

ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

d. Științe juridice

TOMUL XXXI, ANUL 1985

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. M. JACOȚĂ, Lector I. MACOVEI, Prof. G. IORGHIN,
Conf. St. RAUSCHII, Prof. Gr. THEODORU
Prof. M. JACOȚĂ *Redactor responsabil*
Lector I. MACOVEI *Secretar de redacție*
Valeria DUMISTRACEI *Tehnoredactor*

ESENȚA ȘI CONȚINUTUL CONTRACTELOR ECONOMICE ÎN LUMINA DOCUMENTELOR CONGRESULUI AL XIII-LEA AL P.C.R.

DE

FLORIN-MARCEL SAVA, MARIAN ENACHE

1. Considerații introductive

Dintre multiplele implicații ale documentelor Congresului al XIII-lea al P.C.R. în domeniul dreptului economic, de o importanță deosebită sînt cele referitoare la configurarea esenței și conținutului contractelor economice.

Astfel, pentru primul aspect, se impun evidențiate aprecierile din Raportul prezentat de secretarul general al partidului și însușite în totalitate de Rezoluția congresului în sensul căroră „nu putem slăbi sub nici o formă conducerea unitară a activității economico-sociale pe baza planului unic — care trebuie să îmbine interesele fiecărei unități, ale fiecărui colectiv de oameni ai muncii cu interesele generale ale societății noastre socialiste, ale întregului popor”¹; „Nu putem lăsa fiecare întreprindere să producă ce vrea sau să contracteze ce dorește”²; „Inițiativa fiecărei unități trebuie să se manifeste în realizarea exemplară a sarcinilor de plan, în ridicarea nivelului tehnic și a calității producției, în perfecționarea continuă a activității economice”³.

Pentru cel de al doilea aspect, și în special pentru clauzele contractelor economice referitoare la cantitatea și calitatea produselor, lucrărilor și serviciilor, o importanță deosebită prezintă aprecierile în sensul căroră „În viitor nu se va mai pune problema dezvoltării extensive a capacităților de producție, accentul va cădea pe modernizarea și ridicarea nivelului tehnic al capacităților existente”⁴; „... în industrie vom pune în centrul activității dezvoltarea intensivă, realizarea unor produse noi, cu calități superioare, care să satisfacă în condiții tot mai bune cerințele tuturor ramurilor economiei naționale”⁵.

Prin funcțiile pe care le are în domeniul planificării și al reglementării juridice a relațiilor economico-financiare dintre unitățile socialiste, contractul economic — așa cum este reglementat prin Legea nr. 71/1969 — răspunde în întregime acestor deziderate, fiind un instrument al realizării și perfecționării noului mecanism economic, evidențiind prin esența sa rolul preponderent al voinței rezultînd din plan și actele de planificare și asigurînd prin conținutul său fundamentarea sarcinilor de plan.

2. Configurarea esenței contractului economic

Ca orice act juridic, contractul economic este în esență o manifestare de voință. Dar, spre deosebire de contractele de drept civil, contractul economic nu este un simplu acord de voință al părților ci, am putea spune, un complex de

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R.*, Ed. Pol., Buc., 1984, p. 43, *Rezoluția Congresului al XIII-lea al P.C.R.*, partea a III-a

² Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, loc. cit.

³ *Ibidem*

⁴ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 21

⁵ *Ibidem*, p. 18, *Rezoluția Congresului al XIII-lea*, partea a II-a

voințe în care distingem, în primul rând, voința organului de planificare și, în al doilea rând, acordul de voință al părților. În acest sistem, acordul de voință al părților este subordonat voinței organului de planificare în virtutea principiului unității dintre plan și contract și aceasta ca o condiție de validitate a contractului economic, astfel că esența contractului economic apare ca o concordanță a acordului de voință al părților cu voința rezultând din actele de planificare.

De altminteri, în literatura juridică⁶ se consideră ca o primă caracteristică a contractelor economice elaborarea lor pe baza principiului (unic) al acordului de voință al părților și al unității dintre plan și contract. Aceeași concluzie se desprinde și din reglementarea juridică. Astfel, în prima sa parte, art. 22, Legea contractelor economice nr. 71/1969 prevede: „Contractele economice se încheie prin acordul părților...”. Este o prevedere similară cu aceea înscrisă sub art. 942 din Codul civil: „Contractul este acordul de voință între două sau mai multe persoane...”. Dar, în timp ce Codul civil conferă prin art. 969 „putere de lege” convențiilor legal făcute, putere îngădită, prin art. 5 din același cod, doar de „ordinea publică și bunele moravuri”, Legea nr. 71/1969 prevede în partea a doua a aceluiași articol 22: „...pe baza și în executarea sarcinilor ce le revin unităților socialiste din planul național unic de dezvoltare economică-socială”.

Voința rezultând din actele de planificare are un rol preponderent în raport cu voința părților sub cel puțin două aspecte: 1) obligativitatea actului de planificare pentru conținutul contractului economic și 2) inadmisibilitatea, pentru părți, de a cuprinde în contractul economic clauze care să fie în contradicție cu actul de planificare, ceea ce înseamnă că actul de planificare este pentru voința părților atât premisă cât și limită⁷.

Care este atunci rolul acordului de voință al părților în configurarea esenței contractului economic?

Este cunoscut faptul că nu toate contractele economice se încheie pe baza actelor de planificare, dar că toate se încheie în scopul executării sarcinilor de plan care, datorită caracterului lor sintetic, abstract, nu sînt susceptibile de executare directă, pentru acestea trebuind concretizate în unități naturale-cantitative și stabilite raporturile optime de cooperare a unităților economice. Actele de planificare realizează prima etapă a acestei concretizări, concretizarea deplină realizându-se prin contractele economice.

În prezența unui act de planificare, ca repartiția — pentru contractul de furnizare —, fișa de aprobare a investiției — pentru contractul de antrepriză — etc., voința părților este limitată la stabilirea acelor clauze ori aspecte ale clauzelor care nu rezultă direct din actul de planificare. În lipsa actului de planificare sarcina de plan urmează a fi concretizată, atât sub aspectul obiectului cât și al unităților colaboratoare, direct prin contractele economice ce se încheie prin acordul de voință al părților practic nelimitat decît de interesul comun al realizării planului.

Stabilit pe baza principiului acordului de voință al părților și al unității dintre plan și contract conținutul contractului economic va fi expresia îmbinării specifice a intereselor generale ale economiei cu interesele proprii ale părților.

Reflectarea în conținutul contractelor economice a intereselor generale ale economiei nu se asigură numai prin actele de planificare, ci și prin contractele model care au fost introduse în sistemul nostru economic la data de 1 martie 1970, data intrării în vigoare a Legii nr. 71/1969, inițial sub denumirea de contracte tip, înlocuind condițiile fundamentale⁸, denumirea de contracte model fiind

⁶ V. Stănescu și M. Constantinescu, *Drept economic*, Ed. Academiei, Buc., 1978, p. 263

⁷ A. Pop și Gh. Beleiu, *Drept economic socialist român*, vol. II, Univ. Buc., 1984, p. 73

⁸ Condițiile fundamentale, reglementate prin H.C.M. nr. 524/1951 și nr. 75/1954, s-au aplicat pînă la 1 martie 1970 (data intrării în vigoare a Legii nr. 71/1969) constituind reglementări uniforme, pe ramuri economice, ale procedurii încheierii, conținutului, executării și răspunderii în contractele economice. Pînă în anul 1958 ele se elaborau de către ministere și alte organe centrale și se apro-

dată ulterior prin H.C.M. nr. 1011/1972 și menținută de formularea actuală a Legii nr. 71/1969 în art. 14, alin. 2 și 3.

Deși au fost denumite astfel, contractele model nu au o natură contractuală, ci sînt acte normative, elaborate pe ramuri, grupe de produse sau categorii de lucrări și servicii, aprobate de ministere, alte organe centrale, comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București, pentru domeniile lor de activitate, cu avizul ministerelor, celorlalte organe centrale și locale interesate și cu acordul Ministerului Aprovizionării Tehnico-Materiale și Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe, constituind cadrul legal de concretizare a conținutului contractelor economice, cu funcția de a disciplina activitatea de perfectare a contractelor într-o formă unitară specifică fiecărui domeniu de activitate⁹.

Prevederile din contractele model sînt obligatorii și înlocuiesc de drept clauzele din contractele economice însă obligativitatea lor operează numai în sistemul organului central ori local care le-a întocmit nu și în sistemul altor organe chiar dacă se referă la același produs¹⁰.

Faptul că Legea contractelor economice nu prevede în *terminis* caracterul obligator al contractelor model, așa cum o făcea H.C.M. nr. 1011/1972 în art. 6, ci doar obligația stabilirii conținutului contractelor „și cu respectarea cadrului determinat prin contractele model” (art. 14, alin. 2) nu este de natură a pune sub semnul întrebării obligativitatea acestora și cu atât mai puțin a justifica clasificarea lor ca „o categorie aparte de contracte” economice¹¹, cu alte cuvinte susținerea că ar avea o natură contractuală și nu una normativă.

Desigur, contractele model se deosebesc de contractele tip, prevăzute de art. 25 al Legii nr. 71/1969 anterior modificării și completării prin Legea nr. 3/1979, sub regimul cărora părțile din contractele economice nu puteau să stabilească alte clauze¹² față de cele cuprinse în contractul tip. Am văzut însă că din anul 1972 acest regim a fost înlocuit cu cel al contractelor model al căror conținut nu reprezintă decît un cadru predeterminat al conținutului contractelor economice, ceea ce înseamnă că părțile, respectînd acest cadru, îl vor putea completa cu noi clauze, detalii, concretiza și, ca o consecință a naturii de cadru „model”, vor putea folosi numai acele clauze „specifice”¹³ relațiilor lor contractuale.

Rolul organelor competente de a rezolva neînțelegerile precontractuale în stabilirea conținutului contractelor economice apare în cazurile în care părțile nereușind să-l stabilească ori să-l stabilească în întregime, potrivit procedurii prevăzute de art. 25 din Legea nr. 71/1969, vor sesiza aceste organe declanșînd procedura prevăzută de art. 26 din aceeași lege. Evidențiem însă, și aceasta ca o consecință a rolului preponderent și caracterului obligatoriu al actelor de planificare, că sesizarea acestor organe nu este necesară, respectiv nesensibilă este lipsită de relevanță, în cazul în care obiecțiunile se referă la elemente esențiale ale contractului cuprinse în actul de planificare (repartiție), deoarece obiecțiunile cu acest obiect sînt nule de drept și deci inadmisibile¹⁴. Soluția este aceeași și pentru situațiile în care organul competent deși sesizat cu o asemenea neînțelegere nu a rezolvat-o ori organul sesizat a rezolvat neînțelegerea deși era necompetent¹⁵. În cazul în care neînțelegerea precontractuală are ca obiect refuzul de a contracta pe baza unui act de planificare sesizarea organului competent este necesară și va produce

bau anual de către Consiliul de Miniștri. Ulterior Arbitrajul de Stat Central a fost autorizat prin H.C.M. nr. 1266/1957 să introducă modificările necesare la condițiile fundamentale aprobate pentru anul 1958, după o prealabilă consultare cu ministerele și celelalte organe centrale.

⁹ V. Prisăcaru și A. Savin, *Regimul juridic al aprovizionării tehnico-materiale*, Ed. Academiei, Buc. 1977, p. 72.

¹⁰ Dec. PAS nr. 1457/1980, R.R.D. nr. 4/1981, p. 119.

¹¹ R. Demetrescu ș.a., *Legea contractelor economice — comentarii, Cartea întreprinderii*, vol. XII, Ed. „Revista economică”, Buc. 1980, p. 21—22.

¹² *Ibidem*.

¹³ V. Prisăcaru și A. Savin, *op. cit.*, loc. cit.

¹⁴ Dec. PAS nr. 3019/1982, R.R.D. nr. 12/1983, p. 107.

¹⁵ Șt. D. Cărpenaru, *Contractele economice. Teoria generală*, Ed. Șt. și Encicl., Buc. 1981, p. 128.

efectele juridice ale contractului încheiat în condițiile rezultând din actul de planificare deși organele competente nu au soluționat neînțelegerea¹⁶. Credem că această soluție se impune pe considerentul principal, reținut în literatura juridică¹⁷ pentru situația anterioară, și anume, că rezolvarea neînțelegerii de către organul competent nu putea fi decât în sensul respectării actului de planificare, adică, al îndeplinirii obligației de a contracta, rezultând din acesta, hotărârea ce urma să fie pronunțată, înlocuind acordul de voință al părții ce a refuzat contractarea, deoarece, potrivit legii, ea „ține de contract”. În situația anterioară, a neînțelegerilor având ca obiect doar clauzele contractului, sesizarea organului competent nu mai era necesară întrucât contractul fiind semnat cu obiecțiuni inadmisibile era un contract valabil încheiat pe baza actului de planificare. În sfârșit, în cazul în care neînțelegerile precontractuale nerezolvate de organele competente au ca obiect clauzele contractului ori refuzul de a contracta fără existența unui act de planificare, contractul se va considera încheiat numai în măsura în care ori pentru ceea ce s-a executat¹⁸.

Situațiile de mai sus nu presupun exprimarea voinței organelor competente a rezolva neînțelegerile precontractuale la stabilirea conținutului contractelor economice ci evidențiază aspecte speciale ale determinării acestui conținut prin considerarea fie a voinței preponderente a organelor de planificare, fie a acordului de voință tacit al părților rezultând din comportamentul lor ulterior sesizării organelor competente cu neînțelegerile precontractuale ce au rămas nerezolvate.

Sesizate însă cu neînțelegeri precontractuale ce au ca obiect obiecțiuni admisibile ori refuzul de a contracta, organele competente vor contribui la stabilirea conținutului contractelor economice pronunțând hotărâri care vor face parte din contract, în prima ipoteză, ori vor ține loc de contract, în cea de a doua.

Contribuția acestor organe este diferită în cele două ipoteze. Astfel, în cazul neînțelegerilor referitoare la clauze, vor proceda la stabilirea acestora, părților revenindu-le obligația să le includă în contract. Chiar dacă părțile omit să facă această operațiune, clauzele stabilite de organele competente fac parte de drept din contract.

Se poate afirma deci că, în prima ipoteză, voința organului competent completează voința părților. De asemenea organele competente nu sînt ținute în limitele sesizării ci au calitatea să examineze întregul contract, sub toate aspectele conținutului, iar în cazul în care constată clauze nelegale, neconforme cu actele de planificare, le vor anula și înlocui cu cele corespunzătoare legii ori actelor de planificare¹⁹.

În cazul refuzului de a contracta, organele competente au obligația să stabilească toate clauzele contractului, astfel încît acesta să fie susceptibil de executarea în natură și întocmai, părților revenindu-le obligația să perfecteze contractul cu un conținut identic celui stabilit prin hotărâre de organele competente, deoarece, în caz contrar, hotărârea ține loc de contract. Se poate afirma deci că, în a doua ipoteză, voința organului competent înlocuiește acordul de voință al părților. În ambele ipoteze organele competente se pot sesiza și din oficiu²⁰, nu numai la cererea părților.

Pentru a încheia considerațiile cu privire la contribuția organelor competente a rezolva neînțelegerile precontractuale la stabilirea conținutului contractelor economice trebuie arătat că și caracterul și, ca o consecință, efectele în timp ale hotărîrilor acestor organe sînt diferite în cele două ipoteze, în sensul că hotărîrile ce „fac parte din contract” avînd caracter declarativ produc efecte retroactive de la data încheierii contractului, în timp ce hotărîrile ce „țin loc de contract”, avînd

¹⁶ Pentru o opinie contrară a se vedea Șt. D. Cărpenaru, *op. cit.*, loc cit. și A. Pop. și Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 122—123

¹⁷ Șt. D. Cărpenaru, *op. cit.*, loc cit.

¹⁸ Idem și practica arbitrală la care face trimitere cu nr. 77

¹⁹ R. Demetrescu ș.a., *op. cit.* p. 90, V. Gionea, *Problematika juridică a soluționării neînțelegerilor ivite cu prilejul încheierii contractelor economice*, R.R.D. nr. 3/1982, p. 12—13

²⁰ Șt. D. Cărpenaru, *op. cit.* p. 119

caracter constitutiv, produce efecte numai pentru viitor, și anume, de la data comunicării lor părților contractante²¹. Credem că dacă părțile au fost prezente la soluționare, potrivit dispozițiilor art. 26, alin. 1, lit. d din Legea nr. 71/1969, momentul începerii efectelor „ex. nunc” este acela al pronunțării hotărârii (soluționării), comunicarea fiind totuși necesară pentru „perfectarea” contractului de către părți ori, în caz contrar, pentru realizarea formei scrise și a substitutului de contract, care este hotărârea organului competent neurnmată de perfectarea contractului de către părți.

Deoarece hotărârile organelor competente de a rezolva neînțelegerile precontractuale fac parte din contract ori în loc de contract, practica arbitrală²² a statuat că organele arbitrale puteau cenzura aceste hotărâri, pe cale incidentă, cu ocazia rezolvării unor litigii generate de neexecutarea ori executarea necorespunzătoare a clauzelor pe care le cuprind, tot așa cum — potrivit art. 25 din Legea nr. 5/1954* — puteau cenzura contractele economice cu ocazia rezolvării litigiilor contractuale, în sensul înlăturării, modificării sau înlocuirii clauzelor găsite în neconcordanță cu legea sau alte dispoziții cu caracter normativ. O asemenea dispoziție nu exista în Decretul nr. 81/1985.

Așadar, organele arbitrale puteau contribui la determinarea conținutului contractului economic, pe cale incidentă, însă nu în etapa încheierii ci în aceea a răspunderii pentru neexecutarea ori executarea necorespunzătoare, fie a contractului propriu-zis, fie a hotărârii organelor competente a rezolva neînțelegerile precontractuale.

Dacă, așa cum am văzut mai sus, litigiul arbitral era născut dintr-un raport contractual ce făcuse obiectul unor neînțelegeri precontractuale rămase nesoluționate — ipoteză nereglementată de lege —, soluția organului arbitral era în funcție de valabilitatea în timp a sarcinii de plan pentru executarea căreia contractul trebuia încheiat. Astfel, dacă sarcina de plan nu expirase se făceau demersuri la organele competente pentru a rezolva de îndată neînțelegerea iar pe baza hotărârii acestora arbitrajul soluționa litigiul; dacă sarcina de plan expirase organul arbitral decidea după criteriile analizate, și anume, fie după voință rezultând din actul de planificare, fie după acordul de voință tacit al părților rezultând din comportamentul lor ulterior sesizării organelor competente.

Credem că și instanțele judecătorești trebuie să urmeze aceeași practică.

3. Configurarea conținutului contractelor economice sub aspectul cantității și calității produselor, lucrărilor și serviciilor

3.1. Aspecte generale. După ce în paragraful anterior am analizat conținutul contractului economic sub aspectul esenței, în acest paragraf urmează să-l analizăm sub aspectul cuprinsului, adică al clauzelor.

Reglementarea de principiu a acestui aspect o găsim în art. 14, alin. 2 al Legii nr. 71/1969 iar reglementarea de detaliu în art. 22 din aceeași lege. Potrivit primului text, „Conținutul categoriilor de contracte prevăzute la alin. 1 se stabilește potrivit prezentei legi, reglementărilor specifice domeniului de activitate respectiv, precum și cu respectarea cadrului determinat prin contractele model...”

Potrivit celui de al doilea text, „Contractele economice vor trebui, după caz, să cuprindă, în principal: a) identificarea unităților socialiste contractante și a persoanelor împuternicite să semneze contractul; b) durata de executare în natură a obligațiilor contractuale, prin determinarea cantității, stabilirea condițiilor de calitate și recepție, adaptările și îmbunătățirile constructive și tehnologice ce trebuie aduse produselor; c) defalcarea cantitativă, pe termene calendaristice de executare, eșalonate pe ani și trimestre; d) prețurile și tarifele în vigoare la data încheierii contractului, aprobate de organele în drept; prețurile și tarifele

²¹ A. Pop. și Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 119

²² Dec. PAS nr. 1994/1969, AS nr. 6/1969, p. 89, Idem nr. 3258/1974, CEL nr. 17/1980, p. 7

* Legea nr. 5/1954 a fost abrogată la data de 1 aprilie 1985 prin Decretul nr. 81/1985. La aceeași dată și prin același decret s-a desființat Arbitrajul de Stat, soluționarea litigiilor dintre unitățile socialiste revenind instanțelor judecătorești.

se vor putea stabili, în condițiile legii, și la o dată ulterioară încheierii contractului, urmînd ca prima livrare sau prestare să se facă pe baza prețului sau tarifului aprobat; modalitatea de plată; e) modalitățile de efectuare a probelor tehnologice, formele de asistență tehnică și regimul de garanții; f) condițiile de ambalare, marcare, etichetare, și expediție, relațiile de transport optimizate; g) răspunderile contractuale ale părților; h) orice alte clauze necesare executării întocmai a obligațiilor asumate prin contract”.

Deși art. 22 reprezintă o reglementare de detaliu față de art. 14, alin. 2, el nu cuprinde — așa cum rezultă din text — decît referiri la „principalele” clauze ale contractelor economice în general. Reglementarea specială a fiecărui contract economic se realizează, potrivit art. 14, alin. 2, prin actele normative „specifice domeniului de activitate respectiv” și prin „contractele model”.

În cele ce urmează nu vom face decît o analiză a celor mai importante clauze ale contractelor economice în general, accepțiunea sub care le vom aborda fiind aceea de drepturi și obligații asumate reciproc de către părți. Această accepțiune nu vizează toate aspectele enumerate de art. 22, cum sînt, de exemplu, cele prevăzute de litera „a”, ele nefiind drepturi și obligații asumate, ci mențiuni pe care orice contract economic trebuie să le cuprindă. Clauzele contractului economic reprezintă o concretizare a conținutului care, în general, cuprinde obligația de a da și obligația de a face cit și răspunderea pentru neîndeplinirea acestora.

Din punct de vedere juridic, „a da” însemnînd transmiterea unor drepturi reale, iar „a face” predarea-primirea obiectului material al acestor drepturi, se naște necesitatea determinării obiectului material sub aspectul întinderii și al utilității, cu alte cuvinte apare necesitatea stabilirii cantității ori volumului și calității produselor, lucrărilor și serviciilor, clauze care implică pe cele referitoare la recepție, preț ș.a., cit și a determinării obiectului juridic în special sub aspectul termenelor la care transmiterea drepturilor și îndeplinirea celorlalte obligații urmează a avea loc.

3.2. Clauza referitoare la cantitatea produselor, volumul lucrărilor și serviciilor. Determinarea conținutului contractului economic sub aspectul întinderii obiectului material presupune stabilirea clauzei cantității în cazul produselor și a volumului în cazul lucrărilor și serviciilor.

— Cantitatea produselor trebuie stipulată în contract atît în expresie naturală (greutate, număr bucăți, suprafață etc.), cit și în expresie valorică. Regula dublei determinări cantitative este obligatorie pentru produse, și în timpul executării contractului, în sensul că, furnizorul va indica obligatoriu în actele de livrare și în documentele de transport, potrivit art. 12, alin. 2 din H.C.M., nr. 941/1959 și art. 7 (1), lit. a din T.L.M. — C.F.R., două elemente de determinare cantitativă (greutatea și încă un element ca: număr bucăți, volum, capacitate etc.), în caz contrar produsele circulînd pe răspunderea lui (art. 23 din aceeași H.C.M.), cîrăușul și destinatarul avînd însă obligația, sub aceeași sancțiune, de a folosi aceleași elemente cu ocazia verificărilor cantitative ce le efectuează pe timpul transportului și la locul de depozitare²⁵.

Rolul voinței părților, în stabilirea clauzei cantității diferă în funcție de temeiul contractului. Astfel, în cazul contractelor încheiate pe baza repartițiilor, cantitatea prevăzută în repartiție fiind obligatorie, iar repartiția cuprinzînd, potrivit art. 27, alin. 1, litera b, din Legea nr. 71/1969, cantitatea eșalonată pe perioadele de livrare, rolul părților va consta, conform art. 22 litera c din aceeași lege, în defalcarea cantităților pe termene calendaristice de livrare. Dacă repartițiile nu sînt concordante sub aspectul cantității, practica a decis că obligația de a contracta este operantă pînă la concurența cantității mai mici (pentru care repartițiile sînt concordante) urmînd a se sesiza de îndată coordonatorul de balanță sau organul competent a rezolva neînțelegerile precontractuale²⁶. De asemenea, în cazul repartițiilor globale, emise pe numele titularului de plan, P.A.S., a decis

²⁵ J. Lenter. *Recepția, expediția și primirea mărfurilor*, Ed. M.I.M., ed. a II-a, Buc. 1972, p. 67—69 și 226

²⁶ Dec. PAS nr. 1289/1977, R.R.D. nr. 7/1977, p. 76

că părțile nu vor putea determina prin acordul lor clauza cantității decât pe baza și cu respectarea desfășurătorului întocmit de titularul de plan, desfășurător prin care se fixează cantitatea repartizată fiecărui beneficiar, cu eșalonarea pe trimestre și în lipsa căruia contractul este nul²⁵. În sfârșit, dacă prin acordul lor părțile stabilesc în contract o altă cantitate decât cea prevăzută în repartiție, contractul se va considera modificat de drept în sensul repartiției cînd prevede o cantitate mai mare decât repartiția²⁶, iar cînd prevede o cantitate mai mică, o asemenea clauză credem că poate fi valabilă sub condiția ca organele competente să aprobe reducerea cantității din repartiție potrivit dispozițiilor H.C.M., nr. 1270/1975, modificată și completată prin H.C.M. nr. 264/1977, date fiind funcțiile și semnificațiile repartițiilor²⁷. În cazul contractelor încheiate pe baza convențiilor prealabile, reglementate de aceeași H.C.M., părțile contractante vor putea să reducă oricît cantitatea prevăzută în aceste acte de planificare, fără a o putea depăși, dat fiind caracterul maximal al cantității din convențiile prealabile²⁸. În cazul contractelor economice de livrare pentru export, clauza cantității va trebui să fie, potrivit dispozițiilor art. 75, alin. 2 din Legea nr. 71/1969, „în strictă corelare” cu clauza corespunzătoare din contractele externe încheiate în prealabil de întreprinderile de comerț exterior pe baza convențiilor interne stabilite, conform prevederilor planului cincinal, între M.C.E.C.E.I. și ministerele sau celelalte organe centrale și locale producătoare de mărfuri pentru export²⁹, ceea ce înseamnă că acordul de voință al părților, referitor la cantitate — ca, de altminteri, la toate clauzele contractului — este limitat la aspectele de detaliu nerezultînd din conținutul contractului extern.

Desigur, voința părților, în stabilirea clauzei cantității produselor, se va manifesta fără nici o îngrădire în contractele care se încheie pe baza normativelor de plan aprobate, adică pentru produsele neprevăzute în anexele H.C.M. nr. 1270/1975.

— Volumul lucrărilor din contractele economice încheiate în domeniul investițiilor, respectiv al lucrărilor de proiectare și de construcții-montaj, este predeterminat prin înscrierea lui în planul de investiții cincinal și anual (pentru fiecare obiectiv sau lucrare în parte), potrivit metodologiei specifice reglementată de Legea investițiilor nr. 9/1980, și este obligatoriu pentru părți din momentul aprobării (adoptării) planului. Ca și în cazul produselor, volumul lucrărilor se evidențiază atît în expresie naturală (buc., tone, km, etc.), cit și valorică defalcîndu-se pe termene de execuție³⁰.

— Volumul serviciilor din contractele economice de prestări de servicii se determină după felul lor prin diferite metode, cum ar fi stabilirea perioadei de timp în care se va presta serviciul (de exemplu asistența tehnică), stabilirea rezultatului obținut (t/km în contractul de transport de mărfuri) etc. Ca și în cazul produselor, dacă volumul prestațiilor rezultă din actele de planificare acesta va fi obligatoriu pentru părțile contractante, în caz contrar părțile urmînd să-l stabilească prin acordul lor de voință.

3.3. Clauza referitoare la calitatea produselor, lucrărilor și serviciilor. Așa cum rezultă din documentele celui de al XIII-lea Congres al P.C.R., „Dezvoltarea industriei în cincinalul viitor se va realiza îndeosebi prin modernizarea mijloacelor de muncă și a structurii producției, ridicarea nivelului tehnic și calitativ al acestora, introducerea continuă și aplicarea largă a tehnologiilor avansate”³¹.

Aceasta este necesar deoarece „în industrie vom pune în centrul activității dezvoltarea intensivă, realizarea unor produse noi, cu calități superioare, care să

²⁵ Dec. PAS nr. 2392/1980, R.R.D. nr. 6/1981, p. 91

²⁶ Dec. PAS nr. 246/1975, R.R.D. nr. 9/1975, p. 75

²⁷ Fl. Sava, în vol. *Probleme de drept economic și drept comercial internațional*, Univ. Iași, 1983, p. 418 și urm.

²⁸ *Ibidem*, p. 417

²⁹ Șt. D. Cârpenaru, *Contractele economice speciale*, Ed. Academiei, Buc., 1983, p. 93—94

³⁰ Vezi, în acest sens, anexele nr. 1 a și 2 la Legea nr. 9/1980

³¹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, loc cit.

satisfacă în condiții tot mai bune cerințele tuturor ramurilor economiei naționale”²³.

Pentru perfecționarea cadrului juridic necesar realizării acestor importante obiective stabilite de la cel de al XIII-lea Congres al P.C.R., pe lângă cele două acte normative referitoare la calitate, și anume, Legea nr. 7/1977 privind calitatea produselor și serviciilor și Legea nr. 8/1977 privind asigurarea durabilității, siguranței în exploatare, funcționalității și calității construcțiilor, la data de 13 dec. 1984 a fost adoptată Legea nr. 20/1984 privind tipizarea și standardizarea produselor, construcțiilor și tehnologiilor, normarea tehnică a consumurilor materiale și energetice, ridicarea calității și nivelului tehnic al produselor²⁴.

Importanța noului act normativ în stabilirea clauzei calității în contractele economice rezultă din prevederile art. 5 al legii, în sensul căroara „contractarea și livrarea materiilor prime, materialelor, combustibililor, energiei, a tuturor produselor, precum și folosirea acestora în întreaga economie națională se efectuează numai pe baza *normelor de consum aprobate*, cu respectarea *nomenclatoarelor de materiale și produse tipizate* și în strictă conformitate cu caracteristicile tehnico-calitative și cu celelalte prevederi din *standarde*” (s.n.).

Pe de altă parte, potrivit art. 2 din aceeași lege, se instituie obligația ministerelor, celorlalte organe centrale și locale, centralelor, întreprinderilor, unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și de proiectare de a elabora și aplica *norme de tipizare, standarde și norme tehnice de consum* care să asigure ridicarea continuă a calității producției și competitivității produselor, folosirea eficientă a resurselor materiale și energetice, creșterea productivității muncii și reducerea costurilor de producție.

Față de aceste prevederi, ca și de întreaga concepție a noii legi, conceptul de calitate presupune nu numai corespunderea produselor, lucrărilor și serviciilor cu descripțiile din documentațiile tehnice (standarde, norme tehnice, caiete de sarcini, proiecte etc.) — la care fac trimitere dispozițiunile art. 2 din Legea nr. 7/1977, art. 3 din Legea nr. 8/1977 și art. 20 și urm. din Legea nr. 9/1980 — ci și realizarea competitivității, folosirea eficientă a resurselor materiale și energetice, creșterea productivității muncii și reducerea costurilor de producție. Criteriile de stabilire și apreciere unitară a acestui nou concept de calitate a produselor, lucrărilor și serviciilor sînt, potrivit noii legi: *normele de tipizare, standardele și normele tehnice de consum*.

3.3.1. *Norme de tipizare*. Potrivit art. 10 din Legea nr. 20/1984, normele de tipizare cuprind nomenclatoarele de produse tipizate, nomenclatoarele de linii și instalații tehnologice tipizate, precum și proiectele tip de construcții și tehnologii. După elaborarea lor în condițiile prevăzute în anexa nr. 1 a legii, normele de tipizare se aprobă prin decret al Consiliului de Stat.

Tipizarea produselor, construcțiilor și tehnologiilor se aplică în mod unitar în toate ramurile și sectoarele de activitate și trebuie să asigure, potrivit legii, reducerea numărului de sortimente, tipuri și dimensiuni de materiale, subansamble și produse finite, precum și modernizarea tehnologiilor de fabricație, în scopul realizării de noi produse cu caracteristici tehnico-funcționale și calitative superioare, diminuării consumurilor de materii prime, materiale, combustibili și energie, creșterii productivității muncii și ridicării eficienței în întreaga economie (art. 7).

Proiectarea, introducerea în fabricație și executarea materialelor, produselor, mașinilor, instalațiilor, utilajelor, liniilor tehnologice și construcțiilor se fac numai cu respectarea nomenclatoarelor și proiectelor tip stabilite potrivit legii (art. 8, alin. 1).

În ce privește proiectarea, omologarea și introducerea în fabricație a produselor și tehnologiilor noi, acestea se realizează numai prin utilizarea de materii prime, materiale, piese, subansamble, produse și instalații tipizate, cu res-

²³ *Ibidem*

²⁴ Legea nr. 20/1984 a fost publicată în B. Of. nr. din 21 dec. 1984 și a intrat în vigoare la data de 21 ian. 1985.

pectarea prescripțiilor de calitate și a celorlalte prevederi din standarde și în condițiile încadrării stricte în limitele stabilite prin normele tehnice de consum și de recuperare a resurselor refolosibile, fiind interzise proiectarea, omologarea și introducerea în fabricație sau în exploatare de produse și tehnologii noi cu consumuri specifice mai mari decât ale produselor sau tehnologiilor pe care le înlocuiesc (art. 3).

Activitatea de tipizare trebuie să asigure, potrivit legii, printre altele, creșterea eficienței utilizării metalului în economia națională; creșterea gradului de valorificare a materiilor prime și alte produse din domeniul chimiei; realizarea de linii tehnologice, sisteme de mașini și utilaje într-o concepție modulară și multifuncțională; optimizarea sistemelor de măsură și control și a folosirii lor raționale în unitățile de producție; perfecționarea proiectelor tip de construcții și tehnologii; perfecționarea tehnologiilor de producție în scopul diminuării consumurilor materiale și energetice, reducerii materiilor prime din import, creării de materiale înlocuitoare cu eficiență sporită; reducerea tipurilor și categoriilor de ambalaje și eficientizarea activității din acest domeniu ș.a.

Data fiind importanța normelor de tipizare în asigurarea calității produselor, lucrărilor și serviciilor, cât și caracterul imperativ al reglementării lor, considerăm că părțile din contractele economice au obligația de a indica, în cadrul clauzei referitoare la calitate, normele de tipizare aprobate pentru produsele, lucrările ori serviciile contractate, fiind interzisă contractarea celor pentru care nu există norme de tipizare aprobate potrivit legii.

3.3.2. *Standardele și alte documente tehnice care stabilesc calitatea produselor, construcțiilor și serviciilor.* 3.3.2.1. *Standardele.* Reglementate anterior prin H.C.M. nr. 1899/1960 privind acțiunea de stat pentru standardizare în R.S.R. și Decretul nr. 274/1979³⁴ standardele sînt în prezent reglementate unitar în capitolul III al Legii nr. 20/1984 și în anexa nr. 2 a acestei legi, reprezentînd documentele tehnice, cele mai importante, prin care se stabilesc condițiile tehnice de calitate, constructive, funcționale și de fiabilitate pe care trebuie să le îndeplinească produsele, precum și prescripțiile privind recepția, marcarea, depozitarea și transportul acestora³⁵.

Potrivit noii reglementări standardele se aplică în scopul ridicării permanente a parametrilor tehnici și calitativi ai produselor și a gradului lor de competitivitate la nivelul celor mai bune realizări obținute pe plan național și internațional. Condițiile de elaborare și aplicare a standardelor sînt prevăzute în anexa nr. 2 a legii. Categoriile de standarde și competențele de aprobare sînt cele prevăzute în art. 13 al legii, și anume: — standarde de stat de importanță deosebită, care se nominalizează în planul național unic și se aprobă de Consiliul de Stat; — celelalte standarde de stat se aprobă de C.N.S.T. prin Institutul român de standardizare; — standarde de ramură, se aprobă de organele de conducere colectivă ale ministerelor și celorlalte organe centrale coordonatoare de ramură; — standarde de întreprindere se aprobă de către organele de conducere colectivă ale centralei, sau, după caz, ale organului ierarhic superior al întreprinderii elaboratoare; în cazul acțiunilor de cooperare în producție, standardele de întreprindere se aprobă de centrala în subordinea căreia funcționează unitatea care coordonează fabricarea produsului final, cu avizul unităților de cercetare științifică și inginerie tehnologică de profil.

În sistemul anterior pentru produsele la care nu se elaborau standarde se stabileau norme tehnice care erau de două categorii: de ramură și de întreprindere. Credem că în actuala reglementare aceste documente au fost înlocuite prin standardele de ramură și cele de întreprindere, cu atît mai mult cu cît Legea nr. 20/1984 nu le mai enumeră, în art. 37, litera d, printre documentele de stabilire a calității produselor.

3.3.2.2. *Caietele de sarcini.* Menținute și în actuala reglementare, caietele de sarcini reprezintă documente tehnice cu un caracter convențional prin care se stabilesc parametrii calitativi ai produselor la care nu se elaborează standarde, cit

³⁴ H.C.M. nr. 1899/1960 a fost abrogat prin Legea nr. 20/1984.

³⁵ Șt. D. Cârpenaru, *Contractele economice, teoria generală*, p. 173

și celelalte prescripții necesare livrării și utilizării acestora. Elaborarea lor este asigurată de unitatea furnizoare cu acceptul unităților beneficiare.

3.3.2.3. *Documentațiile tehnice și stipulațiile din contracte.* Documentațiile tehnice se folosesc în procesul de producție și asigură disciplina tehnologică necesară realizării unor produse corespunzătoare calitativ.

În cazul în care pentru anumite produse nu există standarde, caiete de sarcini ori documentații tehnice, condițiile de calitate și celelalte prescripții necesare livrării și circulației se stabilesc direct de către părți în contractele economice.

În contractele de antrepriză, pentru lucrări de construcții-montaj, Legea nr. 9/1980 prevede obligativitatea a două categorii de documentații tehnico-economice, și anume, nota de comandă și proiectul de execuție.

Notele de comandă rezolvă aspectele generale tehnico-economice ale obiectivului de investiții aprobat prin planul cincinal și pentru realizarea cărora s-au încheiat deja contractele economice. Ele se elaborează de către unitățile de proiectare în cadrul contractelor economice de proiectare, se aprobă de către organele competente după care, pe baza lor, se înscriu investițiile în planul anual, se adaptează contractele și se trece la definitivarea proiectelor de execuție. Proiectele de execuție sînt documentele care detaliază tehnic, aprofundează și concretizează prin soluții, elementele generale ale investiției prevăzute în notele de comandă și alte documentații tehnice; se elaborează de către unitățile de proiectare, se aprobă de organele competente după care, pe baza lor, se deschide finanțarea investiției, se încep lucrările și se continuă în ordinea tehnologică potrivit detaliilor de execuție și a devizelor de execuție*.

Atît Legea nr. 9/1980, în art. 20—25, cît și Legea nr. 20/1984, în art. 4 și 9, litera e, reglementează elaborarea, aprobarea și folosirea în domeniul investițiilor a proiectelor tip, în scopul simplificării soluțiilor constructive, a creșterii eficienței, reducerii consumurilor energetice și de materiale.

3.3.3. *Normele tehnice de consum.* Normarea consumurilor de resurse materiale este reglementată în capitolul VIII al Legii nr. 14/1971, art. 81—91, prevederi care rămîn în vigoare în măsura în care, potrivit art. 43 alin. 2 din Legea nr. 20/1984, nu cuprind dispoziții contrare acestora.

Fără a ne propune o analiză de detaliu în acest sens va trebui să observăm că noua reglementare înlocuiește denumirea de „norme și normative de consum”, din Legea nr. 14/1971, cu aceea de „norme tehnice de consum” care, așa cum am mai reținut, sînt implicate, împreună cu normele de tipizare și standardele, în acțiunea complexă de ridicare a calității și nivelului tehnic al produselor, lucrărilor și serviciilor.

Potrivit art. 15 din Legea nr. 20/1984 normele tehnice de consum sînt documentele pe baza cărora se utilizează materiile prime, materialele, combustibilii, energia și celelalte resurse în activitățile productive. Ele se stabilesc pe unitate de produs fizic, pe bază de tehnologii noi sau re-proiectate, care asigură reducerea consumurilor de materii prime, materiale, combustibili și energie, realizarea de noi materiale și produse cu calități tehnico-funcționale și de fiabilitate ridicate, valorificarea superioară a tuturor resurselor materiale și energetice; se stabilesc și, după caz, se reexaminează anual, stabilirea avînd loc cu un an înainte de perioada de aplicare.

Condițiile de elaborare și aprobare a normelor de consum sînt prevăzute în anexa nr. 3 a legii, care, în art. 20, reglementează competențele de aprobare în modul următor: a) Consiliul de Stat, pentru principalele produse nominalizate în secțiunea de producție industrială a planului național unic; b) organele de conducere colectivă ale ministerelor coordonatoare de ramură, pentru celelalte produse nominalizate în secțiunea de producție industrială a planului național unic; c) organele de conducere colectivă ale centralelor, sau, după caz, ale organului ierarhic superior al unității elaboratoare, pentru celelalte produse.

* Vezi, art. 34 (1) și (2) din Legea investițiilor nr. 9/1980 și art. 94 din Legea finanțelor nr. 9/1972.

Proiectarea de produse și tehnologii noi ori modernizarea celor existente se fac numai în condițiile reglementate de art. 18 al legii, pe baza unor note de comandă aprobate la trei niveluri diferite (Consiliul de Miniștri, ministere coordonatoare, centrale ori alte organe ierarhice unităților elaboratoare), în funcție de importanța produselor și tehnologiilor, în scopul de a se asigura parametri tehnico-funcționali și calitativi superiori, cu consumuri specifice și costuri de fabricație mai reduse decât ale celor existente și cu respectarea strictă a normelor de tipizare, standardelor și prescripțiilor de utilizare a resurselor materiale și energetice.

3.3.4. *Concluzii cu privire la clauza calității din contractele economice.* Legea nr. 20/1984 privind tipizarea și standardizarea produselor, construcțiilor și tehnologiilor, normarea tehnică a consumurilor materiale și energetice, ridicarea calității și nivelului tehnic al produselor, reglementează ușitor, într-o concepție nouă, activitatea de asigurare a ridicării calității și nivelului tehnic în întreaga economie națională, potrivit exigențelor sporite rezultând din documentele celui de al XIII-lea Congres al P.C.R.

Așa cum am mai menționat, în noua lege s-a inserat o dispoziție, în art. 5, potrivit căreia contractarea și livrarea produselor se efectuează numai pe baza normelor de consum aprobate, cu respectarea normelor de tipizare și a standardelor.

Concluzia noastră este aceea că standardele, normele de tipizare și normele tehnice de consum sînt criteriile de stabilire a calității produselor, lucrărilor și serviciilor, astfel că părților din contractele economice le revine obligația ca, în cadrul clauzei calității, să facă trimitere expresă la acestea iar răspunderea contractuală pentru lipsă de calitate să fie apreciată și angajată în funcție de nerespectarea lor.

De lege ferenda, propunem introducerea unor dispoziții corespunzătoare atît în Legea nr. 71/1969 cît și în Legea nr. 5/1978. De asemenea, credem că se impune o reformulare corespunzătoare a unor prevederi din actele normative cu care noua lege are tangență, cum ar fi legile nr. 1/1977, 8/1977, 14/1971, 8/1972 ș.a., în scopul evitării unor reglementări paralele și a unor motivații diferite.

4. Considerații finale

Din analiza reglementării juridice, a practicii contractuale și jurisdicționale referitoare la esența și conținutul contractelor economice rezultă că acestea corespund exigențelor stabilite de cel de al XIII-lea Congres al P.C.R. sub aspectul creșterii rolului planului național unic în domeniul conducerii activității economice și al importanței deosebite pe care o prezintă sporirea calității produselor, lucrărilor și serviciilor.

Astfel, aplicarea consecventă cu ocazia încheierii contractelor economice a principiului acordului de voință și al unității dintre plan și contract asigură configurarea unei esențe specifice a acestor contracte în care rolul preponderent revine voinței rezultând din actele de planificare.

De asemenea, prin intrarea în vigoare la data de 21 ianuarie 1985 a Legii nr. 20/1984 cu privire la tipizarea și standardizarea produselor, construcțiilor și tehnologiilor, normarea tehnică a consumurilor materiale și energetice, ridicarea calității și nivelului tehnic al produselor s-a realizat cadrul legislativ necesar aplicării orientărilor celui de al XIII-lea Congres al P.C.R. în sensul primatului calității, a dezvoltării intensive față de cantitate, de dezvoltarea extensivă.

Ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, lucrărilor și serviciilor, corespunzător celor mai bune performanțe obținute în țară și pe plan mondial, constituie — potrivit noului act normativ — o obligație de bază a ministerelor, celorlalte organe centrale și locale, centralelor, unităților de cercetare științifică și inginerie tehnologică, întreprinderilor, a tuturor colectivelor de oameni ai muncii din industrie, agricultură, construcții, transporturi și celelalte ramuri ale economiei naționale.

L'ESSENCE ET LE CONTENU DES CONTRATS
ÉCONOMIQUES DANS LA LUMIÈRE DES DOCUMENTS DU
XIII-ÈME CONGRÈS DU P.C.R.

Résumé

L'analyse de la réglementation juridique de la pratique contractuelle et juridictionnelle relative à l'essence et au contenu des contrats économiques démontre que celles-ci correspondent aux exigences établies par le XIII-ème Congrès du Parti Communiste Roumain sous l' aspect de l'accroissement du rôle du plan national unique dans le domaine de la direction de l'activité économique et de l'importance spéciale de l'augmentation de la qualité des produits, des travaux et des services.

Par conséquent, l'application conséquente, à l'occasion de l'achèvement des contrats économiques, du principe de l'accord de volonté et de l'unité entre le plan et le contrat assure la configuration d'une essence spécifique de ces contrats où le rôle prépondérant revient à la volonté résultant des actes de planification.

En outre, par l'entrée en vigueur, le 21 janvier 1985, de la Loi no. 20/1984 concernant la standardisation des produits, des constructions et des technologies, l'établissement des normes techniques pour les consommations matérielles et énergétiques, l'augmentation de la qualité, et du niveau technique des produits, on a réalisé le cadre législatif nécessaire à l'application des orientations du XIII-ème Congrès du P.C.R., dans le sens de la primauté de la qualité, de son développement intensif envers la quantité, envers le développement extensif.

L'accroissement permanent du niveau technique et qualitatif des produits, des travaux et des services, en concordance avec les meilleures performances obtenues dans notre pays et sur le plan mondial, constitue — conformément au nouvel acte administratif — une obligation fondamentale des ministères, des autres organes centrales et locaux, des centrales, des unités de recherche scientifique et d'ingénierie technologique, des entreprises, de tous les collectifs des travailleurs de l'industrie, de l'agriculture, des constructions, des transports et des autres rameaux de l'économie nationale.

DREPTURILE PERSONALITĂȚII ȘI APĂRAREA LOR ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

DE

G.H. LUPU

1. **Individul, statul și societatea.** Raportul la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, referindu-se la perspectivele largi ale omului în societatea socialistă, precizează: „Spre deosebire de capitalism, care se bazează pe inegalitate și dominație de clasă, societatea noastră pune în centrul său dreptatea și echitatea socială, omul și cerințele sale de viață materiale și spirituale, afirmarea multilaterală a personalității umane”¹. Același document de partid, având în vedere formarea omului nou, făuritor al celei mai drepte societăți din lume, pune în evidență „afirmarea personalității umane” și „împletirea armonioasă a intereselor personale cu cerințele generale ale societății”². Noțiunea de „personalitate” de „personalitate umană”, o întâlnim frecvent în cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu³ și ceea ce este deosebit de important pentru obiectul cercetării noastre, această noțiune este corelată cu drepturile omului în societatea contemporană privind atât țara noastră, orânduirea socialistă în general, cât și comunitatea internațională⁴.

Ocrotirea personalității umane se impune a fi analizată în contextul mai larg al raportului tripartit, individ-stat-societate, deosebit de complex, de natură să contureze poziția individului în societate și care poate fi considerat și cercetat din punct de vedere sociologic, istoric, filozofic, politic și juridic.

Punind în evidență latura socială a esenței umane ca fiind „ansamblul relațiilor sociale”, fondatorii materialismului dialectic și istoric n-au pierdut din vedere „individul real, viu” omul concret în slujba căruia ei au pus întreaga lor filozofie⁵. Cum s-a subliniat în literatura marxistă, punctul de plecare al doctrinei lui Marx este omul, dar nu omul abstract, ci acela pe care l-a găsit zdrobit în cadrul economiei capitaliste și căruia i-a dezvăluit că chiar această lume creează „condițiile reînnoirii omului la sine însuși, prin reintegrarea tuturor forțelor înstrăinate și risipite de capitalism”⁶.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al XIII-lea Congres al P.C.R.*, Editura Politică, București, 1984.

² *Ibidem*, p. 37.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura Politică, București, 1969, p. 87—88; Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura Politică, București, 1968, p. 123—124, *Op. cit.*, vol. 3, p. 152, *Ibidem*, p. 93—94; *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Politică, București, 1979, p. 252.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Drepturile omului în lumea contemporană*, Editura Politică, București, 1984; în același sens concepția Președintelui României, Nicolae Ceaușescu, privind drepturile omului în *Drepturile omului în lumea contemporană*, Editura Politică, București, 1983, p. 23—85.

⁵ C. I. Gulian, *Problematika omului*, Editura Politică, București, 1966, p. 122—123.

⁶ R. Garaudy, *Umanismul marxist*, Editura Politică, București, 1968, p. 215.

Intr-adevăr, filozofia marxist-leninistă nu oferă nici un temel pentru a fi ignorată distincția între viața societății ca subiect determinant al făuririi istoriei sale și viața oamenilor individuali din cadrul ei, fiindcă viața societății nu se confundă, nu se indentifică cu viața individului ca ființă sensibilă⁷. După cum, străinii de orice concepție sociologistă sau exagerări individualiste, Marx și Engels au avut în vedere echilibrul dintre societate și individ subliniind că „împrejurările formează oamenii în aceeași măsură în care oamenii creează împrejurările” și că în societate, dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor⁸.

Cu privire la raportul dintre individ și stat, în timp ce Hegel pleda, ca ideolog al compromisului burgheziei cu absolutismul, pentru dizolvarea omului concret în generalitatea statului, Marx repune în centrul filozofiei problema drepturilor teoretice și practice ale individualității, ale omului real cu interesele și aspirațiile lui. Prefigurând o concepție nouă asupra dreptului și implicit asupra raportului individ-stat-societate, Marx afirmă că „în democrație nu omul există de dragul legii ci legea există de dragul omului; legea exprimă o existență umană în timp ce în celelalte forme de orinduire de stat omul este existența legală”⁹.

Cercetînd aspectele derivate din sciziunea dintre statul burghez și societatea civilă, cum o denumea el, Marx a constatat, alături de dedublarea contradictorie a omului și conflictul dintre interesele generale și cele private. Reflectînd asupra acestui aspect, Marx și Engels au demonstrat că interesele personale și cele comune ale indivizilor sînt generate de condițiile „empirice ale dezvoltării lor” și au ajuns la concluzia că în societatea burgheză opoziția dintre aceste două categorii de interese este permanent reprodusă și nu poate fi desființată. Plecînd de la premisa că emanciparea umană nu se poate obține numai prin emanciparea politică, Marx ajunge la concluzia că emanciparea umană trebuie să fie o readucere a lumii omenești, a relațiilor, la omul însuși și o vede realizabilă prin înlăturarea urmărilor negative ale emancipării politice — înfăptuită în societatea burgheză — prin cunoașterea și organizarea forțelor proprii ale omului, ca forțe sociale, în acel stadiu în care nu va mai exista separația între om și forța socială pe care o reprezintă puterea politică¹⁰.

Marx pune accentul pe activitatea educativă a statului, pe rolul său în dezvoltarea laturii civice a personalității umane, în apărarea reciprocă a individului și a societății. Remarcînd că nu prin tutela mărunță asupra omului, statul îl poate educa, ci mai curînd prin existența sa rațională și socială, Marx scria: „Statul însuși educă pe membrii săi, făcînd din ei membrii ai statului, transformînd scopurile personale în scopuri generale, instinctul brutal în înclinație morală, independența naturală în libertate spirituală, astfel ca individul să se contopească cu viața colectivității și colectivitatea să se contopească cu cugetul individului”¹¹.

Personalitatea umană i-a preocupat constant pe Marx și Engels, această noțiune revenind mereu în operele lor¹². Cităm cu titlu de exemplu și alte reflexii ale marilor gînditori precum: „...proletarij pentru a-și afirma personalitatea, trebuie să desființeze (aufheben) propria lor condiție de existență de pînă acum...” sau, ei „...trebuie să răstoarne statul pentru a-și impune personalitatea”¹³.

2. **Personalitatea umană și ocrotirea ei în legislația țărilor socialiste.** Socialismul a creat pentru prima dată în istoria lumii premisele reale ale realizării depline a personalității umane. În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu a precizat: „Socialismul trebuie să realizeze asemenea condiții ca omul, stăpîn al mijloacelor de producție, făuritor al tuturor valorilor materiale și spirituale, să aibă rolul principal în societate, să se bucure și să beneficieze nestînjnit de drepturile

⁷ Radu Florian, *Sensul istoriei*, Editura Politică, București, 1968, p. 215.

⁸ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 3, București, Editura Politică, 1962, p. 39.

⁹ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. IV, București, Editura Politică, 1958, p. 488.

¹⁰ Marx și Engels, *Opere*, vol. I, București, Editura Politică, 1960, p. 256

¹¹ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 3, Editura Politică, București, 1958, p. 244 și următoarea.

¹² K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. I, Editura Politică, București, 1960, p. 105.

¹³ K. Marx, Fr. Engels, *Ideologia germană*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, p. 90, 229, 239, 248, 249, 253, 406, 410, 550.

¹⁴ *Ibidem*, p. 76—78.

și libertățile adevăratei democrații socialiste — premisa fundamentală a înfloririi depline a personalității umane¹⁵.

Așezarea personalității umane în centrul activității statale și juridice este o trăsătură caracteristică a legislației țărilor socialiste și în primul rînd a legilor constituționale. Astfel, Constituția noastră în articolul 13 dispune că: „În Republica Socialistă România, întreaga activitate de stat are drept scop dezvoltarea orînduirii și înfloririi națiunii socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și culturale a poporului, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității umane”. Reglementări asemănătoare întîlnim și în constituțiile altor țări socialiste. Constituția Republicii Populare Bulgaria, după ce dispune în artic. 3 că „statul este în serviciul poporului”, mai departe precizează că el asigură „dezvoltarea liberă a omului, garantînd drepturile sale și ocrotind demnitatea sa”. Sau, potrivit artic. 2 din Constituția Republicii Democratice Germane: „În centrul întregii activități a societății socialiste a statului său se găsește omul”. La această reglementare de principiu, articolul 19 (pct. 2) al aceleiași constituții adaugă: „Reglementarea și apărarea demnității persoanei este lege pentru toate organele puterii de stat, pentru întreaga societate și pentru fiecare cetățean în parte”.

În condițiile societății socialiste statul este principala organizație care asigură interesele tuturor cetățenilor. De aici obligația moral-politică și juridică a statului față de om, potrivit căreia statul își pune drept sarcini asigurarea dezvoltării multilaterale a personalității umane. Aparatul de stat, funcționarii organizațiilor obștești nu numai că nu sînt străine de om, ci din contra, sînt chemate să apere interesele sale, să se îngrijească de satisfacerea nevoilor și cerințelor sale, să-l protejeze pe cetățean împotriva abuzurilor și arbitrarului¹⁶.

În literatura juridică socialistă s-a remarcat pe drept cuvînt, că majoritatea constituțiilor din țările socialiste conturează statutul juridic al cetățeanului pe calea consfințirii drepturilor și obligațiilor lui, precum și prin constituirea garanțiilor corespunzătoare. Se observă că legile fundamentale adoptate de statele socialiste și în special Constituția Republicii Democratice Germane din anul 1968, a Republicii Socialiste România din anul 1965¹⁷, a Republicii Socialiste Cehoslovacia din anul 1960 — la care, după părerea noastră, trebuie adăugată și Constituția Republicii Populare Bulgaria din anul 1971 — au pășit mai departe din acest punct de vedere, în direcția formulării statutului juridic al persoanei. Alături de consfințirea drepturilor și obligațiilor, condițiilor și mijloacelor asigurării lor, au înscris, de asemenea dispoziții care fixează alte elemente ale statutului juridic: dispoziții privind capacitatea juridică și principiile generale pe care se bazează nu numai statutul juridic în întregul său, ci și principalele sale componente — drepturile și obligațiile¹⁸.

Statutul juridic al persoanei este completat de legile ordinare și în primul rînd de cele ale dreptului civil. În cadrul statutului juridic al persoanei un loc important îl ocupă drepturile nepatrimoniale, adică acelea care nu pot fi exprimate valoric, nu fac parte din patrimoniul titularului fiind strîns legate de persoană¹⁹ și în care, adăugăm noi, se exprimă personalitatea umană pe plan juridic și social. Fără a fi posibilă evaluarea lor în bani, aceste drepturi exprimă pe planul dreptului anumite valori morale ce țin de ființa însăși a persoanei²⁰.

În unele coduri drepturile personale nepatrimoniale (și apărarea lor) fac obiectul unor dispoziții din partea lor generală sau introductivă. Aceste dispoziții sînt plasate în codul cehoslovac în secțiunea părții generale consacrată persoane-

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției socialismului*, vol. 3, Editura Politică, București, 1969, p. 186.

¹⁶ V. M. Cihikvadze, *Ličnostii gosudarstvo: Vzaimnaia otvestvenosti* în „Sovetskoe gosudarstvo i pravo”, 1971, nr. 11, p. 20.

¹⁷ În anul 1974 în Republica Socialistă Federativă Iugoslavia s-a adoptat o nouă Constituție.

¹⁸ D. D. Volodin, *Gosudarstvennoe prava zarubejnih sotsialisticeskih stran*, „Juridiceskaia literatura”, Moskva, 1971, p. 149.

¹⁹ Eleonora Roman, în Tr. Ionașcu și colectivul, *Tratat de drept civil*, vol. I, partea generală, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p. 194; Y. Eminescu, în Tr. Ionașcu și colectivul, *Persoana fizică în Dreptul R.P.R.*, Editura Acad. R.P.R., București, 1964.

²⁰ C. Stătescu, *Drept civil, Persoana fizică, persoana juridică, drepturile reale*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 100.

lor. Codul maghiar conține în partea a doua despre persoane o secțiune intitulată „Protecția acordată drepturilor civile atașate personalității. Codul civil al R.S.F.S.R. și codul civil al Republicii Democratice Germane conține asemenea dispoziții în partea generală. Aceasta din urmă conține o dispoziție (al doilea alineat al primului paragraf) care precizează că finalitatea legii este, printre altele, protecția personalității.

Legea română asupra persoanelor se ocupă de „ocrotirea drepturilor personale nepatrimoniale în ultimul capitol al Decretului 31/1954 (art. 54—56). Codul civil polonez enumeră, cu titlu enunțativ, drepturile personale nepatrimoniale în art. 23.

3. **Necesitatea unui concept al „drepturilor personalității”.** Literatura juridică din țara noastră și literatura juridică socialistă în general, clasificând drepturile subiective civile ale persoanei din „punctul de vedere al naturii lor”²¹ le împarte în patrimoniale și nepatrimoniale²². Drepturile patrimoniale sînt drepturile ce fac parte din patrimoniul unei persoane, avînd un caracter economic și, ca atare, pot fi prețuite în bani. Drepturile personale nepatrimoniale sînt acelea care au un caracter economic, nu sînt susceptibile de prețuire în bani și deci nu fac parte din patrimoniul titularului lor fiind strîns legate de persoana acestuia. Autorii fiind de acord că toate drepturile subiective sînt în același timp personale, fiindcă aparțin persoanelor²³, scot în evidență unele trăsături proprii acestor drepturi, ca legătura lor „inseparabilă și indisolubilă cu persoana”²⁴, caracterul lor de valori moral-sociale recunoscute și ocrotite de lege²⁵ sau — cum ne-am mai referit — „valori morale ce țin de ființa însăși a persoanei”²⁶. Mai mult, în definiția pe care le-a consacrat-o Traian Ionașcu drepturile personale nepatrimoniale sînt acele drepturi „prin care se garantează și se ocrotește personalitatea omului, adică calitatea lui de a fi subiect de drepturi în existența și integritatea sa corporală, ca și în diferitele sale manifestări morale sau intelectuale”²⁷. Aceste drepturi garantează și ocrotesc, în mod deosebit, personalitatea omului, o realitate socială bine determinată și conceptualizată, după cum am arătat, atît în lucrările clasicele materialismului dialectic și istoric, cît și în documentele de partid. Dacă astfel stau lucrurile ne întrebăm de ce drepturile care garantează și apără personalitatea umană să fie denumite și definite printr-o negație (drepturi nepatrimoniale) și nu printr-o formulă corespunzătoare conținutului pe care îl exprimă: drepturile personalității?

De altfel legislația mai recentă, în materie, din țările socialiste folosește această terminologie (codul maghiar), însușită și de autori români în formula „regimul drepturilor personalității în legislațiile socialiste”²⁸.

Socotim că aceasta este terminologia cea mai potrivită care trebuie să fie adoptată și de legiuitorul nostru într-o reglementare viitoare.

Noțiunea dreptului personalității apare pentru prima dată în Franța în celebra decizie Lecocq din 25 iunie 1902, care a constituit un moment important în evoluția dreptului moral de autor și de artist. Curtea de casație recunoaște prin această decizie autorului unei opere literare sau artistice „facultatea, inerentă însăși personalității de a modifica ulterior creația sa — chiar sub rezerva abuzului” de a o suprima²⁹. Ulterior formula drepturilor personalității revine constant atît în

²¹ Eleonora Roman, *op. cit.* și *loc. citat.*

²² *Ibidem.* În același sens: O. S. Ioffe, *Drept civil sovietic*, Editura Științifică, București, 1960, p. 71, 94—95; V. Gh. Berednikov și colectivul, *Sovetskoe grajdanskoe pravo*, tom. 1, „Juridiceskaia literatura”, Moskva, 1975, p. 77. Yolanda Eminescu, *Op. cit.* și *loc. cit.*; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 99. Ernest Lupan, *Drept civil*, partea generală, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 1981, p. 79 și 84. P. Andrei, *Drept civil*, partea generală, Iași, 1978, p. 89, 90, 91.

²³ Eleonora Roman, *op. cit.* și *loc. cit.*, Y. Eminescu, *Op. cit.*, p. 425; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 99.

²⁴ Y. Eminescu, *op. cit.*, p. 428.

²⁵ Tr. Ionașcu, *Numele și domiciliul persoanei fizice în lumina recente legislații a Republicii Populare Române*, în „Analele Universității București”, seria Științe Sociale, Științe juridice, 1956, nr. 6, p. 215.

²⁶ C. Stătescu, *op. cit.*, p. 100.

²⁷ Tr. Ionașcu, *Numele și domiciliul persoanei fizice (op. cit.)*, p. 215.

²⁸ Y. Eminescu, T. Popescu, *Les codes civils de pays socialistes, Étude comparative*, București, Editura Academiei R.S.R., 1980, p. 119.

²⁹ Raymond Lindon, *Les droits de la personnalité*, Dalloz, Paris, 1974, p. 6.

jurisprudență cit și în doctrină³⁰. În prezent doctrina franceză în materie rezervă, fără excepții, un spațiu mai larg sau mai restrâns drepturilor personalității³¹.

Codurile clasice burgheze — și în primul rând modelul lor, Codul Napoleon de la 1804 — păstrează tăcere în privința drepturilor personalității și se ocupă deosebi de drepturile patrimoniale (proprietate, obligații, succesiuni etc.). După cum doctrina clasică franceză, fidelă dreptului roman și vechiului drept francez, ignorează total drepturile personalității³².

Este meritul jurisprudenței, urmată de doctrină, care pășind înaintea legiuitorului, a impus în Franța legiferării ca cele din domeniul apărării vieții private (legea din 17 iulie 1970) sau dreptul moral de autor (legea din 11 martie 1957)³³.

Doctrina germană occidentală în materie ia ca punct de plecare un drept general al personalității (Allgemeines Persönlichkeitsrecht) care se bazează pe primul articol din Constituția R.F.G. garantând inviolabilitatea demnității umane ca și pe articolul 2 din aceeași constituție consacrat dezvoltării libere a personalității³⁴.

Care sînt drepturile acoperite de acest concept și prin ce se caracterizează ele? Să le urmărim în legislația țărilor socialiste.

Legea română enunță, fără a limita, aceste drepturi în art. 54 al Dec. 31/1954 reținînd dreptul „la nume ori la pseudonim, la denumire, la onoare, la reputație... dreptul personal nepatrimonial de autor al unei opere științifice, artistice, ori literare de inventator sau... orice drept personal nepatrimonial...”. Codul civil polonez se referă la dreptul de sănătate, la libertate, la onoare, la libertatea de conștiință, la nume și la pseudonim, la imagine, la secretul corespondenței, inviolabilitatea domiciliului, drepturile de creație intelectuală (art. 23). Codul cehoslovac (art. 11) include dreptul la viață, la sănătate, la onoare civică, la nume ca și manifestările care prezintă un caracter personal. În articolul 12, același cod conține o dispoziție care are ca obiect protecția împotriva folosirii de către un terț a înscrisurilor de natură personală, a portretelor, a fotografiilor sau a înregistrărilor avînd un caracter personal, fără consimțămîntul celui interesat. Codul civil al Republicii Democrate Germane, consacînd principiul respectului datorat personalității, are în vedere (§ 7) onoarea, reputația, numele, imaginea, ca și drepturile rezultînd din creația intelectuală.

După reforma din 1977, majoritatea articolelor din Codul civil maghiar, privînd protecția drepturilor personalității au primit o redactare nouă în sensul că aceste drepturi n-au mai fost enumerate, nici cu titlul de exemplu, însă au fost precizate (art. 76—83) încălcările principalelor drepturi ale personalității care angajează răspunderea autorului unui act ilicit³⁵. În înțelesul acestui cod constituie încălcări ale drepturilor personalității următoarele fapte :

— orice discriminare întemeiată pe sex, rasă, naționalitate sau confesiune ;
— încălcările libertății de conștiință sau a libertății personale ; — încălcările integrității corporale sau a sănătății ; — încălcările demnității și ale onoarei ; — încălcările reputației ; — violarea secretului corespondenței ; — faptul de a aduce la cunoștință publică un secret aparținînd unei persoane fizice sau unei întreprinderi sau a abuză de el ; — violarea domiciliului ; — folosirea abuzivă a imaginii sau a înregistrării vocii unei persoane (cu excepția cazurilor cînd organul competent autorizează o asemenea folosire în interesul anchetării unei infracțiuni grave).

Examinarea normelor dreptului socialist în această materie ne conduce la două constatări importante : a) Mai întîi se observă în legislația țărilor socialiste, de la conținutul normelor constituționale pînă la reglementările speciale, o deplasare sensibilă a legiuitorului către ocrotirea personalității umane. Aceasta spre deosebire de codurile clasice burgheze care își concentrează atenția către valorile patrimoniale ; b) Este de reținut, în al doilea rînd, că reglementînd și ocrotînd

³⁰ *Ibidem*, p. 5.

³¹ Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud, *Leçons de droit civil + I*, Edition Manchrestien, Paris, 1972, p. 652 și următ., Alex. Weill, *Droit civil*, 4 I, Dalloz, 1972, p. 18 și urm., Jean Carbonier, *Droit civil* 1, Presse Universitaires de France, Paris, 1982, p. 333—335.

³² Alex. Weill, *op. cit.*, p. 21.

³³ R. Lindon, *op. cit.*, p. 6.

³⁴ Jean-Louis Hebarre, *Protection de la vie privée et déontologie des journalistes*, Institut International de la Presse, Zürich, 1970, p. 57.

³⁵ Y. Eminescu, T. Popescu, *op. cit.*, p. 117.

drepturile personalității, normele juridice din țările socialiste nu le limitează, ci lasă posibilitatea extinderii sferei lor în condițiile unor premise reale ale dezvoltării personalității umane în societatea nouă.

Socotim că din aria drepturilor personalității nu poate lipsi dreptul la muncă. În socialism munca a încetat să mai fie o înarfă, ea este expresia personalității umane, fiind în afara cererii și a ofertei. De altfel acesta este și spiritul Declarației universale a drepturilor omului care proclamă în art. 23 : „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la ocrotire împotriva șomajului (§ 1) ; și mai departe : „orice om care muncește are dreptul la o remunerație echitabilă și satisfăcătoare care să-i asigure lui precum și familiei sale o existență conformă cu demnitatea umană...”. În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că : „...în înțelesul nostru, principalele drepturi sînt dreptul la muncă, dreptul la viață liberă...”³⁶ și că socialismul „asigură omului posibilitatea de a-și dezvolta multilateral personalitatea... de a beneficia, pe măsura aportului său, de o retribuție care să-i creeze condiții de viață demne și civilizate”³⁷.

Dreptul la muncă, condițiile în care se exercită munca și în care este retribuită, interesează atît integritatea fizică și sănătatea persoanei cît și integritatea ei morală și în primul rînd demnitatea sa. Acest punct de vedere a fost admis în doctrina franceză³⁸. Cu atît mai mult el se impune în doctrina juridică socialistă.

Drepturile la care ne referim n-au fost clasificate sau determinate în mod uniform, fie că avem în vedere doctrina socialistă³⁹ sau doctrina occidentală. În concepția fraților Mazeaud — și punctul de vedere nu este izolat⁴⁰ — aceste drepturi pot fi grupate în trei mari categorii : a) drepturile la integritatea fizică privind viața, sănătatea, libertatea fizică, corpul uman după moarte ; b) drepturile la integritatea morală (privind gîndurile, sentimentele, onoarea, reputația etc.), care apar ca dreptul la propria noastră imagine, dreptul la libertățile intelectuale — de gîndire, conștiință, religie, exprimarea opiniei, asociere — dreptul la căsătorie, dreptul la onoare, dreptul la sentimentul de afecțiune, dreptul la secret, dreptul la nume și c) dreptul la muncă.

Alex Weill, autor contemporan francez, grupează drepturile personalității, într-un alt mod și extinde sfera lor. El socotește că aceste drepturi pot fi împărțite în două mari categorii, cele care tind la protecția individualității fizice —, cu precizarea că trupul uman este protejat nu numai în timpul vieții persoanei ci în mod legal și după moartea sa — și cele care vizează protecția individualității alta decît cea fizică. În cea de a doua categorie s-ar cuprinde, în primul rînd, drepturile care interesează personalitatea publică și politică a omului cum sînt libertatea de circulație, de gîndire, de credință, de exprimare, dreptul la vot, dreptul de a exercita o profesie din care să obțină mijloacele de trai și dreptul la muncă cu toate aspectele pe care le implică. În al doilea rînd, este vorba de drepturile civile care privesc starea civilă, numele, dreptul la imagine. În al treilea rînd sînt drepturile cu un accentuat conținut moral, ca dreptul la onoare, la reputație etc. În al patrulea rînd este dreptul la secret și îndeosebi dreptul la respectul vieții private. Sfera se încheie cu drepturile de creație intelectuală asupra operei literare sau artistice⁴¹.

Cu privire la trăsăturile specifice ale acestor drepturi, literatura juridică este unanimă a le caracteriza (cu unele atenuări de la caz la caz) ca fiind generale, extrapatrimoniale, absolute, imprescriptibile, inalienabile și dat fiind caracterul lor strict personal — nesusceptibile de reprezentare⁴².

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral-dezvoltate*, vol. 16, Editura Politică, București, 1979, p. 53—54.

³⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura Politică, București, 1977, p. 381.

³⁸ P. Mazeaud, *op. cit.*, p. 653.

³⁹ Jean Carbonier, *op. cit.*, p. 257—331, Mazeaud, *op. cit.*, p. 551—594, Alex Weill, *op. cit.*, p. 39—76.

⁴⁰ Mazeaud, *op. cit.*, p. 458—669.

⁴¹ Alex Weill, *op. cit.*, p. 20—32.

⁴² C. Stătescu, *op. cit.*, p. 101—102 ; Y. Eminescu, *Persoana fizică...*, *op. cit.*, p. 428 ; Y. Eminescu și T. Popescu, *op. cit.*, p. 113 ; Alex. Weill, *op. cit.*, p. 32—33 ; Mazeaud, *op. cit.*, p. 669—672.

4. **Drepturile personalității în legislația R.S.R.** În Republica Socialistă România drepturile personalității se bucură de o largă bază constituțională. Un întreg titlu (titlul II) al Constituției noastre este consacrat drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor. Normele constituționale cuprind nu numai reglementări de principiu, ca egalitatea deplină a cetățenilor în „toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale”, indiferent de naționalitate, rasă, sex sau religie⁴³ ci prevăd în mod expres cele mai importante drepturi ale personalității și în primul rând dreptul la muncă (art. 18).

În Constituție sînt prevăzute de asemenea, dreptul cetățenilor de a alege și a fi aleși în organele puterii de stat (art. 25); dreptul de asociere (art. 27), libertatea cuvîntului, presei, întrunirilor, mitingurilor și demonstrațiilor (art. 29); libertatea conștiinței, libertatea credinței, a exercitării cultului religios (art. 30); inviolabilitatea persoanei (art. 31), inviolabilitatea domiciliului (art. 32); secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice (art. 33).

Membrii activi ai comunității internaționale, România a semnat și a ratificat cele două pacte internaționale adoptate de Adunarea Generală a O.N.U., pe baza Declarației universale a drepturilor omului, privind drepturile economice, sociale și culturale și drepturile civile și politice⁴⁴. Țara noastră a semnat și ratificat de asemenea o serie întreagă de instrumente internaționale referitoare la drepturile omului⁴⁵. Această politică legislativă privind drepturile omului în general și ale personalității în special realizează un acord armonios între principiile și normele dreptului internațional și reglementările din dreptul intern.

În afară de legea fundamentală, o serie de legi și acte normative, elaborate de către statul nostru prevăd și ocrotesc personalitatea umană privind dreptul la viață, sănătate și libertate fizică (Legea privind asigurarea sănătății populației — nr. 3/1978, Legea privind regimul produselor și al substanțelor stupefiante nr. 73/1969, Codul penal), dreptul la muncă (Codul muncii), drepturile publice (Legea cetățeniei române — nr. 27/1971 —, Legea cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat nr. 5/1978), dreptul la nume, pseudonim, onoare și reputație (Decr. 31/1954), dreptul la secret și în special dreptul la respectul vieții private (codul penal), drepturile nepatrimoniale de creație, respectiv dreptul de autor al unei opere științifice, artistice, ori literare, de inventator... (Decr. 31/1954).

Analiza atentă a legislației noastre ne învederează că aria drepturilor personalității este deosebit de cuprinzătoare ca număr și diversificare și mai mult, legiuitorul nu le limitează (art. 54 din Decr. 31/1954). Din acest punct de vedere nu sîntem de acord cu afirmația ce s-a făcut într-o lucrare cu valoare de tratat că drepturile patrimoniale constituie majoritatea drepturilor subiective⁴⁶. Credem din contra, că drepturile personalității sînt predominante în orice legislație progresistă și mai ales în aceea a unui stat socialist. Este tocmai ceea ce trebuie avut în vedere la elaborarea unui nou cod civil. Constituția țării este un model din acest punct de vedere.

S-a remarcat în mod just, într-o lucrare valoroasă, relativ recentă, că în literatura juridică română nu s-au făcut cercetări mai aprofundate referitoare la valorile nepatrimoniale ale omului și că prevederile Decr. nr. 31/1954 privitoare la măsurile de ocrotire în caz de încălcare a drepturilor personale nepatrimoniale n-au găsit ecou în practica judiciară și, prin consecință nici în literatura juridică⁴⁷. Aceasta se explică și prin aceea că prin Decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem, nr. VII din 29 decembrie 1952 a fost interzisă practica reparării bănești a daunelor morale.

Credem că în contextul dreptului comparat socialist, în lumina punctelor de vedere exprimate deja în doctrină, jurisprudența din țara noastră, începînd cu aceea a Tribunalului Suprem, ar trebui să fie mai receptivă la ocrotirea patrimoniului moral al persoanei care este cel puțin, tot atît de important ca și cel material.

⁴³ Decretul Consiliului de Stat nr. 212/1974.

⁴⁴ Instrumente Internaționale referitoare la drepturile omului, *Drepturile omului în lumea contemporană*, Editura Politică, București, 1983, p. 97—505.

⁴⁵ Eleonora Roman, în Tr. Ionașcu și colectivul, *op. cit.*, p. 194.

⁴⁶ Ion Albu, Victor Ursa, *Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 74, nota 57.

5. **Apărarea drepturilor personalității prin diferite mijloace juridice.** Drepturile personalității sînt apărute în legislația noastră prin normele dreptului constituțional, ale dreptului administrativ, ale dreptului civil, ale dreptului penal, precum și prin alte mijloace de drept. Astfel sînt normele constituționale privind dreptul celui vătămat într-un drept al său printr-un act ilegal al unui organ de stat de a cere anularea actului și repararea pagubei (art. 35). Norma constituțională este dezvoltată de Legea 1/1967. În articolul 34 este prevăzut dreptul de petiționare care reprezintă posibilitatea garantată de stat pentru fiecare cetățean de a se adresa cu petiții oricărui organ de stat în legătură cu un drept sau interes obștesc.

Legislația civilă cuprinde norme de ocrotire a drepturilor personalității în art. 54 al. 2 și art. 55 al Decr. 31/1954, în art. 29 al Decr. 32/1954, la care trebuie să adăugăm dispozițiile art. 998 și următoarele din codul civil.

Codul penal incriminează infracțiunile contra vieții, integrității și sănătății persoanei (titlul II, capitolul I), contra libertății persoanei (titlul II, capitolul II), contra demnității persoanei (titlul II, capitolul IV). În ce privește apărarea drepturilor personalității codul penal prin incriminările ce le aduce faptelor socialmente periculoase ca infracțiuni și prin pedepsele prevăzute dispune de cele mai eficace mijloace de apărare a lor.

6. **Concluzii.** Cu toate că doctrina noastră nu s-a ocupat suficient de această problemă, în legislația noastră sînt prevăzute și apărute o seamă de drepturi, cuprinse în diferite legi, fără a fi limitate, care pot fi grupate sub titlul, ce se justifică din punct de vedere științific, de drepturile personalității. Într-o viitoare reglementare, și avem în vedere elaborarea codului civil — ele trebuie să ocupe — credem în prima parte a legii — locul pe care îl merită. Socotim de asemenea că practică judiciară își poate găsi suficient temei legal în normele de drept existente pentru o ocrotire mai eficientă a acestor drepturi.

LES DROITS DE LA PERSONNALITÉ ET LEUR DÉFENSE DANS LA ROUMANIE

Résumé

L'homme et sa personnalité à la fois le point de départ et la finalité de toute la philosophie marxiste. En considérant la relation tripartite „individu-état-société”, Marx et Engels n'ont pas ignoré la distinction la vie de la société (comme facteur décisif dans la construction de sa propre histoire) et la vie à l'intérieur de la société, en insistant sur le fait que la vie de la société n'est pas identique à la vie de l'individu en tant qu' être sensible.

La notion de personnalité est une constante de documents de notre parti, ce qui s'explique, par le fait que l'affirmation de la personnalité humaine représente une préoccupation fondamentale de facteurs de décision de la société socialiste.

Les lois fondamentales, tout comme l'ensemble des réglementations légales des pays socialistes, mettent au centre de l'activité juridique de l'état l'homme et sa personnalité et élargissent la sphère des droits peuvent constituer la domaine d'expression de sa personnalité.

D'où la nécessité d'un concept celui de „droits de la personnalité“ (comme surtout eu France-en tant, plutôt, que le jurisprudence et, de doctrine) notion qui exprime, dans la société socialiste, une réalité sociale ayant un fondement philosophique, politique et juridique. Ce concept inclut les droits, garantissant et protégeant la personnalité humaine dans son existence et dans son intégrité physique, morale et intellectuelle et que, de par leurs traits spécifiques sont: généraux, extrapatrimoniaux, absolus inaliénables et strictement personnels.

DISPOZIȚII LEGALE ȘI PRACTICĂ JUDICIARĂ REFERITOARE LA REGIMUL JURIDIC APLICABIL BUNURILOR IMOBILE PROPRIETATE A PERSOANELOR FIZICE

DE

JULIETA MANOLIU și ȘT. RAUSCHU

1. Până la apariția Legii nr. 59/1974 privind fondul funciar, condițiile referitoare la înstrăinarea prin acte juridice între vii, transmiterea prin succesiune precum și împărțeala terenurilor agricole erau cuprinse în Decretul nr. 151/1950¹ pentru comasarea și circulația bunurilor agricole, Legea nr. 12/1968 privind apărarea, conservarea și folosirea terenurilor agricole, Decretul nr. 144/1958 privind reglementarea eliberării autorizației de construire, reparare și desființare a construcțiilor precum și a celor referitoare la înstrăinările și împărțelile terenurilor cu sau fără construcții, Legea nr. 19/1968 cu privire la regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetrul constructibil al municipiilor și orașelor declară pentru întâia oară indisponibile și expropriabile terenurile fără construcții proprietatea persoanelor fizice sau juridice aflate în perimetrul constructibil al municipiului București, al celorlalte municipii sau al orașelor precum și părțile din terenurile cu construcții în măsura în care depășesc suprafețele stabilite pe baza detaliilor de sistematizare aprobate. Potrivit art. 2 din lege, terenurile menționate nu puteau fi înstrăinate sau grevate cu sarcini reale, proprietarii păstrându-și posesia și folosința lor; singurul mod de transmitere a acestor terenuri era moștenirea legală.

Pe data intrării în vigoare a Legii nr. 59/1974² prin care s-a instituit o reglementare derogatorie de la principiile dreptului comun³, majoritatea actelor normative la care ne-am referit au fost abrogate⁴.

Art. 44, alin. 1,⁵ din Legea nr. 59/1974 stabilește regula conform căreia „Dobândirea de terenuri agricole se poate face numai prin moștenire legală, fiind interzisă înstrăinarea sau dobândirea prin acte juridice a acestor terenuri”.

Aceeași interdicție o găsim și în art. 30, alin. 1 din Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și a localităților urbane și rurale care prevede că „Dobândirea terenurilor cuprinse în perimetrul constructibil al localităților urbane și

¹ Decretul nr. 151/1950 a abrogat Legea nr. 203/1947 pentru reglementarea circulației și stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole.

² Vezi și Ordinul nr. 11 din 21 ianuarie 1975 emis de M.A.I.A., privind aprobarea Instrucțiunilor cu privire la modul și condițiile de eliberare a autorizațiilor de prelucrare și împărțeală a terenurilor agricole dobândite prin moștenire.

³ Reglementări privind regimul juridic al terenurilor găsim, de asemenea, în Legea nr. 6/1974 privind principalele atribuții ale consiliilor populare în domeniul agriculturii, Legea nr. 8/1977 privind asigurarea durabilității, siguranței în exploatare, funcționalității construcțiilor etc.

⁴ În lipsa unei abrogări exprese, textul art. 11 și 12 din Decretul nr. 144/1958 a rămas în vigoare, astfel că numeroase soluții ulterioare Legilor nr. 58 și nr. 59/1974 fac aplicarea acestor texte.

⁵ Decretul nr. 112/1984 a modificat art. 44 din Legea nr. 59/1974 adăugându-i două noi alineate, astfel că textul inițial a devenit alin. 1.

rurale se poate face numai prin moștenire legală, fiind interzisă înstrăinarea sau dobândirea prin acte juridice a acestor terenuri⁶.

Deși articolele sus citate se referă la interzicerea înstrăinării sau dobândirii de terenuri prin acte juridice, această interdicție include implicit orice alt mod de dobândire, deci și modurile originare⁷, spre exemplu, uzucapiunea⁸, accesiunea etc., deoarece legea permite dobândirea terenurilor numai prin moștenire legală.

Totuși, cum aceste din urmă legi dispun numai pentru viitor, ele nu au înfirmat dreptul dobândit anterior intrării lor în vigoare, neexistând nici o dispoziție derogatorie în acest sens. Astfel fiind, se poate cere înscriere în cartea funciară a dreptului de proprietate asupra unui teren dobândit prin uzucapiune în condițiile art. 28 din Legea nr. 115/1938. Potrivit acestui articol, cel ce a posedat un bun nemiscător în condițiile legii timp de 20 de ani, după moartea proprietarului înscris în cartea funciară, va putea cere înscrierea dreptului uzucapat. Deci, în prealabil, are loc uzucapiunea și apoi se cere înscrierea dreptului dobândit prin uzucapiune. Procedându-se în acest mod, se pune în concordanță cuprinsul cărții funciare cu situația juridică reală ca urmare a dobândirii dreptului de proprietate prin uzucapiune⁹.

Interpretarea corectă a dispozițiilor cuprinse în art. 30 alin. 1 din Legea nr. 58/1974 și în art. 44 din Legea nr. 59/1974 a dus la concluzia unanimă că interdicția se referă nu numai la dobândirea dreptului de proprietate asupra terenurilor, ci și la dobândirea oricăror altor drepturi reale ce reprezintă dezmembrăminte¹⁰ ale dreptului de proprietate, deoarece, chiar dacă prin ele nu se realizează o înstrăinare, se ajunge totuși la folosirea terenului de către o altă persoană, ceea ce nu este admisibil.

⁶ Această interdicție nu vizează statul și unitățile sale care vor să urmărească terenurile pentru recuperarea creanțelor lor, putând să preia terenul, în contul creanței, la prețul de expropriere (Vezi A. Hilsenrad, *Reglementări noi privind dreptul de proprietate și de folosință asupra terenurilor*, în RRD, nr. 1/1975, p. 7 și urm.; M. Oancea, *Unele probleme în legătură cu noile reglementări privind dreptul de proprietate asupra terenurilor*, în RRD, nr. 7/1975, p. 15; Vezi Corneliu Bîrsan, *Regimul juridic al bunurilor imobile*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 22 și urm.

⁷ Vezi T. Ionașcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale principale în R.S.R.*, Editura Academiei, București, 1978, p. 150.

⁸ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 11/1976, cu note de R. Petrescu și S. Brădeanu, în RRD, nr. 7/1976, p. 45; R. Petrescu, *Examen al practicii judiciare privind regimul juridic al circulației terenurilor*, în RRD, nr. 4/1976, p. 37; dacă la data intrării în vigoare a Legilor nr. 58 și nr. 59 din 1974 termenul uzucapiunii era împ. init, calitatea de proprietar este conferită de lege retroactiv, din ziua începerii posesiunii utile; T.S., s. civ., dec. nr. 49/1980, în RRD, nr. 6/1981, p. 84; ...prescripțiile începute și neimplinite pînă la intrarea în vigoare a Legilor nr. 58 și nr. 59 din 1974 rămîn fără efect deoarece dobândirea proprietății asupra unui teren nu mai poate avea loc pe calea uzucapiunii; T.S. s. civ., dec. nr. 336/1981 (nepublicată): Dobândirea unei construcții prin uzucapiune are ca efect trecerea terenului aferent acesteia în proprietatea statului.

⁹ T.S., s. civ., dec. nr. 840/1983, în RRD, nr. 9/1984, p. 71; D. Andrei, R. Petrescu, *Examen teoretic al practicii Tribunalului Suprem referitoare la uzucapiune*, în RRD, nr. 11/1984, p. 45—54.

¹⁰ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 517/1978, în RRD, nr. 9/1978, p. 59; T.S., s. civ., dec. nr. 1584/1979, în RRD, nr. 1/1980, p. 67; aceste legi nu cuprind nici o dispoziție potrivit căreia drepturile reale constituite legal anterior intrării lor în vigoare, nu mai sînt recunoscute, deoarece aceste legi nu au caracter retroactiv și nu pot anihila drepturi dobândite anterior; T.S., s. civ., dec. nr. 246/1984, în RRD, nr. 10/1984, p. 74: În situația în care anterior intrării în vigoare a Legii nr. 58/1974 s-a încheiat o convenție între proprietarul terenului și constructor cu privire la constituirea dreptului de suprafață — convenția își produce efecte, chiar dacă pînă la data respectivă dreptul de suprafață nu fusese înscris în cartea funciară întrucît între părțile contractante convenția este obligatorie, independent de împrejurarea înscrierii în cartea funciară; Corneliu Bîrsan, *op. cit.*, p. 61—70.

Prin noțiunea de „înstrăinare“ se înțelege și dispoziția testamentară, deoarece acest act juridic unilateral, când este permis de lege, are caracter translativ de proprietate. Ca atare, o dispoziție testamentară cu privire la terenuri din masa succesorală devine caducă¹¹, întrucât asemenea bunuri nu pot fi dobândite decât prin moștenire legală; dispozițiile testamentare sînt legale și produc efecte în privința construcțiilor la care se referă, deoarece acestea pot fi dobândite în baza actului unilateral de voință a defunctului, însă, ca o consecință a înstrăinării lor pe această cale, terenul aferent urmează să treacă¹² în proprietatea socialistă a întregului popor¹³ cu plata unei despăgubiri¹⁴ stabilită potrivit prevederilor art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973.

De asemenea, în sensul Legii nr. 58/1974, executarea silită prin vînzare la licitație constituie înstrăinare și deci, în caz de adjudecare a unei construcții, terenul aferent trece în proprietatea socialistă a întregului popor, cu plata unei despăgubiri, adjudecătorul dobîndind nu un drept de suprafață, ci un drept de folosință în condițiile art. 30 din Legea nr. 58/1974 și art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973¹⁵.

Remarcăm că legile menționate, deși folosesc mereu noțiunile de „teren aferent“ și „teren necesar“, nu lămuresc înțelesul lor, motiv pentru care în practica judiciară¹⁶, în mod just, s-a ajuns la concluzia că aceste noțiuni sînt distincte, prima definind întreaga suprafață ce aparține clădirii înstrăinate, iar a doua suprafața necesară folosirii construcției în limitele prevăzute de art. 8 din Legea nr. 58/1974.

Precizarea de mai sus se impune, după părerea noastră, a fi făcută în viitoarea legislație civilă privind drepturile reale principale, pentru a se evita astfel eventualele interpretări diferite care s-ar putea da în practică acestor noțiuni.

Tot în legătură cu noțiunea de „înstrăinare“ menționăm și regula cuprinsă în Decretul nr. 223/1974¹⁷, privind reglementarea situației unor bunuri, potrivit căruia construcțiile și terenurile pot fi deținute cu titlu de proprietate de către persoanele fizice numai dacă au domiciliul în țara noastră. Persoanele care au făcut cerere de plecare definitivă din țară au obligația de a înstrăina, pînă la data plecării, construcțiile aflate în proprietatea lor, iar înstrăinarea se va face

¹¹ Dispozițiile art. 44, alin. 1 din Legea nr. 59/1974 se aplică numai în cazul succesiunilor deschise după data de 5 noiembrie 1974 cînd a intrat în vigoare această lege. Așa fiind, în cazul unei succesiuni deschise anterior intrării în vigoare a legii, legatul instituit printr-un testament cu privire la un teren agricol urmează să-și producă efectele, deoarece dreptul de proprietate se găsea transmis la beneficiar înainte de intrarea în vigoare a legii, transmisiunea operînd din momentul decesului testatorului.

¹² Exproprierea unor asemenea terenuri este prevăzută separat în art. 34 din Legea nr. 58/1974.

¹³ T.S., s. civ., dec. nr. 517/1978, în RRD, nr. 3/1979, p. 62; Trib. Jud. Suceava, dec. civ. nr. 839/1980, în RRD, nr. 3/1981, p. 60.

¹⁴ Normele de evaluare au fost stabilite prin Decretul nr. 467/1979, dată pînă la care ele erau stabilite prin H.C.M. nr. 1676/1959 emisă în aplicarea art. 6 din Decretul nr. 545/1958. Despăgubirea reprezintă prețul unei vînzări obligatorii în favoarea statului. Potrivit Legii nr. 1/1967, decizia de trecere în proprietatea socialistă a întregului popor și care stabilește și cuantumul despăgubirii poate fi atacată în justiție atît în ceea ce privește legalitatea măsurii luate cît și cuantumul despăgubirii (Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 1637/1976, în RRD, nr. 3/1977, p. 58; T.S., s. civ., dec. nr. 981/1977, în RRD, nr. 7/1977, p. 70; J. Manoliu, I. Macovei, *Cu privire la regimul juridic al dreptului de proprietate personală asupra locuinței*, în AUI, s. III, Tom XXVII, 1981; T.S., s. civ., dec. nr. 1032/1981, în RRD, nr. 2/1982, p. 6).

¹⁵ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 230/1979, în RRD, nr. 6/1979, p. 46; T.S., s. civ., dec. nr. 2/1978: Vînzarea la licitație publică fiind o înstrăinare, după intrarea în vigoare a Legii nr. 58/1974, ea nu se poate realiza, în privința terenurilor, fiind interzisă de lege.

¹⁶ Trib. Jud. Maramureș, dec. civ. nr. 175/1977, în RRD, nr. 9/1978, p. 58; M. Popescu, *Cu privire la noțiunea de teren aferent construcției înstrăinate în sensul Legii nr. 58/1974*, în RRD, nr. 5/1981, p. 24.

¹⁷ Devenit ulterior Legea nr. 87/1974.

către stat care va prelua aceste bunuri contra plată, în condițiile art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973, terenul aferent construcției trecând în proprietate socialistă a întregului popor, potrivit art. 13, alin. 3 și 4 din Legea nr. 59/1974 (art. 2 din Decretul nr. 223/1974)¹⁸; persoanei care, având domiciliul în străinătate, dobândește în orice mod în proprietate o construcție pe teritoriul României, i se aplică în mod corespunzător același regim; terenul, inclusiv construcția ce se află pe teren, aparținând în proprietatea unei persoane fizice care a părăsit în mod fraudulos țara sau care, fiind plecată în străinătate, nu s-a reîntors la termenul stabilit în țară, trece, fără plată, în proprietatea socialistă a întregului popor (art. 3, alin. 2 din Decretul nr. 223/1974).

După părerea noastră, s-ar impune o diferențiere între cele două situații și anume: dacă o persoană fizică având domiciliul în R.S.R. părăsește fraudulos și definitiv țara, atunci trecerea terenului în proprietate socialistă a întregului popor fără plată este justificată, pe când, dacă plecarea definitivă se face în mod legal, trecerea ar trebui să se facă în schimbul unei despăgubiri¹⁹.

Persoanele fizice care au domiciliul în străinătate pot dobândi terenuri în România, prin succesiune legală, dar ele nu pot să le păstreze, astfel că, o dată cu dobândirea dreptului de proprietate, terenurile respective trec în proprietatea socialistă a întregului popor²⁰.

Așadar, din cele arătate mai sus rezultă că criteriul care stă la baza determinării persoanelor fizice care pot avea terenuri în proprietate sau care pot dobândi în proprietate terenuri este acela al domiciliului și nu al cetățeniei, criteriu pe care îl găsim stabilit în mod expres în art. 1 din Decretul nr. 223/1974.

În ceea ce privește titlul de proprietate al statului asupra bunurilor respective, acesta îl constituie decizia²¹ comitetului executiv al consiliului popular județean sau al municipiului București, după caz, împotriva căreia se poate face plângerea la instanța de judecată²², în baza Legii nr. 1/1967. Decizia organului administrativ are caracterul unui act constatator și nu constitutiv al dreptului de proprietate al statului, drept care este născut prin simplul efect al legii, după caz, fie la data părăsirii definitive a țării, fie la data intrării în vigoare a legii pentru persoanele care au părăsit țara anterior, bunurile respective fiind scoase din circuitul civil.

2. O problemă care s-a pus în practică judiciară și în literatura de specialitate, intrucît are importante implicații teoretice și practice este aceea dacă, în cazul unui uzufruct constituit asupra unui bun imobil care este ulterior înstrăinat, dobînditorul nudei proprietăți trebuie să-l respecte sau nu.

Este indiscutabil că, atunci cînd dobînditorul este o persoană fizică, uzufructul nu se stinge, el trebuind să fie respectat de către dobînditorul bunului imobil, care, subrogîndu-se în drepturile și obligațiile transmitătorului, dobîndește calitatea de nud proprietar față de uzufructuar.

De asemenea, în urma controverselor care au avut loc²³, atît practica judi-

¹⁸ Dispozițiile art. 2 din Decretul nr. 223/1974 se aplică și persoanelor care au părăsit definitiv R.S.R. anterior intrării sale în vigoare.

¹⁹ Plata unor despăgubiri este prevăzută și în alte cazuri: art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973; art. 30, alin. 2 din Legea nr. 58/1974 etc.

²⁰ Vezi Liviu Pop, *Regimul juridic al terenurilor destinate localităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 196.

²¹ T. Pop, *Aspecte în legătură cu regimul juridic al locuințelor proprietate personală*, în RRD, nr. 8/1979, p. 16; T.S., s. civ., dec. nr. 52/1979, în RRD, nr. 3/1980, p. 68; T.S., s. civ., dec. nr. 39/1978, în C.D. 1978, p. 13.

²² Pînă la rezolvarea plîngerii nu poate fi soluționat un proces de partaj ce poartă și asupra bunului la care se referă decizia și deci instanța va fi obligată să suspende judecata pînă la rezolvarea plîngerii de care depinde existența sau inexistența dreptului asupra acelui bun (T.S. în compunerea prevăzută de art. 39, alin. 2 și 3 din Legea pentru organizarea judecătorească, dec. nr. 49/1978, în RRD, nr. 3/1979, p. 60—61).

²³ Vezi Trib. jud. Mureș, dec. civ., nr. 356/1978, în RRD, nr. 8/1979, p. 48.

ciară cea mai recentă²⁴, cit și literatura de specialitate²⁵, sînt unanime în a recunoaște că, în cazul unui uzufruct constituit asupra unui bun imobil care este trecut ulterior în proprietatea socialistă a întregului popor, nu operează o cauză de stingere a acestui drept.

Așadar, dacă o locuință asupra căreia s-a constituit un uzufruct viager este preluată ulterior de stat în condițiile art. 52 alin. 2 din Legea nr. 4/1973, acest drept trebuie să fie respectat²⁶, deoarece simpla împrejurare că proprietarul celei de a doua locuințe nu a înstrăinat-o unei persoane fizice în termen de un an de zile de la dobîndire și că s-a efectuat, conform legii, trecerea în proprietatea statului nu este de natură să ducă la consecințe juridice radicale diferite între aceste două forme de înstrăinare, cît timp nu există o dispoziție legală expresă în acest sens. De asemenea, atîta timp cît prin lege nu s-a dispus în mod expres altfel, nu se poate considera că uzufructuarul ar urma să fie despăgubit pentru pierderea dreptului său din cuantumul despăgubirii pe care proprietarul o va încasa de la stat pentru locuința respectivă.

Conform art. 6 și 11 din Decretul nr. 223/1974, imobilele celor plecați definitiv din țară trec la stat, libere de sarcini.

Uzufructul, constituind un dezmembrămînt al proprietății, nu poate constitui și o sarcină a ei și cu atît mai puțin a nudei proprietăți; el este parte componentă a proprietății, iar nu un drept în afara ei. Numai în această din urmă ipoteză uzufructul ar putea greva proprietatea și capătă astfel caracterul de „sarcină”.

Așa cum a statuat instanța noastră supremă²⁷, o atare ipoteză este nereală și deci nu se poate pune semnul egalității între un dezmembrămînt al proprietății, fie că este uzufruct sau alt dezmembrămînt și o sarcină ce le grevează și a le supune aceluiași regim juridic. Așa fiind, uzufructul nu trece la stat, în baza Decretului nr. 223/1974²⁸. Cînd persoana plecată definitiv din țară are numai nuda proprietate, numai acest drept trece la stat, iar nu deplina proprietate asupra imobilului.

În ceea ce privește problema, încă de actualitate, dacă cooperativa agricolă de producție este obligată sau nu să respecte drepturile reale constituite în favoarea unor terțe persoane asupra unor terenuri agricole de către fostul proprietar care a devenit membru cooperativ, pornindu-se de la modificările statutare²⁹ și ținînd seama că, potrivit art. 26 din Decretul nr. 133/1949, organizațiile cooperative nu pot fi urmărite pentru obligațiile persoanelor fizice care au intrat în acele organizații, în literatura de specialitate³⁰ s-a ajuns la concluzia, la care ne raliem, că aceste drepturi reale, legal constituite, nu se mențin, cooperativa nefiind obligată să le respecte, din moment ce terenurile respective au intrat în patrimoniul ei, devenind astfel obiecte ale dreptului de proprietate cooperatistă, drept nesusceptibil de dezmembrare.

²⁴ T.S., s. civ., dec. nr. 1540/1978, în RRD, nr. 3/1979, p. 55.

²⁵ I. Mișuță, *Probleme de drept civil (drepturi reale) din practica Tribunalului Suprem pe sem. II al anului 1978*, în RRD, nr. 11/1979, p. 47—48.

²⁶ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 1540/1978, în RRD, nr. 3/1979, p. 55: Uzufructuarul are o acțiune confesorie de uzufruct și față de dobînditorul ulterior al nudei proprietăți, indiferent dacă acesta este o persoană fizică sau juridică, între care chiar statul; J. Manoliu, I. Macovei, *Aspecte în legătură cu regimul juridic al dezmembrămîntelor dreptului de proprietate*, în AUI, s. III d. Șt. Juridice, Tom XXVI, 1980, p. 38 și urm.

²⁷ T.S., s. civ., dec. nr. 1783/1983, nepublicată.

²⁸ Concluzia se impune și pentru motivul că prin Decretul nr. 223/1974 nu s-au trecut la stat drepturi aparținînd celor ce locuiesc în țară, ci numai celor plecați definitiv.

²⁹ Începînd din anul 1976, cînd a intervenit modificarea statutului, suprafețele de teren proprietate personală ce depășeau limita maximă de 250 m², fixată de art. 17, alin. 2 și 7 din Legea nr. 58/1974, au trecut în proprietatea cooperativei în mod gratuit și de plin drept. De asemenea, ținînd seama de art. 30 din Legea nr. 58/1974 și art. 44 din Legea nr. 59/1974, statutul prevede că terenurile dobîndite prin moștenire legală de către țărănul cooperativ care depășesc suprafața de 250 m² trec în proprietatea cooperativei cu titlu gratuit.

³⁰ Vezi Liviu Pop, *Cu privire la regimul juridic al terenurilor proprietatea membrilor cooperativelor agricole de producție*, în RRD, nr. 18/1979, p. 18 și urm.

În consecință, considerăm corectă practica instanțelor judecătorești³¹, potrivit căreia, în situația înțării nudului proprietar într-o cooperativă agricolă de producție, terenul agricol ce-i aparține intră în proprietatea cooperativei liber de orice sarcini și deci se stinge și dreptul de uzufruct constituit în favoarea altor persoane, întrucât numai astfel se îndeplinește scopul pentru care a luat ființă cooperativa.

3. O primă excepție de la interdicția de înstrăinare a terenurilor, prin acte juridice, stabilită de art. 30, alin. 1 din Legea nr. 58/1974 și art. 44, alin. 1 din Legea nr. 59/1974, o găsim în art. 6 din Statutul cooperativelor agricole de producție, adoptat prin Decretul nr. 93/1983 potrivit căruia adunarea generală a cooperativei poate da în proprietate personală, cu plată, teren pînă la 250 m.l. în perimetrul constructibil, persoanelor care au calitatea arătată în statut (membriilor cooperatori, celor încadrați în cooperativă cu contract de muncă permanent, precum și specialiștilor și mecanizatorilor care lucrează în cooperativă) în vederea construirii unei locuințe și care nu au loc de casă în proprietatea personală, dar doresc să se stabilească în localitatea respectivă.

În literatura de specialitate³² se consideră că, în acest caz, înstrăinarea se face printr-un „act de dare cu plată”, adică printr-un contract de vânzare-cumpărare asupra căruia, odată perfectat, cooperativa nu mai poate reveni printr-o hotărîre a adunării generale.

În ce ne privește, împărtășim această opinie³³ cu privire la natura juridică a „actului de dare cu plată” prin care se face înstrăinarea terenului către persoana îndreptățită și socotim că, în cazul în care proprietarul înstrăinează³⁴ locuința construită pe terenul dobîndit în condițiile de mai sus, acesta va trece în proprietatea socialistă a întregului popor potrivit art. 30, alin. 2 din Legea nr. 58/1974, cu plata unei despăgubiri stabilită conform prevederilor art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973, iar dobînditorul construcției va primi din partea statului, în folosință, terenul necesar în limitele prevăzute de art. 8 și 17 din aceeași lege, pe durata existenței construcției, cu plata unei taxe anuale, potrivit Legii nr. 4/1973³⁵.

A doua excepție de la interdicția de înstrăinare a terenurilor prin acte juridice a fost instituită prin Decretul nr. 112/1984³⁵ pentru completarea art. 44 din Legea nr. 59/1974 cu două noi alineate, potrivit cărora „În mod excepțional, producătorii agricoli particulari din zonele necooperatiste pot transmite copiilor lor o parte din terenurile agricole pe care le au în proprietate, dacă aceștia locuiesc sau urmează să-și stabilească domiciliul în aceeași comună, însă asumă obligația de a asigura cultivarea lor în bune condiții, de a obține producțiile prevăzute în planurile de cultură și de creștere a animalelor, de a contracta și preda la fondul de autoaprovizionare și la fondul de stat cantitățile de produse stabilite potrivit legii.

Transmiterea terenurilor în condițiile alin. 2 se aprobă de comitetul executiv al consiliului popular județean”.

³¹ Vezi Trib. Caraș-Severin, dec. nr. 850/1977, în RRD, nr. 11/1978, p. 63.

³² Liviu Pop, *op. cit.*, p. 22; Corneliu Bîrsan, *op. cit.*, p. 44—48.

³³ Vezi și D. Gherasim, *Aspecte juridice ale organizațiilor cooperatiste*, Editura Științifică, București, 1974, p. 194: autorul este de părere că un asemenea „act de dare cu plată” are un caracter mixt, de drept civil și de drept cooperatist.

³⁴ Potrivit Statutului C.A.P., „membrii cooperatori care dobîndesc o a doua casă de locuit sînt obligați să înstrăineze una din ele, în condițiile prevăzute de lege”, adică potrivit art. 52 din Legea nr. 4/1973. Dacă membrul cooperativ în îndeplinește obligația legală de înstrăinare a casei, terenul aferent trece în proprietate socialistă a întregului popor, dobînditorul primind în folosință terenul necesar, cu titlu oneros. În caz contrar, atît construcția cît și terenul aferent ei trec în proprietate socialistă a întregului popor în schimbul unei despăgubiri.

³⁵ Potrivit art. 45, alin. 2 din Legea nr. 4/1973, taxa anuală pentru terenurile atribuite pentru construcții de locuințe este de 1 leu m². Art. II din Legea nr. 5/1980 arată că taxele anuale pentru terenurile atribuite în folosință rămîn cele în vigoare la data legii menționate.

³⁵ Vezi Lucian Mihai, Ioan-Mihai Popa, *Transmiterea prin act juridic a terenurilor agricole în condițiile Decretului nr. 112/1984*, în RRD, nr. 11/1985, p. 18—22.

Considerăm necesare precizările făcute în literatura de specialitate³⁶ în legătură cu această excepție introdusă prin Decretul nr. 112/1984, care, completând art. 44 din Legea nr. 59/1974, cu titlu de excepție, reglementează într-o anumită situație (posibilitatea înstrăinării unui teren agricol prin acte juridice încheiate **inter vivos**.

4. Potrivit art. 45 din Legea nr. 59/1974³⁷, în scopul asigurării cultivării raționale a pământului, cei ce dobândesc terenuri agricole prin moștenire legală sînt obligați să asigure continuarea muncii agricole pe acele terenuri și să aibă sau să-și însușească cunoștințe agricole corespunzătoare, cerințe care nu se adaugă³⁸ la celelalte condiții prevăzute de art. 625—655 c. civ. pentru ca o persoană să poată moșteni; persoana să existe sau cel puțin să fie concepută la data deschiderii succesiunii, să nu fie nedemnă și să aibă vocație succesorală, neaducîndu-se astfel nici o atingere dreptului de moștenire recunoscut prin art. 37 din **Constituția R.S.R.** și nici caracterului unitar al transmisiunii succesoriale.

Așadar, condițiile prevăzute de art. 625—655 c. civ. se cer îndeplinite în momentul deschiderii succesiunii, indiferent de natura bunurilor ce alcătuiesc masa succesorală, pe cînd cerințele Legii nr. 59/1974 se aplică numai atunci cînd în patrimoniul defunctului se găsește terenuri agricole și moștenitorii legali acceptă succesiunea, iar pentru îndeplinirea lor se acordă un termen de 2 ani care începe să curgă de la data luării măsurii de trecere a folosinței terenurilor agricole unor organizații socialiste; la expirarea acestui termen³⁹, dacă nici unul dintre moștenitori nu întrunește condițiile prevăzute la art. 45 din Legea nr. 59/1974, terenul în cauză trece în proprietatea socialistă a întregului popor. Subliniem că trecerea are loc din proprietatea moștenitorilor neautorizați și nu din proprietatea celui despre a cărui succesiune este vorba⁴⁰.

Rezultă că scopul dispozițiilor Legii nr. 59/1974 este de a face ca terenurile agricole să fie preluate în final de către acei moștenitori care sînt în măsură să asigure pe ele continuitatea muncii agricole, avînd cunoștințe agricole corespunzătoare, cu desăvîrșita excludere a exploatarii.

Relativ recent⁴¹, conținînd această practică, instanța supremă a reținut că un teren agricol (chiar și cel plantat cu pomi fructiferi sau viță de vie) nu poate face obiect al dării în parte sau în arendă, întrucît acestea sînt forme de exploatare, interzise de lege. Acest principiu este aplicabil și comoștenitorilor care nu folosesc terenul, în sensul că, așa cum ei nu pot să-l închirieze, să-l dea în parte sau în arendă, nu pot nici să pretindă de la comoștenitorul care l-a muncit o cotă-parte din produsele obținute de pe acest teren sau veniturile realizate din valorificarea lor, deoarece și-ar însuși produse din munca altora, ceea ce este, de asemenea, interzis de lege.

³⁶ Pentru amănunte, a se vedea Lucian Mihai, Aurora Tudor, *Transmiterea prin act juridic a terenurilor agricole*, în „Curier economic legislativ”, supliment la „Revista Economică”, nr. 28/1984, p. 5—7.

³⁷ Vezi și pct. 4 și 15 din Ordinul nr. 11/1975 al M.A.I.A.

³⁸ Vezi C. Uscățescu, T. Pop, *Corelația dintre Legea nr. 59/1974 și unele dispoziții din dreptul succesoral*, în RRD, nr. 6/1981, p. 37 și urm.

³⁹ Termenul de 2 ani a cărui expirare duce la pierderea dreptului de proprietate asupra terenului agricol este un termen de decădere.

⁴⁰ Nu se aplică aici dispozițiile art. 680 c. civ. și art. 26 din Decretul nr. 40/1953 cu privire la procedura succesorală notarială; Vezi C. Uscățescu, T. Pop, *op. cit.*, p. 33; J. Manoliu, Șt. Răuschi, *Drept civil. Succesiuni*, Centrul de multiplicare al Univ. „Al. I. Cuza” Iași, 1983, p. 96; T.S., s. civ., dec. nr. 1169/1983, în RRD, nr. 5/1984, p. 56.

⁴¹ T.S., s. civ., dec. nr. 129/1983, în RRD, nr. 2/1983, p. 106; Vezi și T.S., s. civ., dec. nr. 57/1982, în RRD, nr. 11/1982, p. 67; Trib. jud. Suceava, dec. civ. nr. 943/1983, în RRD, nr. 2/1984, p. 73: fructele industriale (produsele agricole, viticole și pomicele), nu pot fi pretinse de către proprietarul terenului, care nu l-a muncit, de la ceilalți coproprietari care l-au cultivat efectiv și, totodată, nu l-au împiedicat pe cel în cauză să-l muncească și el.

5. Potrivit art. 45 din Legea nr. 59/1974⁴², preluarea terenurilor de către moștenitorii legali, precum și împărțeala între aceștia se poate face numai în formă autentică, cu autorizația prealabilă a organului local al administrației de stat (comunal sau județean, după cum terenul este în perimetrul construibil sau în afara acestuia)⁴³.

Rezultă deci că sînt necesare două autorizații și anume: una de preluare și alta de împărțeală, întrucît acestea cuprind două operații juridice distincte și anume: autorizația de preluare privește asigurarea continuării muncii agricole de către moștenitorul legal, iar cea de împărțeală se referă la modul de parcelare și de atribuire a loturilor către moștenitori. Este posibil însă ca ambele autorizații să fie cuprinse într-un singur înscris, dar este necesar să rezulte, neîndoielnic, cele două operații mai sus menționate.⁴⁴

În cazul cînd terenul revine unui singur moștenitor, se eliberează numai autorizație de preluare, iar, cînd terenul urmează a fi împărțit între mai mulți moștenitori, se va elibera și autorizație de împărțeală, indiferent dacă împărțeala se face prin bună înțelegere sau pe cale judecătorească⁴⁵.

Autorizația de preluare are semnificația⁴⁶ încuviințării pe plan administrativ a intrării în stăpînirea de fapt a terenului agricol de către orice moștenitor legal, indiferent dacă face parte sau nu din categoria moștenitorilor sezinari,⁴⁷ adică dacă are sau nu posesia de drept a moștenirii respective.

Autorizația de împărțeală nu va fi necesară dacă prin ieșirea din indiviziune nu se modifică planul inițial al terenului, deoarece o atare modalitate de ieșire din indiviziune nu afectează realizarea scopului urmărit (împărțeala să nu se facă într-un mod care să contravină planurilor de sistematizare și folosirii raționale a fondului funciar), dat fiind că situația fizică a terenului rămîne neschimbată.

Așadar, prin „împărțeala terenurilor“ nu se înțelege ieșirea din indiviziune, care nu poate fi refuzată, ci operațiunea fizică în urma căreia are loc o divizare a terenului prin parcelare. Rezultă că împărțeala poate fi efectuată fără a fi necesară emiterea unei autorizații, prin atribuirea terenului în totalitate unui singur copartajant, fără a fi nevoie de o parcelare, drepturile celorlalți putînd fi asigurate prin primirea altui teren în întregime sau prin echivalent bănesc.⁴⁸

⁴² O dispoziție similară găsim și în art. 31 din Legea nr. 58/1974.

⁴³ Vezi Trib. jud. Hunedoara, dec. civ. nr. 756/1983, în RRD, nr. 3/1984, p. 72: În situația în care defunctul (decedat în anul 1980) a înstrăinat în anul 1955 prin act sub semnătură privată un teren arabil, înstrăinarea este lovită de nulitate absolută, nefiind întocmit în formă autentică și în temeiul unei autorizații administrative, potrivit Decretului nr. 151/1950, în vigoare la acel timp. În consecință, terenul în cauză nefiind dobîndit în baza unui titlu legal translativ de proprietate, instanța de fond, în mod corect, l-a inclus în masa succesorală; așa fiind, recursul este nefondat și se respinge; în sens contrar, vezi T.S., s. civ., dec. nr. 628/1982, în RRD, nr. 3/1983, p. 69: Deși existența unui act translativ de proprietate exclude posibilitatea dobîndirii bunului prin uzucațiune, totuși, dacă „din orice motive, convenția respectivă este neeficientă din punct de vedere juridic, posesorul cu care s-a încheiat actul respectiv poate invoca prescripția achizitivă împotriva titularului dreptului de proprietate“.

⁴⁴ T.S., s. civ., dec. nr. 403/1984, în RRD, nr. 1/1985, p. 64; în același sens, a se vedea și T.S., s. civ., dec. nr. 463/1982, cu notă (aprobativă) de T. Pop, în RRD, nr. 2/1983, p. 52—53; C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 89—98.

⁴⁵ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 105/1977, în RRD, nr. 7/1977, p. 70: Pentru a proceda la efectuarea partajului, instanța are îndatorirea de a pune în vedere moștenitorilor să prezinte sau să solicite ea însăși eliberarea autorizațiilor prevăzute pentru preluarea terenului. În lipsa acestor autorizații, partajul este nul de drept; T.S., completul format din 7 judecători, dec. nr. 16/1978, în RRD, nr. 9/1978, p. 63: autorizațiile trebuie să fie nominalizate, în sensul că trebuie să se arate numele fiecărui moștenitor în parte; Trib. jud. Mehedinți, dec. civ. nr. 274/1984, cu notă de Ion Lulă, în RRD, nr. 1/1985, p. 46.

⁴⁶ Vezi C. Uscătescu, T. Pop, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁷ Art. 653 c. civ. precizează că sezina aparține descendenților și ascendenților defunctului.

⁴⁸ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 450/1980, în RRD, nr. 10/1980, p. 67; T.S., s. civ., dec. nr. 2193/1979, în RRD, nr. 4/1980, p. 62; T.S., s. civ., dec. nr. 710/1981, în RRD, nr. 1/1982, p. 57: sistarea stării de indiviziune trebuie făcută astfel încît

Faptul că terenurile de orice fel nu mai pot face obiectul unei înstrăinări, ele neputând fi dobândite decât prin moștenire legală (cu cele două excepții menționate când evaluarea este obligatorie), nu înseamnă că ele nu pot fi evaluate în cadrul ieșirii din indiviziune, astfel încât să nu se creeze inechități între copartajanții cărora li se atribuie numai terenuri și cei cărora li se atribuie construcții sau sulțe, deoarece patrimoniul fiecăruia dintre aceștia crește valoric cu bunurile atribuite.

Așa cum s-a precizat⁴⁹, nu este admisibil ca evaluarea terenului să se facă de către instanță pe baza unei simple aprecieri a acesteia, ci se impune efectuarea unei expertize tehnice⁵⁰ pentru o corectă evaluare a terenului adus la partaj, deoarece, numai procedându-se în acest mod, se vor putea forma loturi echivalente și se vor putea stabili sulțele reale ce-și datorează reciproc succesorii sau copartajanții.

6. Vânzarea construcțiilor, indiferent de locul situației lor⁵¹, este permisă cu respectarea dispozițiilor speciale cuprinse în Legea nr. 58/1974 și în Decretul nr. 144/1958.

Potrivit art. 30 din Legea nr. 58/1974, în caz de înstrăinare a construcției, terenul aferent trece în proprietate socialistă a întregului popor⁵², cu plata unei despăgubiri stabilite conform art. 52, alin. 2 din Legea nr. 4/1973, iar cumpărătorul construcției va dobîndi din partea statului în folosință terenul necesar în limitele prevăzute de lege, pe durata existenței construcției cu plata unei taxe anuale.

Art. 31 din aceeași lege dispune că împărțea între moștenitori a terenurilor și înstrăinarea construcțiilor se va putea face cu condiția autorizării prealabile date de organele competente, cu respectarea normelor de sistematizare și a încheierii actului de împărțea sau de înstrăinare, prin înscris autentic, sub sancțiunea nulității absolute.

În ceea ce privește autorizația administrativă, prin ea se exercită un control prealabil asupra legalității și oportunității actului, asupra respectării regulilor de sistematizare a localităților precum și asupra persoanelor care înstrăinează sau dobîndesc o construcție, pentru a împiedica încheierea unor asemenea acte în scopuri speculative.

Așadar, autorizația trebuie să fie neechivocă, clară și fermă, să precizeze construcția care urmează să fie înstrăinată, vânzarea fiind valabilă numai dacă contractul se încheie între persoanele prevăzute expres în autorizație.

Nu poate fi considerat motiv de împiedicare pentru perfectarea vânzării faptul că persoana care a înțeles să cumpere construcția nu avea la data înțelegerii domiciliul în localitatea în care este situat bunul; organul administrativ poate elibera autorizația de înstrăinare și într-o asemenea situație, deoarece o atare persoană are posibilitatea să obțină, în condițiile legii, schimbarea domiciliului⁵³.

să nu se nesocotească drepturile copărtașilor, să corespundă eticii și echității socialiste, să satisfacă actualele nevoi ale copărtașilor; C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 94—95.

⁴⁹ T.S., s. civ., dec. nr. 476/1984, în RRD, nr. 2/1985, p. 71.

⁵⁰ Pentru o evaluare corectă a terenurilor care intră în masa de împărțit, este necesar să se țină seama de toate criteriile necesare determinării valorii lor reale, corespunzător categoriei de folosință și clasei de calitate, de importanța lor social-economică, diferențiat, după cum sînt construibile sau arabile, criterii privind natura și proprietățile solului, gradul de fertilitate, relief, de existența pînzei de apă freatică, condiții climatice, eventuale procese de degradare, amplasamentul construcțiilor și altele asemenea.

⁵¹ I. C. Vurdea, *Regimul juridic de înstrăinare a construcțiilor situate în afara perimetrelor construibile ale localităților*, în RRD, nr. 9/1981, p. 17 și urm.

⁵² Dacă se înstrăinează numai o cotă-parte dintr-o construcție, atunci va trece în proprietate socialistă a întregului popor numai cota respectivă de teren, asupra căreia cumpărătorul va dobîndi un drept real de folosință (T.S., s. civ., dec. nr. 1325/1977, în RRD, nr. 2/1978, p. 54).

Dacă se înstrăinează o construcție situată pe un teren proprietate socialistă a întregului popor, atribuit în folosință proprietarului vînzător, cumpărătorul construcției va dobîndi de drept și folosința terenului respectiv; Corneliu Bîrsan, *op. cit.*, p. 121—130.

⁵³ T.S. în completul de 7 judecători, dec. nr. 44/1979, în RRD, nr. 4/1980, p. 63.

Dacă însă locuința este situată într-un oraș declarat, potrivit legii, oraș mare, cumpărătorul trebuie să aibă domiciliul sau să dovedească dreptul de a-și stabili domiciliul în acea localitate.

Refuzul organului administrativ de a elibera autorizația de înstrăinare a imobilului (construcției) pe motiv că „este recent dobândit, nejustificându-se totodată, înstrăinarea acestuia”, este neîntemeiat, atâta timp cât nu s-a făcut dovada că mobilul cumpărării locuinței ar fi fost ilicit, imoral sau că vânzătorii sînt cunoscuți ca speculanți de imobile.⁵⁴

Partea interesată are dreptul, în cazul refuzului nejustificat de eliberare a autorizației sau în cazul unor obiecții cu privire la conținutul autorizației, să se adreseze organului ierarhic superior celui care a refuzat eliberarea, nu și instanțelor judecătorești.⁵⁵

Ne raliem unei alte opinii⁵⁶, recente, potrivit căreia, deoarece autorizația, respectiv refuzul de eliberare a ei, nu constituie acte administrative de planificare, înseamnă că partea interesată se va putea adresa direct instanței judecătorești în baza Legii nr. 1/1967, pentru ca aceasta să hotărască dacă refuzul este sau nu justificat. În cazul în care instanța admite cererea petiționarului, ea nu trebuie — pentru a da eficiență hotărîrii potrivit obiectului cererii — să se limiteze numai la constatarea că refuzul organului administrativ de a elibera actul este nejustificat, ci și să oblige organul respectiv să elibereze petiționarului actul solicitat.⁵⁷

De regulă, autorizația administrativă este necesară numai în cazul înstrăinării construcțiilor (art. 31 din Legea nr. 58/1974), nu și atunci cînd este vorba de împărțirea lor, aceasta însă numai dacă ieșirea din indiviziune⁵⁸ nu presupune lucrări sau modificări asupra construcțiilor.

Dacă formarea loturilor, în vederea ieșirii din indiviziune asupra construcțiilor, reclamă executarea unor lucrări sau modificări asupra lor, este necesară autorizarea organului administrativ pentru a nu se ajunge la schimbări de ordin arhitectonic care să afecteze funcționalitatea și siguranța construcției, astfel cum rezultă din dispozițiile art. 11 din Decretul nr. 144/1958 și ale Legii nr. 8/1977.⁵⁹

⁵⁴ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 143/1983, în RRD, nr. 3/1984, p. 71: Imprejurarea că imobilul a fost „recent dobândit” (în 1980, iar la 30 decembrie 1981 s-a solicitat eliberarea autorizației de înstrăinare a imobilului în litigiu) nu poate constitui pentru pîrit (comitetul executiv al consiliului popular al unui municipiu) un motiv justificat de a refuza eliberarea autorizației solicitate, de vreme ce o astfel de interdicție nu este prevăzută nici chiar pentru imobilele construite cu credit de stat, care pot fi, de asemenea, înstrăinate, sub rezerva acordului CEC. În cauză, la data solicitării eliberării autorizației, fusese întocmit antecăștratul de vânzare-cumpărare și, totodată, imobilul în litigiu era predat cumpărătorului.

⁵⁵ T.S., s. civ., dec. nr. 1440/1977, în RRD, nr. 2/1978, p. 52.

⁵⁶ T.S., completul de 7 judecători, dec. nr. 54/1979, C.D. 1979, p. 238; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 54.

⁵⁷ T.S., s. civ., dec. nr. 850/1983, în RRD, nr. 6/1983, p. 62.

⁵⁸ Dacă sistarea stării de indiviziune are loc prin scoaterea construcției la vînzare prin licitație publică, fiind vorba deci de transmitere prin vînzare a bunului, este necesară obținerea în prealabil a autorizației de înstrăinare prevăzută în art. 31 din Legea nr. 58/1974 (T.S., s. civ., dec. nr. 64/1981, în RRD, nr. 5/1982, p. 60).

⁵⁹ Potrivit art. 10 din Legea nr. 8/1977 privind asigurarea durabilității, a siguranței în exploatarea funcționalității și calității construcțiilor, supraetajarea sau executarea oricăror modificări care ar putea afecta rezistența construcțiilor, sînt interzise. Art. 38 din aceeași lege precizează că, în mod excepțional și în cazuri temeinic justificate, se pot aduce numai acele modificări prin care nu se afectează rezistența și stabilitatea construcțiilor. Astfel de modificări se vor executa numai pe baza unui proiect special elaborat, avizat de unitatea care a proiectat structura de rezistență și numai cu acordul organului Inspecției de Stat în Construcții, iar în cazul în care lipsește documentația de execuție a structurii de rezistență, proiectul de modificare se va putea face numai pe bază de expertiză, cu acordul Inspectoratului General de Stat pentru Invenții-Construcții.

În aceste cazuri, autorizarea organului administrativ este limitată numai la executarea lucrărilor propuse, nu și la posibilitatea ieșirii din indiviziune. În cazul cînd se refuză autorizarea solicitată, instanța urmează să dispună împărțea în altă variantă care să nu necesite efectuarea lucrărilor ce nu au fost înconșuitate⁶⁰.

Instanța supremă a precizat că cerința autorizării executării construcției, în sensul dispozițiilor Decretului nr. 144/1958 și ale Legii nr. 58/1974, trebuie îndeplinită după prezentarea documentației precum și a hotărîrii judecătorești de suplinire a consimțămîntului pîrîtului, în cazul în care acesta refuză executarea construcției, de pildă a unei suprastructurii sau a unei modificări constructive⁶¹.

Subliniem faptul că, potrivit art. 29 alin. 2 din Legea nr. 58/1974 și Decretului nr. 120/1981, și demolarea sau desființarea chiar parțială a unei construcții se poate dispune tot numai pe baza autorizației emise de organul local al administrației de stat. Autorizația de demolare este necesară chiar și în situația în care construcția s-a edificat cu nerespectarea dispozițiilor legale referitoare la sistematizarea localităților, deci fără autorizație de construire, legea nefăcînd distincție.

Astfel fiind, rezultă că instanțele nu pot dispune desființarea unei construcții, chiar parțial, fără autorizarea prealabilă în acest sens a organului administrativ competent, cum prevăd dispozițiile legale amintite⁶².

În ceea ce privește dreptul la acțiunea prin care, în baza art. 18 din Decretul nr. 144/1958, comitetul (biroul) executiv al consiliului popular cere prin justiție dărîmarea unei construcții ridicate fără autorizație, nu este prescriptibil, în această materie neaplicîndu-se dispozițiile privind prescripția aplicării unei sancțiuni contravenționale (art. 13 din Legea nr. 32/1968) sau prescripția dreptului la acțiune avînd un obiect patrimonial (Decretul nr. 167/1958) ori cele privind uzucapiunea, ci, în lipsa unor prevederi exprese în sens contrar, dreptul la acțiune al organului local al administrației de stat există atît timp cît dăinuie construcția ridicată fără autorizație⁶³.

De asemenea, dacă organul local al administrației de stat solicită, prin acțiune, demolarea unor construcții, ridicate fără autorizație, instanța nu are competența de a examina în ce măsură, în raport cu valoarea investiției efectuate de pîrît, demolarea este neeconomică, intrucît din lege nu rezultă că admiterea acțiunii este condiționată și de constatarea economicității măsurii⁶⁴.

7. Forma autentică a actului este cea de a doua condiție de validitate a contractului prin care se înstrăinează o construcție și deci pînă în momentul autentificării, construcția rămîne în proprietatea vînzătorului. Dacă autentificarea a avut loc după intrarea în vigoare a Legii nr. 58/1974, cumpărătorul a devenit proprietar numai asupra construcției, terenul trecînd în proprietate socialistă a întregului popor⁶⁵.

Așadar, potrivit art. 12 din Decretul nr. 144/1958 și art. 30 din Legea nr. 58/1974, în cazul în care s-a încheiat un înscris din care rezultă că proprietarul unei construcții s-a obligat să o înstrăineze cu titlu oneros și s-au respectat mo-

⁶⁰ Vezi T.S., completul de 7 judecători, dec. nr. 82/1978, în C.D. 1978, p. 43—47; T.S., s. civ., dec. nr. 43/1981, în RRD, nr. 3/1982, p. 58; T.S., s. civ., dec. nr. 1066/1982, în RRD, nr. 7/1983, p. 58; T.S., s. civ., dec. nr. 353/1984, în RRD, nr. 1/1985, p. 63.

⁶¹ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 377—1984, în RRD, nr. 1/1985, p. 63.

⁶² Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 6/1977, în C.D. 1977, p. 29—31; T.S., s. civ., dec. nr. 1940/1979, în C.D. 1979, p. 56—58; T.S., s. civ., dec. nr. 791/1981, în RRD, nr. 2/1982, p. 61; T.S., s. civ., dec. nr. 459/1984, în RRD, nr. 2/1985, p. 66.

⁶³ Vezi Trib. jud. Hunedoara, dec. civ. nr. 681/1984, în RRD, nr. 1/1985, p. 62; aceeași soluție este aplicabilă și în ipoteza în care comitetul (biroul) executiv al consiliului popular, potrivit Decretului nr. 545/1958, pășește la demolarea construcției edificate fără autorizație direct pe cale administrativă, fără a mai formula, în prealabil, o acțiune în justiție în baza art. 18 din Decretul nr. 144/1958.

⁶⁴ Trib. jud. Neamț, dec. civ. nr. 290/1984, în RRD, nr. 10/1984, p. 73.

⁶⁵ Trib. jud. Harghita, dec. civ. nr. 19/1979, în RRD, nr. 7/1979, p. 55; T.S., s. civ., dec. nr. 433/1981, în RRD, nr. 12/1981, p. 97; T.S., s. civ., dec. nr. 3/1981, în RRD, nr. 8/1981, p. 58; T.S., s. civ., dec. nr. 663/1981, în RRD, nr. 2/1982, p. 57.

dalitățile de plată a prețului prevăzute în înscris, iar, după eliberarea autorizației, una din părți nu se prezintă la notariat pentru autentificarea actului de înstrăinare, instanța judecătorească va putea da o hotărîre care să țină loc de act autentic de înstrăinare, pentru construcție, terenul urmînd să fie trecut în proprietatea întregului popor.

Deoarece textul de lege menționat se referă expres la obligația asumată de proprietarul lucrului vîndut, rezultă că instanța are obligația de a verifica existența și întinderea drepturilor vînzătorului asupra bunului, ea neputînd să pronunțe o hotărîre care să țină loc de act autentic de înstrăinare a unei construcții ce nu este proprietatea vînzătorului, parte în antecontractul de vînzare-cumpărare⁶⁶.

Un act autentic de vînzare-cumpărare a unei construcții, anulat de instanța judecătorească din cauza necompetenței sau a incapacității functionarului sau din lipsă de forme, conform art. 1172 c. civ., poate fi valabil ca act sub semnătură privată, dacă este semnat de părți, constituind o promisiune de vînzare ce poate sta la baza unei hotărîri judecătorești care să țină loc de act autentic de vînzare-cumpărare, conform Decretului nr. 144/1958⁶⁷.

De regulă, în practică, părțile încheie contractul sub forma unui înscris sub semnătură privată și procedează la predarea construcției și plata prețului, urmînd ca ulterior să încheie contractul în forma autentică cerută de lege. Printr-un asemenea înscris se constată numai existența unui antecontract de vînzare din care ia naștere obligația vînzătorului de a face tot ce este necesar pentru ca înstrăinarea să aibă loc, inclusiv încheierea în formă autentică a contractului de vînzare-cumpărare: obligația de a preda act apt de întabulare, ceea ce implică, în cazul în care imobilul este bun indiviz și obligația de a cere ieșirea din indiviziune⁶⁸. Acestei obligații îi corespunde dreptul de creanță al viitorului cumpărător, în virtutea căruia poate cere încheierea contractului, drept de creanță care este apărut printr-o acțiune personală, supusă termenului general de prescripție de 3 ani prevăzut de art. 3 din Decretul nr. 167/1958⁶⁹.

Menționăm faptul că acțiunea în justiție pentru obținerea unei hotărîri judecătorești care să țină loc de act autentic poate fi introdusă de către oricare dintre părți, deci nu numai de către cumpărător, ci și de către vînzător⁷⁰. În caz de deces al vînzătorului sau cumpărătorului, acțiunea poate fi introdusă de către sau împotriva succesorilor acestora⁷¹. În situația unei succesiuni vacante, acțiunea poate fi introdusă și împotriva statului care este un succesor universal⁷².

⁶⁶ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 1522/1983, în RRD, nr. 6/1984, p. 62.

⁶⁷ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 1806/1984, în RRD, nr. 7/1984, p. 56.

⁶⁸ Dacă printr-un antecontract un moștenitor s-a obligat să vîndă altei persoane — primînd și parte din preț — construcția asupra căreia are un drept de proprietate în indiviziune cu alți moștenitori și să efectueze toate demersurile pentru a deveni unic proprietar asupra construcției și a-i elibera act pentru întabulare, dar nu și îndeplinește obligațiile asumate, creditorul persoanei beneficiare a antecontractului are dreptul ca, pe calea acțiunii oblice, să ceară în locul acesteia ieșirea din indiviziune, conform art. 974 c. civ., deoarece aceasta nu este o acțiune exclusiv personală a debitorului, ea aparținînd deopotrivă tuturor co-indivizabilor, potrivit intereselor acestora, nici unul dintre ei neputîndu-se opune unei asemenea acțiuni. Admisibilitatea unei asemenea acțiuni este prevăzută și de art. 22 și 24 din Legea nr. 115/1938 care prevăd că acela care s-a obligat să strămute sau să constituie în folosul altuia un drept real asupra unui imobil este dator să-i predea înscrisurile trebuitoare pentru înscrisul aceluia drept, iar dacă cel obligat nu predă înscrisul, partea va putea cere instanței judecătorești să dispună înscrisul (T.S., s. civ., dec. nr. 1405/1983, în RRD, nr. 5/1984, p. 55).

⁶⁹ T.S., s. civ., dec. nr. 188/1981, în RRD, nr. 10/1981, p. 71.

⁷⁰ Vezi G. Giurcă, *Propuneri de lege ferenda în legătură cu persoanele îndreptățite a cere autorizație prealabilă de înstrăinare*, în RRD, nr. 2/1971, p. 80: T.S., s. civ., dec. nr. 696/1973, în C.D., 1973, p. 127.

⁷¹ T.S., s. civ., dec. nr. 672/1976, în C.D., 1976, p. 150.

⁷² T.S., s. civ., dec. nr. 542/1976, în C.D., 1976, p. 74.

De reținut că, de la intrarea în vigoare a Legii nr. 58/1974, nu mai este posibilă încheierea de antecontract de vânzare-cumpărare pentru terenuri, ci numai pentru construcții. Instanțele judecătorești sesizate cu acțiuni introduse în baza art. 12 din Decretul nr. 144/1958, în cazul admiterii acțiunii și pronunțării unei hotărâri care să țină loc de act autentic de înstrăinare a construcției, sînt obligate să dispună trecerea la stat a terenului aferent construcției. Soluția este aceeași și în cazul în care antecontractul a fost încheiat anterior intrării în vigoare a Legii nr. 58/1974⁷³.

Pentru obținerea unei hotărâri judecătorești care să țină loc de act autentic, este necesară autorizația de înstrăinare eliberată de organul competent, la cererea oricărei dintre cele două părți, autorizație care poate fi obținută și în cursul procesului⁷⁴; autorizația trebuie să fie valabilă în momentul introducerii acțiunii și deci instanța poate pronunța o hotărâre care să țină loc de act autentic, chiar dacă termenul de 6 luni pentru care a fost eliberată autorizația a expirat în cursul procesului.

Deoarece, potrivit art. 30, alin. 2 din Legea nr. 4/1973, pînă la rambursarea integrală a creditului, locuința dobîndită în condițiile acestei legi nu poate fi înstrăinată, demolată sau restructurată decît cu autorizația prealabilă a C.E.C.-ului, rezultă că, instanța nu poate pronunța o hotărâre care să țină loc de act autentic de vânzare-cumpărare potrivit Decretului nr. 144/1958 cu privire la un imobil construit pe credit, fără autorizația prealabilă a C.E.C.-ului, în cazul în care creditul nu este integral rambursat, hotărîrea pronunțată în aceste condiții fiind nelegală.

De asemenea, instanța este obligată să verifice dacă cumpărătorul este îndreptățit să dobîndească bunul imobil ce a format obiectul antecontractului de vânzare-cumpărare și în raport cu prevederile înscrise în Decretul nr. 189/1977 privind unele măsuri referitoare la încheierea acțiunilor juridice cu caracter patrimonial de anumite categorii de persoane și Legea nr. 4/1980 privind obligația cadrelor de conducere din activitatea economico-socială și a altor activiști de partid și de stat de a declara bunurile de valoare proprietate personală⁷⁵.

Asa după cum am precizat mai sus, în ceea ce privește prescripția dreptului la acțiune pentru pronunțarea unei hotărâri care să țină loc de act autentic, se aplică termenul general de 3 ani care începe să curgă de la data nașterii dreptului la acțiune (art. 7 din Decretul nr. 167/1958)⁷⁶. Obligația de a încheia contractul de vânzare-cumpărare izvorăște din antecontract și ea este sub condiția suspensivă a obținerii autorizației administrative de înstrăinare, motiv pentru care termenul de prescripție începe să curgă de la sau după data obținerii autorizației și anume, fie la expirarea a 3 luni de la obținerea autorizației (în limitele cărora poate fi cerută încheierea contractului la notariatul de stat), fie cînd s-a constatat refuzul uneia dintre părți de a încheia contractul respectiv⁷⁷.

Acțiunea nu va putea fi admisă dacă în antecontract s-a prevăzut o clauză de decizie⁷⁸ de la încheierea contractului de vânzare-cumpărare sau dacă prin antecontract numai una dintre părți s-a obligat în acest sens, cealaltă rezervîndu-și facultatea de a decide ulterior.

Hotărîrea judecătorească care să țină loc de înscris autentic de înstrăinare are efect constitutiv de drepturi, ceea ce înseamnă că transmiterea dreptului de proprietate operează, fără efect retroactiv, numai pe data cînd hotărîrea devine definitivă⁷⁹.

Dacă perfectarea contractului nu se poate realiza datorită faptului că părțile nu au cerut sau instanța nu a pronunțat o hotărîre care să țină loc de înscris autentic de înstrăinare, atunci va avea loc, în condițiile prevăzute de lege, repu-

⁷³ T.S., s. civ., dec. nr. 649/1984 (nepublicată).

⁷⁴ T.S., s. civ., dec. nr. 696/1973, în C.D., 1973, p. 127.

⁷⁵ T.S., s. civ., dec. nr. 686/1984 (nepublicată).

⁷⁶ T.S., s. civ., dec. nr. 542/1976, în C.D., 1976, p. 70.

⁷⁷ Vezi Trib. jud. Maramureș, dec. civ. nr. 356/1977, cu notă de P. Anca, în RRD, nr. 2/1979, p. 35.

⁷⁸ Vezi M. Muresan, *Dictionar de drept civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 38: Potrivit voinței expres manifestate a părților, arvuna poate îndeplini printre altele și funcția de decizie, caz în care oricare dintre părți se poate dezice de contract, cu consecința pierderii arvunei.

⁷⁹ T.S., s. civ., dec. nr. 39/1973, în RRD, nr. 9/1973; T.S., s. civ., dec. nr. 541/1973, în C.D., 1973, p. 135.

nerea în situația anterioară încheierii antecontractului de vânzare-cumpărare⁸⁰. Trebuie subliniat faptul că partea îndreptățită să ceară pronunțarea unei hotărâri care să țină loc de înscris autentic de înstrăinare nu este obligată în acest sens, ea putând opta pentru rezoluțiunea antecontractului, caz în care urmează a se restabili situația anterioară⁸¹, respectiv restituirea imobilului și a prețului (total sau parțial) plătit.

Dacă, în temeiul unui antecontract de vânzare-cumpărare a unei construcții, vânzătorul a predat posesia ei cumpărătorului, atunci vânzătorul proprietar nu poate cere evacuarea cumpărătorului, cit timp antecontractul nu a fost desfășurat⁸².

Desființarea antecontractului poate fi pronunțată în cazul în care părțile nu-și execută obligațiile asumate ori perfectarea vânzării a devenit imposibilă, independent de culpa lor. Prin urmare, rezoluția antecontractului nu poate fi pronunțată de instanță la cererea proprietarului, dacă nu se face dovada că acesta a cerut eliberarea autorizației de înstrăinare și că viitorul cumpărător a refuzat să se prezinte la notariat pentru autentificarea actului de vânzare-cumpărare sau că perfectarea vânzării — prin încheierea actului autentic de vânzare-cumpărare — a devenit imposibilă.

În legătură cu această problemă, instanța supremă a decis ca simpla împrejurare că proprietarul nu mai vrea să vândă imobilul nu prezintă relevanță, neputând constitui un motiv de rezoluțiune a antecontractului⁸³.

De asemenea, faptul că încheierea actului autentic de înstrăinare nu a avut loc pînă la data stipulată în antecontract nu poate duce la desființarea acestuia, atunci cînd părțile nu au stipulat că aceasta constituie o condiție rezolutorie a convenției dintre ele.

În ceea ce privește restituirea fructelor și a veniturilor, soluțiile practicii judiciare și opiniile exprimate în literatura juridică de specialitate diferă; cea mai frecventă și justă soluție este aceea potrivit căreia nici una dintre părți nu datorează fructe sau venituri celeilalte, întrucît există o înțelegere tacită prin care părțile au convenit ca folosința imobilului să se compenseze cu folosința sumei de bani⁸⁴. Acțiunea în restituire este supusă prescripției extinctive în termenul general de prescripție de 3 ani, întemeiată pe convenția dintre părți (antecontract) și deci nu este o acțiune în nulitate a contractului de vânzare-cumpărare, adică imprescriptibilă. Termenul de prescripție începe să curgă de la data la care partea interesată a știut că perfectarea vânzării (încheierea actului în formă autentică) nu mai este posibilă (ca urmare a refuzului organului administrativ de a elibera autorizația de înstrăinare sau din motive imputabile vânzătorului), iar nu de la data încheierii antecontractului⁸⁵. În cazul în care părțile au convenit un termen pentru perfectarea vânzării, prescripția se calculează de la expirarea termenului.

Dacă cumpărătorul se află în posesia construcției, termenul de prescripție cu privire la acțiunea în restituirea prețului începe să curgă de la pierderea posesiei imobilului⁸⁶.

⁸⁰ Vezi Fr. Deak, *op. cit.*, p. 61; T.S., s. civ., dec. nr. 952/1973, în C.D., 1973, p. 78.

⁸¹ Vezi M. Mureșan, *op. cit.*, p. 112.

⁸² Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 845/1976, în C.D., 1976, p. 77—79; Trib. jud. Hunedoara, dec. nr. 837/1984, în RRD, nr. 2/1985.

⁸³ T. S., s. civ., dec. nr. 2350/1983, în RRD, nr. 8/1984, p. 58—59.

⁸⁴ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 845/1976, în C.D. 1976, p. 77: Antecontractul de vânzare-cumpărare constituie un titlu legal de a folosi bunul dacă cumpărătorul a intrat în posesia sa cu acordul vânzătorului.

⁸⁵ Vezi P'enul Trib. Suprem, dec. de îndrumare nr. 7/1967, în C.D., 1967, p. 26—29; Trib. jud. Vrancea, dec. civ. nr. 275/1983, cu notă de Samuel Lazăr și Ilie Gurău, în RRD, nr. 7/1984, p. 37—39.

⁸⁶ T.S., s. civ., dec. nr. 24/1976, în C.D. 1976, p. 37.

**SINTEZA TEORETICĂ ȘI DE PRACTICĂ JUDICIARĂ
PRIVIND DETERMINAREA COMPETENȚEI ORGANELOR
DE JURISDICȚIE A MUNCII POTRIVIT CRITERIULUI VALORIC**

DE

DUMITRU RADU ȘI GHEORGHE FILIP

1. *Valoarea obiectului litigiului — criteriu de determinare a competenței organelor de jurisdicție a muncii.* Printre criteriile de determinare a competenței organelor de jurisdicție a muncii figurează și acela al valorii litigiului atunci când acesta prezintă caracteristica de a fi evaluabil în bani.

Evaluarea în bani a obiectului litigiului de muncă, ca unul din criteriile de determinare a competenței organelor de jurisdicție a muncii urmează a fi socotit că intervine, în finalitatea lui, sub o dublă considerație: a) pe de o parte, prin aceea că estimarea valorică a obiectului litigiului de muncă constituie — la modul general — unul din criteriile ce stă la baza repartizării competenței între organele de jurisdicție a muncii, care fac parte din sisteme organizatorice diferite; b) pe de altă parte, prin aceea că valoarea obiectului litigiilor de muncă constituie, în același timp, și criteriul după care este organizată folosirea căilor de atac, respectiv modul în care este organizat dublul grad de jurisdicție.

Așa fiind, interesul de a determina cât mai exact valoarea obiectului fiecărui litigiu de muncă nu privește numai sesizarea unui anumit organ de jurisdicție, ci și exercitarea unei anumite căi de atac — plîngere sau recurs — în fața unui alt organ de jurisdicție. Drept urmare, numai astfel și în acest mod se poate asigura respectarea dispozițiilor imperative ale legii care reglementează materia. Când organele de jurisdicție a muncii exced competenței lor materiale, soluționând și litigii care din punct de vedere al valorii obiectului atrag competența altor organe, pronunță hotărâri nelegale ce urmează a fi desființate. Aceasta pe motiv că, așa cum se prevede în art. 105, al. 1 din Codul de procedură civilă, „actele îndeplinite de un judecător necompetent sînt nule”.

2. *Reglementarea competenței organelor de jurisdicție a muncii în funcție de criteriul valoric.* Normele care potrivit criteriului valoric reglementează competența de atribuții între diferitele organe de jurisdicție a muncii — și care urmează a fi reținute ca dispoziții de principiu în materie — sînt cuprinse în Codul muncii, Legea nr. 59/1968, privind comisiile de judecată și Legea nr. 2/1973, privind Curtea Supremă de Control Financiar.

În favoarea instanțelor judecătorești se dispune prin art. 174, al. 1, lit. a din Codul muncii. Potrivit textului sint de competența instanțelor judecătorești: „a) litigiile în legătură cu încheierea și executarea contractului de muncă al căror obiect depășește o anumită valoare stabilită prin lege”.

Fără îndoială, dispozițiile acestui text sînt de trimitere. Și, în orice caz, sînt dispoziții care urmează a fi puse în evidență, în ceea ce privește limitele plafonului de competență a instanțelor judecătorești, prin sau cu ajutorul altor dispoziții ale legii.

Drept urmare, dispozițiile art. 174, al. 1, lit. a, din Codul muncii urmează a fi coroborate cu dispozițiile art 13, din Legea nr. 59/1968, cît și cu cele ale art.

8, lit. d, din Legea nr. 2/1973. Prin urmare, instanțele judecătorești sînt sau nu competente de a soluționa litigiile de muncă în raport de limitele plafonului valoric fixat prin aceste din urmă texte.

Astfel, potrivit art. 13, din Legea nr. 59/1968, comisiile de judecată din întreprinderi, organizații economice, instituții și celelalte organizații socialiste de stat sînt competente să judece „...litigiile de muncă, dacă obiectul lor are o valoare de cel mult 5 000 lei sau este neevaluabil în bani”.

Cu privire la corelația dintre competența instanțelor judecătorești și cea a comisiilor de judecată în materia litigiilor de muncă — determinată potrivit criteriului valoric — socotim că se impune a fi făcută următoarea observație: că față de instanțele judecătorești comisiile de judecată au o competență limitată.

Așa fiind, ideea potrivit căreia plenitudinea competenței în soluționarea litigiilor de muncă ar reveni comisiilor de judecată, iar instanțelor judecătorești o competență de excepție,¹ nu poate fi considerată că ar corespunde întru totul reglementării pe care o analizăm. Dimpotrivă, ideea contrarie ne pare a fi totuși mai aproape de adevărul conținut al acestei reglementări. Concluzia noastră se bazează pe textul legii care fixează plafonul valoric maxim al obiectului litigiilor de muncă date spre soluționare în competența comisiilor de judecată „...o valoare de cel mult 5 000 lei...”.

Or, din moment ce competența comisiilor de judecată este prin lege limitată valoric, ea nu poate fi, în același timp, în raport cu aceea a instanțelor judecătorești, care nu este limitată valoric, o competență generală. Nu este mai puțin adevărat că se poate face o distincție în sensul unei competențe generale a comisiilor de judecată și de excepție a instanțelor judecătorești pe baza art. 173, al. 2, lit. din Codul muncii, care stabilește că sînt de competența comisiilor de judecată „orice alte litigii de muncă ce nu sînt date printr-o dispoziție expresă a codului de față sau din altă lege în competența instanțelor judecătorești ori altor organe”. Distincția aceasta nu este menținută însă în mod consecvent de legiuitor — și nici nu putea să fie menținută — atunci cînd procedează la repartizarea competenței de atribuție între diferitele organe de jurisdicție a muncii potrivit criteriului valoric.

Într-adevăr, ceea ce apare ca o rezolvare de drept comun în legătură cu litigiile de muncă neevaluabile în bani este negat în parte prin rezolvarea — expres limitată — de excepție atunci cînd obiectul acestor litigii este evaluabil în bani. Rațiunea acestei inversări trebuie căutată și găsită în existența unei jurisdicții mai favorabile pentru cei interesați, atunci cînd valoarea obiectului litigiului depășește un anumit plafon, în fața organelor judiciare de drept comun.

În ceea ce privește temeiul juridic al litigiilor, precizăm că nu trebuie făcută nici o distincție. Competența instanțelor judecătorești, respectiv a judecătoriei de a judeca ca instanță de prim grad, litigiile de muncă al căror obiect are o valoare mai mare de 5 000 lei, avînd caracter de generalitate. Așadar, judecătorii sînt competente de a judeca atît contestațiile împotriva deciziilor de imputație privind stabilirea răspunderii materiale a persoanelor încadrate în muncă,² cît și pretențiile directe întemeiate pe diferite cauze, cum ar fi, de exemplu, pretențiile pentru plata orelor suplimentare,³ ori a despăgubirilor pentru suspendarea din funcție dacă se constată nevinovăția în ceea ce privește săvîrșirea unei prîtinse fapte penale,⁴ indemnizațiile în caz de transfer,⁵ plata diferenței dintre

¹ În acest sens vezi S. Ghimpu și col., *Dreptul muncii, Tratat*, vol. 3, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 462.

² Potrivit art. 107, din Codul muncii unităților nu li se mai recunoaște dreptul la acțiune ca modalitate procesuală de recuperare a pagubelor cauzate de persoanele încadrate în muncă. Drept urmare, unitățile interesate își pot autoconstitui — în baza textului menționat — prin intermediul deciziei de imputație, titluri proprii de creanță. Vezi D. Radu, *Competența instanței penale de a stabili cu titlu de excepție răspunderea materială*, în RRD, nr. 4/1982, p. 15.

³ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1029/1978, în C.D., 1978, p. 220.

⁴ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1099/1974, în C.D., 1974, p. 212.

⁵ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 750/1978, în RRD, nr. 4/1978, p. 57.

retribuția corespunzătoare clasei de retribuție la care persoana încadrată în muncă avea dreptul în momentul încadrării sale și retribuția ce i-a fost acordată prin încadrarea într-o clasă inferioară⁶.

Competenței de drept comun a instanțelor judecătorești stabilite în materia litigiilor de muncă potrivit criteriului valoric, i se aduce o limitare prin dispozițiile art. 8, al. 1, lit. d, din Legea nr. 2/1973. Astfel, potrivit acestui text — între altele — Curtea Superioară de Control Financiar „judecă contestațiile privind pagubele stabilite prin decizii de imputație emise potrivit codului muncii pe seama conducătorului unității socialiste cu personalitate juridică singur sau împreună cu alte persoane, atunci când pagubele au o valoare mai mare de 20 000 lei”.

După cum rezultă și din cuprinsul textului, la delimitarea competenței Curții Superioare de Control Financiar în materia litigiilor de muncă — comparativ cu delimitarea competenței celorlalte organe de jurisdicție — au fost folosite mai multe criterii.

Relevăm, mai întâi, criteriul „intuitu personae” al delimitării competenței acestui organ jurisdicțional, deoarece se are în vedere calitatea persoanei care a contribuit la cauzarea prejudiciului „...pagubele stabilite... pe seama conducătorului unității socialiste cu personalitate juridică...”. În baza acestui criteriu, pentru ca litigiul să atragă competența Curții Superioare de Control Financiar, se impune ca cel care a produs paguba — a cărei valoare totală depășește suma de 20 000 lei — să aibă calitatea de conducător al unității, numit ca atare de organul în drept, adică de consiliul oamenilor muncii din centrală. Claritatea textului, ca și faptul că prin conținutul său se are în vedere o situație de excepție, a făcut ca interpretarea sa, în practică, cu privire la acest criteriu, să fie restrictivă. Astfel, s-a decis că această calitate este exclusivă și că, în consecință, ea nu se întinde „...și asupra celorlalți membri din colectivul de conducere, ca director adjunct sau comercial, vicepresedinte, contabil șef ori inginer șef”⁷. Această precizare a instanței supreme a fost ulterior întregită astfel: „conducătorul unității — este considerat a fi — numai persoana care, potrivit legii sau statutelor, are dreptul să angajeze unitatea și prin care — aceasta — își exercită drepturile și își îndeplinește obligațiile”⁸. Competența Curții Superioare de Control Financiar este angajată potrivit criteriului calității persoanei chiar dacă, cel în cauză a întrunit „calitatea de conducător al unității... fie chiar și temporar, cu delegație⁹ sau dacă „...după producerea pagubei... și-a pierdut această calitate”¹⁰.

Printr-un al doilea criteriu este vizat obiectul litigiului respectiv: „...consecințele care privesc pagube stabilite prin decizii de imputații emise pe seama conducătorului unității, singur sau împreună cu alte persoane, potrivit prevederilor Codului muncii”.

Drept urmare, pentru ca litigiul să atragă competența Curții de Control Financiar, este necesar ca acesta să îmbrace forma procesuală a unei contestații împotriva unei decizii de imputații prin care este contestată o pagubă în dauna unității, produsă din culpa conducătorului ei — singur sau împreună cu alte persoane — și pe care acesta prin intermediul contestației o critică în ceea ce privește legalitatea și temeinicia emiterii ei. Deci, la baza contestației trebuie să stea — în vederea aprecierii legalității și temeiniciei lor — temeiurile de fapt și de drept ale deciziei de imputare.

Este necesar să precizăm că în cauzarea prejudiciului trebuie să fie vorba, în primul rând, de culpa conducătorului unității și, dacă este cazul, și de aceea a persoanelor cu funcții de conducere sau de execuție aflate în subordinea sa. În cazul pagubei cauzate în comun nu este neapărat necesar — și nici textul nu impune aceasta — ca decizia de imputare să fie contestată și de către conducătorul unității din moment ce răspunderea — prin temeiurile de fapt și drept reținute — a fost stabilită și față de acesta. Decisiv nu este, prin urmare, con-

⁶ Trib. jud. Tulcea, dec. civ. nr. 12/1977, în RRD, nr. 10/1978, p. 57.

⁷ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 2892/1974, în *Repertoriul de practică judiciară în materie civilă*, vol. II, p. 288.

⁸ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1696/1978, în C.D., 1978, p. 236.

⁹ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1999/1979, în *Repertoriul de practică judiciară*, vol. III, p. 232—233.

¹⁰ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1444/1979, în C.D., 1979, p. 233.

testarea deciziei de imputare de conducătorul unității, ci participarea și reținerea acestei participări — prin decizia de imputare contestată de ceilalți — la producerea pagubei. „O atare soluție — se subliniază în literatura de specialitate — se justifică și pe considerentul că în judecarea contestațiilor cu care este sesizată, Curtea este obligată, în virtutea caracterului indivizibil al pagubei, să analizeze și răspunderea directorului... întrucât rațiunea legii a fost tocmai aceea de a se da în cenzura Curții examinarea faptelor cu caracter prejudiciabil, de o anumită importanță valorică, la săvîrșirea cărora a participat și conducătorul unității“¹¹.

Contestarea deciziei de imputare prin invocarea unor temeiuri de fapt și de drept care exced ideii de culpă — alături de cea a conducătorului unității — în cauzarea prejudiciului nu atrage competența Curții Superioare de Control Financiar, ci pe aceea a celorlalte organe de jurisdicție. În acest sens, s-a decis, de exemplu, în cazul contestațiilor celor în cauză față de retribuițiile plătite în mod eronat „Competența de soluționare... a contestațiilor persoanelor care au beneficiat necuvenit de retribuițiile încasate — decide instanța supremă — chiar dacă acestea au fost imputate prin aceeași decizie care privește și pe conducătorul unității, revine comisiei de judecată, sau instanței de judecată, după cum suma imputată este pînă la 5 000 lei inclusiv sau mai mare...“¹².

În sfîrșit, al treilea criteriu folosit este acela al valorii pagubei cauzate: „...cînd pagubele au o valoare mai mare de 20 000 lei“. Adoptînd acest criteriu — care se integrează într-un tot unitar alături de celelalte — legiuitorul l-a circumscris la un plafon minim de 20 000 lei și peste acest plafon, nelimitat. Este important de reținut că dispoziția cu privire la cuantumul pagubei, care trebuie să fie mai mare de 20 000 lei, nu se referă în mod exclusiv la paguba ce trebuie reținută în sarcina conducătorului unității, care poate fi și mai mică, ci la cuantumul total al pagubei care trebuie să fie peste această sumă¹³. Derogarea — în sensul extinderii competenței Curții și asupra altor persoane care au concurat la cauzarea prejudiciului prin adunarea sumelor ce le-au fost imputate — operează „...numai în cazul în care temeiurile juridice ale imputărilor sînt identice“¹⁴.

În cazul în care temeiul juridic al răspunderii conducătorului unității este diferit de acela al răspunderii altor persoane, competența se stabilește, după caz, în favoarea instanțelor judecătorești sau a Curții Superioare de Control Financiar, fără a se recurge la totalizarea sumelor imputate¹⁵.

3. *Natura juridică normelor prin care este determinată competența de atribuire, potrivit criteriului valoric, între diferitele organe de jurisdicție a muncii.* Competența de atribuire a organelor de jurisdicție a muncii, determinată potrivit criteriului valorii obiectului litigiului este de ordine publică. Cu alte cuvinte, limita plafonului valoric pînă la care este distribuită competența între diferitele organe de jurisdicție a muncii, fiind considerate interese cu caracter general, legiuitorul a impus-o prin norme cu caracter imperativ, asigurînd astfel stricta și deplina ei respectare¹⁶.

Consecințele, de ordin teoretic și practic, care se pot desprinde din această reglementare sînt următoarele două: stabilirea competenței după valoare urmează a fi făcută — în concret — în funcție de pretențiile formulate de partea care sesizează organul de jurisdicție și obligația examinării din oficiu a competenței — în raport cu suma pretinsă — de către organele de jurisdicție a muncii sesizate.

Pentru a desprinde semnificația primei consecințe, la care ne-am referit mai sus, este util, ni se pare, să pornim de la reglementarea ce s-a dat acestei probleme în cuprinsul art. 112, pct. 3, din Codul de procedură civilă. Astfel, cererea de chemare în judecată, care este actul procesual prin care reclamantul sesizează și investeste organul de jurisdicție, trebuie să cuprindă, printre altele, potrivit dispoziției menționate, „obiectul cererii și valoarea lui, după prețuirea reclamantu-

¹¹ M. Giugariu, *Sinteză din practica Colegiului de jurisdicție al Curții Superioare de Control Financiar*, în RRD, nr. 7/1976, p. 63.

¹² Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1606/1981, în RRD, nr. 8/1982, p. 57.

¹³ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1538/1975, în C.D., 1975, p. 203.

¹⁴ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1606/1981, în RRD, nr. 8/1982, p. 57.

¹⁵ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1425/1979, în *Repertoriu...*, vol. 3, p. 232, speța 216.

¹⁶ Vezi Dumitru Radu, *Ordine publică procesuală*, în *Dicționarul de drept procesual civil*, Editura Științifică, București, 1983, p. 327.

lui, atunci când prețuirea este cu puțință". Acest text sintetizând condiția determinării competenței organelor de jurisdicție — inclusiv a organelor de jurisdicție a muncii — după valoarea obiectului litigiului indicată în cererea de chemare în judecată, îi creează reclamantului avantajul de a-și valorifica în condițiile impuse de lege, privitoare la competență, pretențiile sale deduse judecății. Este normal să fie așa deoarece pretențiile emise de reclamant determină măsura interesului litigios în limitele căruia se va purta judecata.

Se poate considera că această primă consecință — devenită în practica judiciară regulă de determinare a competenței după valoarea obiectului litigiului — nu a cunoscut dificultăți de interpretare. În consecință, pentru o mai bună și completă înțelegere a aplicării ei vom cita și considerentele unora dintre deciziile instanței supreme pronunțate în acest sens. Astfel, după ce se reține că este vorba de competența materială de atribuție a organelor de jurisdicție a muncii — comisii de judecată și instanțe judecătorești — se motivează că aceasta este determinată de valoarea obiectului litigiului „...concretizat fie în cererea unității de obligare a celor în cauză la plata daunelor produse, fie în contestațiile acestora introduse împotriva deciziilor de imputare emise contra legii”;¹⁷ sau în „...suma ce se cere a fi recuperată, aceasta trebuind însă să privească paguba produsă prin unul și același fapt culpabil...”;¹⁸ precum și în „...suma ce se cere, aceasta trebuind să izvorască din același fapt și să aibă același temei juridic”.¹⁹ Menționăm că literatura de specialitate, la rîndul ei, se pronunță în același sens.²⁰

Determinarea competenței de atribuție a organelor de jurisdicție a muncii în raport cu valoarea obiectului cererii introductive de instanță — precizată de reclamant — bazindu-se pe principiul disponibilității procesuale nu exclude schimbarea ei ulterioară. Drept urmare, orice modificare în voința reclamantului de a mări sau micșora pretențiile sale trebuie luată în considerare în ceea ce privește competența și după sesizarea inițială a unui anumit organ de jurisdicție a muncii.

Potrivit art. 132, al. 2, pct. 2, din Codul de procedură civilă, majorarea sau micșorarea pretențiilor se poate face verbal în instanță și se trece în încheierea de ședință. Plenul Tribunalului Suprem a decis ca în toate situațiile arătate de art. 132, al. 2 — inclusiv, deci cînd reclamantul mărește sau micșorează cîtumea obiectului cererii — modificarea acțiunii se poate face în tot cursul judecății pînă la închiderea dezbaterilor asupra fondului.²¹

Modificarea valorică a obiectului cererii introductive la instanță ridică, pe cale de consecință, problema determinării din nou a competenței unui alt organ de jurisdicție față de cel inițial sesizat.²² Aceasta pentru a asigura respectarea normelor cu caracter imperativ prin care se dispune asupra determinării și investirii organelor de jurisdicție competente în raport cu valoarea stabilită prin actul de sesizare a celui care reclamă. Astfel, după caz, dacă reclamantul își majorează pretențiile peste 5 000 lei, comisia de judecată trebuie să-și decline competența în favoarea judecătoriei, iar judecătorii, cînd reclamantul își restrînge pretențiile sub 5 000 lei, trebuie să-și decline competența în favoarea comisiei de judecată.

Este de observat că există și o opinie contrară schimbării competenței organului de jurisdicție a muncii inițial investit — prin declinare — în raport cu pretențiile modificate — mărite sau micșorate — a celui care reclamă. Astfel, cu privire la competența Curții Superioare de Control Financiar se reține că „Reducerea sumei imputate — pe calea unei revocări parțiale — sub plafonul de 20 000 lei, intervenită în cursul procesului, nu poate produce efecte și în ceea ce privește competența de judecată a Curții”.²³ Aspectul avut în vedere — în opinia prezen-

¹⁷ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1020/1971, în *Repertoriu de practică judiciară*, vol. 2, p. 289, speța 130.

¹⁸ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1784/1980, în RRD, nr. 6/1982, p. 82.

¹⁹ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1289/1981, în RRD, nr. 6/1982, p. 91.

²⁰ Vezi *Raporturi juridice de muncă*, editată de „Revista economică”, vol. 3/1979, p. 250; S. Ghimpu și col., *op. cit.*, p. 467.

²¹ Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 33/1961, în C.D., 1961, p. 48—51.

²² În același sens vezi M. Ionescu și P. Pătrășcanu, *Cu privire la competența comisiei de judecată și a judecătoriei în materia litigiilor de muncă*, în RRD, nr. 10/1969, p. 81, loc de referință p. 84; S. Ghimpu și col., *op. cit.*, p. 66.

²³ M. Giugariu, *op. cit.*, p. 66.

tată mai sus — reprezintă, oarecum, inversarea datelor problemei pe care o discutăm. Reținem, mai întâi, înainte de a ne exprima părerea în această chestiune, următoarea precizare: „...nimic nu se opune ca unitatea să revoce din oficiu decizia de imputare dacă, posterior emiterii ei, constată că debitorul nu datorează suma sau debitul este mai mic decât cel înscris inițial în decizie”²⁴. În cazul discutat, într-adevăr, modificarea pretențiilor inițiale are loc dar nu din inițiativa persoanei încadrate care reclamă, ci din inițiativa unității care reduce suma imputată. În consecință, o atare reducere, care dacă intervine în cursul procesului, a fortiori urmează a fi considerată că a operat și asupra valorii obiectului contestației. Așa fiind, Curtea, sau, după caz, comisia de judecată ori judecătoria nu mai poate fi considerată a fi competentă față de noua valoare a pagubei stabilită — prin reducere — pe seama celor care contestă decizia de imputare.

Cerința ca actul de sesizare să cuprindă valoarea obiectului litigiului, în funcție de care urmează a fi determinată competența organului de jurisdicție, trebuie considerată a fi îndeplinită și în cazul în care modificarea pretenției inițiale în funcție de care s-a făcut investirea — evident numai în sensul reducerii — provine din partea unității părte.

A doua consecință, ce decurge din caracterul imperativ al normelor privitoare la determinarea competenței de atribuție în funcție de criteriul valoric, se referă la obligația organelor de jurisdicție a muncii de a examina din oficiu valoarea obiectului oricărui litigiu pentru a stabili dacă acesta le este atribuit de lege spre soluționare. Lăsând la aprecierea reclamantului determinarea valorii obiectului litigiului, evident, nu pot fi excluse din discuție nici cazurile unor pretenții exagerate care reprezintă, în ceea ce privește determinarea competenței, un veritabil abuz. Asemenea manifestări nu pot fi admise și nici încurajate; reclamantul care face o cerere înaintea organelor de jurisdicție a muncii trebuie să-și dea seama de importanța și consecințele ei. și, în special, de caracterul abuziv al greșelii pe care o săvârșește prin indicarea unei valori exagerate a obiectului litigiului pentru a-și asigura competența unui organ de jurisdicție și, respectiv, a unui alt cadru procesual în ceea ce privește căile de atac pe care le poate folosi. Sub acest aspect, care se impune cu valoare de principiu, este știut că actele îndeplinite de un judecător incompetent sînt nule. Or, din punct de vedere practic, aceasta reprezintă o cheltuială inutilă pentru părți și pierdere de timp, ceea ce este valabil, deopotrivă, și pentru organul de jurisdicție.

În acest sens, deci în scopul de a sublinia obligația organelor de jurisdicție a muncii de a verifica din oficiu legalitatea investiției lor, reproducem o motivare a instanței supreme, dată fiind orientarea ei de principiu. „Holăritoare în determinarea competenței instanțelor — subliniază instanța supremă — nu este valoarea obiectului arătat de părți în acțiune și, respectiv, în cererea reconvențională, ci valoarea reținută pe parcursul procesului. Altminteri, ar însemna ca părțile prin actul lor de voință, necontrolat de instanță, să poată alege singure instanțele la care să se judece, chiar dacă, în raport cu valoarea reală, competența ar reveni altei instanțe, căreia trebuiau să se adreseze potrivit legii. Prin urmare instanțele au posibilitatea să verifice și să stabilească, în orice stadiu, valoarea obiectului procesului, spre a constata dacă în mod corect sau greșit li s-au adresat părțile”²⁵. Cu alte cuvinte, se consideră că instanțele judecătorești — inclusiv celelalte organe de jurisdicție a muncii — sînt autorizate, în virtutea caracterului imperativ al normelor care reglementează materia, să reducă din oficiu, acolo unde este cazul, valoarea pretențiilor exagerate pentru a nu se permite — în mod deliberat — încălcarea regulilor de competență stabilite de lege.

Motivarea supremei instanțe — la care în principiu ne raliem — nu este însă în afara unor discuții menite a clarifica, pe de o parte, elementele ce urmează a sta la baza posibilității de valorificare a valorii reale a obiectului litigiului, cât și, pe de altă parte, atitudinea părților în cauză.

În ce ne privește, sîntom de părere că verificarea este posibilă — inclusiv pe baza administrării unor probe — numai în ipoteza în care, în discuție se află greșeli indubitabile de calcul, aprecieri valorice bazate pe drepturi necuvenite, de exemplu, pretenții privind plata unor sporuri de retribuție fără temei legal sau vădit exagerate în raport cu normativele privind retribuția ori evaluarea unor

²⁴ S. Ghimpu și col., *op. cit.*, vol. 2, p. 222.

²⁵ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 140/1978, în RRD, nr. 6/1978, p. 62.

pagube etc. pe care reclamantul, fiind avertizat și pus în fața realității este nevoit să și le însușească.

În ipoteza în care problema cuantumului pretențiilor constituie tocmai aspectul litigios al cauzei și elementele de apreciere discutabile, socotim că organul de jurisdicție investit nu se poate pronunța anticipat asupra fondului și să-și declină, dacă este cazul, competența în favoarea unui alt organ de jurisdicție potrivit valorii reținute. A proceda în felul acesta înseamnă a săvârși două greșeli: prima, de a prejudeca fondul cauzei în cadrul limitat al excepției de necompetență, a doua, de a impune unui alt organ de jurisdicție o constatare, respectiv, o anumită valoare a obiectului litigiului, de care acesta nu este obligat să țină seama.

Acest punct de vedere pare a fi însușit chiar de către instanța supremă atunci când decide că „evaluarea făcută de expert este susceptibilă de obiecțiuni în cursul procesului, putînd fi combătută de părți ori de instanță și a se proceda la o reevaluare, în cazul în care ar deveni ea însăși litigioasă”²⁶.

Socotim și noi, alături de alți autori,²⁷ că în ipoteză în care reclamantul își majorează cererea la nivelul pretenției inițiale, care a determinat competența unui anumit organ de jurisdicție a muncii, iar acesta în urma administrării probelor ajunge la concluzia că cererea este întemeiată pentru o valoare mai mică, trebuie s-o admită în parte și nu să-și declină competența.

4. *Rolul criteriului valoric în prorogarea de competență a organelor de jurisdicție a muncii.* Prorogarea de competență apare ca o derogare de la regulile normale de competență. Această caracterizare se desprinde din faptul că un organ de jurisdicție, într-un anumit context procesual dat, își poate lărgi sfera atribuțiilor pe seama unui alt organ de jurisdicție.

Principiile ce trebuie respectate în cazul în care un organ de jurisdicție urmează să-și lărgască competența — pe seama unui alt organ de jurisdicție — sînt următoarele: să se țină seama de faptul că prorogarea poate avea loc numai în cadrul aceluiași sistem de organe și că prin prorogare nu pot fi încălcate regulile de competență imperativă a diferitelor organe care funcționează în cadrul aceluiași sistem²⁸.

În lumina acestor principii s-ar părea că prorogarea de competență în cadrul jurisdicției muncii — și avem în vedere, în special, faptul că fac parte din sisteme de jurisdicție diferite — să nu fie admisă.

În ceea ce ne privește, considerăm că ceea ce trebuie avut în vedere, atunci cînd analizăm problematica organelor de jurisdicție a muncii — și mai ales în cazul prorogării de competență — este coordonata care le unește și nu aceea care le separă. Drept urmare, prorogarea de competență în cadrul jurisdicției muncii trebuie văzută și explicată ca fiind posibilă prin funcția comună a tuturor organelor de jurisdicție — arătată de lege — de a soluționa litigiile de muncă și nu prin faptul că fac parte, ca organe, din cadrul unor sisteme organizatorice diferite.

În cadrul jurisdicției muncii prorogarea de competență se justifică, în principiu, numai în legătură cu soluționarea contestațiilor persoanelor încadrate în muncă interesate — care au cauzat prejudicii în dauna unității — împotriva deciziilor de impulare. Argumentul — comun și unic pentru toate cazurile — care stă la baza prorogării de competență în domeniul jurisdicției muncii constă în ceea ce am putea numi indivizibilitatea faptelor cauzatoare de prejudicii a celor în cauză.

Drept urmare, indivizibilitatea faptelor cauzatoare de prejudicii trebuie să determine și o indivizibilitate procesuală în ceea ce privește judecarea contestațiilor. Ori, la un asemenea rezultat, în mod practic, se poate ajunge numai prin reunirea acestora — a contestațiilor — în fața unui singur organ de jurisdicție pentru a se asigura, astfel, din punct de vedere al competenței, același cadru procesual și, în consecință, soluționarea lor simultană.

Vizînd în mod expres posibilitatea prorogării de competență, Plenul Tribunalului Suprem a statuat că „în cazul în care paguba a rezultat dintr-un fapt unic

²⁶ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 706/1972, în *Repertoriu...*, vol. 2, p. 354, speța 35.

²⁷ Vezi M. Ionescu și P. Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 84; S. Ghimpu și col., *op. cit.*, vol. 3, p. 467.

²⁸ Vezi D. Radu, *Aspecte ale prorogării de competență în cazul acțiunilor care trebuie judecate împreună*, în RRD, nr. 3/1974, p. 39.

săvârșit de mai multe persoane,, contestațiile introduse de cei în cauză împotriva deciziei de imputare se vor soluționa de organul de jurisdicție care, potrivit legii, este competent în raport de valoarea totală a pagubei sau de calitatea persoanelor în cauză²⁹.

Pentru a se ajunge la prorogarea de competență pe acest motiv — al indivizibilității procesuale, bazată pe indivizibilitatea faptului cauzator de prejudiciu — relevăm că nu este necesar ca toți cei în cauză să conteste suma ce le este imputată. Plecând de la ideea de principiu stabilită, „...valoarea totală a pagubei sau calitatea persoanelor în cauză...”, determinant pentru prorogarea competenței în cazul judecătorecii sau a Curții Superioare de Control Financiar este faptul că litigiul, în totalitatea lui, are un obiect în valoare mai mare de 5 000 lei și, respectiv, de 20 000 lei și nu faptul că numai unele persoane au contestat decizia de imputație pentru suma stabilită drept răspundere pe seama lor. „Intr-o atare situație — precizează supreme instanță — organul de jurisdicție sesizat cu judecarea unei contestații, altul decât cel căruia îi aparține competența în raport de valoarea totală a pagubei sau de calitatea persoanelor în cauză, urmează să se desesizeze în favoarea acestui din urmă organ de jurisdicție”³⁰.

Prorogarea de competență — determinată de un fapt unic cauzator de prejudiciu pus pe seama mai multor persoane față de care, în condițiile legii, a fost stabilită răspunderea materială — are menirea să asigure, pe de o parte, o bună administrare a justiției, iar, pe de altă parte, evitarea unor eventuale contradicții rezultate din soluțiile divergente — posibile dacă contestațiile celor în cauză ar fi judecate în funcție de suma imputată fiecăruia de organe diferite — în ceea ce privește autoritatea lucrului judecat.

În raport de aceste cerințe, un rol deosebit de important revine organelor de jurisdicție a muncii sesizate de a aprecia asupra celor două posibilități de cauzare a prejudiciului: **faptă unică**, ce justifică desesizarea în favoarea organului de jurisdicție competent în raport de valoarea totală a pagubei, și **fapte complet distincte**, caz în care competența urmează a se determina în raport de valoarea pagubei cauzată prin fiecare faptă³¹.

În măsura în care aceste aspecte nu pot fi stabilite de organul de jurisdicție sesizat pe baza deciziei sau deciziilor de imputație contestate de persoanele încadrate în cauză, unitatea pîrîntă este obligată să contribuie la elucidarea lor.

SYNTHÈSE THÉORIQUE ET DE PRATIQUE JUDICIAIRE CONCERNANT LA DÉTERMINATION DE LA COMPÉTENCE DES ORGANES DE JURIDICTION DU TRAVAIL CONFORMÉMENT AU CRITÈRE DE LA VALEUR

Résumé

L'article présente une synthèse théorique et de pratique judiciaire concernant la détermination de la compétence des organes de juridiction du travail conformément au critère de la valeur.

Parmi les plus importants aspects soumis à l'examen, nous citons : la valeur de l'objet du litige — le critère de détermination de la compétence des organes de juridiction du travail ; la réglementation de la compétence des organes de juridiction du travail par rapport au critère de la valeur, entre les divers organes de juridiction du travail, ainsi que le rôle du critère de la valeur dans la prorogation de la compétence des organes de juridiction du travail.

²⁹ Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 3/1976, în C.D., 1976, p. 38, pct. 5.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Trib. Suprem, sec. civ., dec. nr. 1692/1977, în RRD, nr. 4/1978, p. 64 ; *ibidem* dec. civ. nr. 1784/1980, în RRD, nr. 6/1981, p. 82.

UNELE GARANȚII ALE DREPTULUI LA MUNCA ÎN LEGATURA CU DESFACEREA CONTRACTULUI DE MUNCA

DE

DUMITRU MACOVEI

1. Dreptul la muncă și îndatorirea generală de a munci a fiecărui cetățean apt de muncă constituie trăsături caracteristice ale vieții epocii noastre socialiste, garanția îndeplinirii mărețelor sarcini conținute în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism și în Documentele celui de-al XIII-lea Congres al partidului nostru.

„Societatea pe care o edificăm — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — este societatea celor ce muncesc, ea se întemeiază nemijlocit pe munca creatoare a tuturor membrilor săi. Fiecare cetățean trebuie să depună o activitate utilă societății, să contribuie activ la progresul general al țării, Munca liberă, despovarată de exploatare, constituie unica sursă a sporirii avuției naționale, a înfloririi patriei, a prosperității poporului și a bunăstării personale, de aceea ea trebuie înțeleasă ca o necesitate, ca o îndatorire de onoare a fiecărui cetățean și totodată, ca principalul mijloc de afirmare a personalității umane, a forței creatoare a fiecărui cetățean”¹.

Constituția țării noastre proclamă dreptul la muncă în art. 18, al. 1, ca unul dintre drepturile fundamentale ale cetățeanului, acest drept constituind un principiu fundamental al ramurii dreptului muncii ce-și găsește dezvoltarea în numeroase acte normative, care reliefează multitudinea și complexitatea aspectelor și valențelor sale sociale, în cadrul societății noastre².

Dreptul la muncă face parte din categoria largă a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului. Prin drepturi și libertăți fundamentale se înțeleg acele drepturi subiective aparținând cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin constituție și garantate prin aceasta și celelalte legi. Aceste drepturi nu sînt stabilite prin legea fundamentală a statului socialist în mod arbitrar, ci ele sînt rezultatul unor factori economici, sociali, politici, juridici, etc., factori menii să asigure acestor drepturi consistență și realitate³.

Dreptul la muncă constituie principala revendicare economică a clasei muncitoare din țările capitaliste. În sistemul economic capitalist nu se poate realiza acest drept — iar această constatare este valabilă pentru o serie întreagă de alte

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura Politică, București, 1977, p. 64—65.

² Sanda Ghimpu, *Garanții ale dreptului la muncă*, în vol. *umanismul revoluționar și drepturile omului*, Editura Politică, București, 1984, p. 169 și urm.

³ V. Ducelescu, *Drepturile omului în confruntarea ideologică contemporană*, în volumul *Confruntări ideologice contemporane*, Editura „Junimea”, Iași, 1981, p. 250; I. Ceterchi ș.a., *Drepturile omului în lumea contemporană*, Editura Politică, București, 1980, p. 7 și urm.; Ioan Muraru, *Trăsături definitorii ale concepției socialiste românești privind drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor*, în „Revista Română de Drept”, nr. 7/1983, p. 3—7.

drepturi fundamentale — deoarece capitalismului îi este indispensabilă armata de rezervă a șomerilor, prin care se realizează menținerea salariilor la un nivel scăzut și posibilitatea concedierii în orice moment a salariaților.

Constituțiile burgheze înscriu în conținutul lor prevederi referitoare la „libertatea muncii”, însă realitatea confirmă că această „libertate” nu constituie nici măcar umbra dreptului la muncă. Această libertate a muncii este înțeleasă de statul burghez în sensul că dacă ai unde munci, nu ești împiedicat să muncești, iar dacă nu ai un loc de muncă, nimeni nu se preocupă de aceasta, nimănui nu-i incumbă o asemenea obligație.

Constituția română din 1923 prevedea în art. 21 alin. III că „libertatea muncii va fi apărută” neproclamându-se dreptul la muncă — dreptul cetățeanului la un loc de muncă. Constituția franceză din 27 octombrie 1946, prevedea în preambulul său că „Fiecare are datoria de a munci și dreptul de a obține un serviciu”, iar Constituția italiană din 27 decembrie 1947, mergând mai departe, dispune că „Republica recunoaște cetățenilor dreptul la muncă și promovează condițiile care fac efectiv acest drept”. Constituția Japoniei din 1960 prevede în art. 27 că „Fiecare cetățean are dreptul și obligația de a munci”, iar Constituția turcă din 1961 în art. 42 conține o dispoziție similară. Caracterul declarativ și formal al acestor dispoziții ale constituțiilor burgheze care amintesc de dreptul la muncă este demonstrat de trista realitate a alarmantelor creșteri continue ale cifrei șomajului.

În țara noastră economia națională este o economie socialistă care are la bază proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, iar oamenii muncii în calitatea lor de proprietari, producători și beneficiari sînt singurii stăpîni ai avuției naționale, ei hotărâse în toate problemele de stat și obștești, în cadrul creat de democrația muncitorească socialistă. Numai așa a fost posibilă înlăturarea exploatării, a șomajului, mizeriei și realizarea unei autentice egalități economice și sociale, a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. În stabilirea catalogului drepturilor cetățenilor țării noastre s-a pornit de la necesitatea înscrierii în Constituție, în primul rînd, a acelor drepturi menite să asigure omului condițiile necesare dezvoltării sale materiale și spirituale. În contrast evident cu unii ideologi occidentali care în problema drepturilor omului „caută să deplaseze accentul principal pe laturi mărginașe sau pe aspecte formale, urmărind în esență să abată atenția de la gravele anomalii sociale care afectează fundamental omul în capitalism”⁴. Edificator în acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „drepturile omului încep prin dreptul la muncă, dreptul la învățătură, la cultură, dreptul la o viață liberă, dreptul de a lua parte la conducerea statului fără nici un fel de discriminare...”⁵.

Înfăptuirea revoluției socialiste a creat condițiile necesare proclamării și garantării efective de către statul socialist a dreptului la muncă, această cucerire social-economică deosebit de importantă a poporului nostru constituind o latură caracteristică a noii organizări a muncii sociale. Un aspect definitoriu în concepția socialistă privitoare la drepturile fundamentale ale cetățenilor îl constituie reliefarea rolului garanțiilor în realizarea acestora; altfel drepturile și libertățile cetățenești rămîn simple lozinci. De aceea, Partidul Comunist Român a militat cu consecvență pentru realizarea în țara noastră a unui ansamblu de garanții care să confere eficiență și realitate drepturilor fundamentale proclamate prin Constituție.

În cadrul acestui sistem de garanții pentru realizarea dreptului la muncă — și în general a oricărui drept fundamental — se disting garanțiile politice, economice și juridice. Determinante pentru realizarea în concret a drepturilor fundamentale sînt garanțiile politice și economice, cele juridice constituind garanții secundare, deoarece în absența garanțiilor politice și economice corespunzătoare, drepturile rămîn simple lozinci, oricît de solemn ar fi proclamate, în actele normative,⁶ fie chiar și în legea fundamentală.

Garanțiile politice și economice ale înfăptuirii dreptului la muncă în țara noastră constau în unitatea moral-politică a întregului popor muncitor sub conducerea științifică, revoluționară a Partidului Comunist Român; existența proprie-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura Politică, București, 1979, p. 543.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, vol. 16, p. 47.

⁶ Sanda Ghimpu, *Op. cit.*, p. 171; Ioan Iavorschi, *Dreptul muncii*, vol. 1, Iași, 1974, p. 83.

tății socialiste; dezvoltarea planificată, armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale; participarea oamenilor muncii la organizarea și conducerea activității statale și obștești în calitatea lor de proprietari, producători și beneficiari ai tuturor bunurilor materiale și spirituale ale societății.

Dezvoltarea economiei noastre naționale în ritmuri înalte a permis creșterea continuă a numărului personalului muncitor de la circa 2 milioane, cât era în 1950, la peste 7,1 milioane în 1980, urmînd ca în 1990 forța de muncă activă să ajungă la aproape 11,5 milioane⁷, concomitent cu creșterea calitativă a forței de muncă.

Dreptul la muncă este asigurat și prin instituirea unor garanții secundare, de ordin juridic. Garanțiile juridice ale îndeplinirii dreptului la muncă asigură atât formarea raporturilor juridice de muncă cât și stabilitatea — îmbinată cu mobilitatea — raporturilor de muncă, modificarea și încetarea contractului de muncă fiind posibile numai în cazurile prevăzute de lege. Dispozițiile normative în vigoare (garanții juridice), cu multiple și adînci semnificații, în materia raporturilor de muncă, răspund aspirațiilor firești ale omului muncii spre certitudine, spre îndeplinirea unui climat prielnic pentru satisfacerea nevoilor sale materiale și spirituale, pentru dezvoltarea personalității lui. În același timp, aceste garanții juridice de realizare a dreptului la muncă se înscriu printre factorii hotărîtori care asigură pregătirea profesională a cadrelor, perfecționarea pregătirii lor și creșterea productivității muncii, contribuind astfel la dezvoltarea întregii economii naționale.

Ansamblul relațiilor de muncă în țara noastră sînt dominate de principiul legalității, de grija deosebită a Partidului Comunist Român pentru îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii, țelul suprem și neabătut al politicii sale. Sarcini deosebit de importante în această direcție revin și sindicatelor, organizația profesională cea mai largă a clasei muncitoare din țara noastră. „Sindicatul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu sînt chemate să vegheze cu consecvență la aplicarea strictă a legislației muncitorești, a principiilor retribuției socialiste și stimulării materiale și morale a celor ce muncesc, la realizarea măsurilor de protecție a muncii, preocupîndu-se constant ca însemnatele fonduri alocate de statul nostru socialist în acest scop să fie folosite cu cele mai bune rezultate”⁸.

În cadrul garanțiilor juridice de îndeplinire a dreptului la muncă, un rol deosebit de important au normele care reglementează încetarea contractului de muncă. Aceste norme juridice — instituite, în principal, de Codul Muncii — precizează cazurile în care contractul de muncă poate fi desfăcut din inițiativa uneia din părți (art. 130 alin. 1 și art. 135), stabilește procedura de urmat în cazul desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității (art. 132), drepturile acordate omului muncii la încetarea acestui contract, interdicția desfacerii contractului de muncă în anumite situații (art. 146), iar în anumite cazuri de desfacere a acestuia din inițiativa unității, obligația acesteia de a se îngriji de trecerea celor care urmează a fi concediați în alte munci corespunzătoare (art. 133, al. 1).

2. De regulă un contract își încetează existența în momentul executării ultimei obligații născute din contractul respectiv, fie că executarea are loc imediat după încheierea acestuia (la contractele cu prestație instantanee), fie că obligațiile se execută după trecerea (prin trecerea) unui interval de timp (la contractele cu prestații succesive). În dreptul comun, modul firesc de încetare a contractului îl constituie momentul executării ultimei obligații⁹.

În ceea ce privește încetarea contractului de muncă, această regulă acționează numai în parte și anume pentru contractele de muncă cu durată determinată și a contractelor pentru îndeplinirea unei lucrări determinate, care constituie o varietate a acestor contracte. Contractele de muncă cu durată determinată se încheie însă, numai „în anumite situații” prevăzute în art. 70 din Codul Muncii. Această regulă nu acționează în cazul contractelor de muncă încheiate pe durată nedeter-

⁷ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975, p. 92.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura Politică, București, 1976, p. 597—598.

⁹ Constantin Stătescu, Corneliu Bîrsan, *Tratat de drept civil, Teoria generală a obligațiilor*, Editura Academiei R. S. România, București, 1981, p. 73 și urm.

minată. Or, contractul de muncă pe durată nedeterminată — prevăzut în art. 70, alin. 1 din Codul Muncii — este specia cea mai răspândită de contract, datorită avantajelor pe care le conferă părților.

Contractul de muncă pe durată nedeterminată nu poate duce la concluzia că leagă părțile până la decesul persoanei încadrate în muncă. În legislația muncii socialiste dreptul la muncă este strâns legat de libertatea muncii.

Incadrarea în muncă se face prin înțelegerea părților, pe calea încheierii contractului de muncă, care exprimă realizarea unui acord liber de voințe și de aceea este firesc ca acordul părților să constituie una dintre cauzele de încetare a contractului de muncă. Dar, contractul de muncă poate fi desfăcut și din inițiativa uneia din părți cu obligația de a da un preaviz celeilalte părți contractante.

Spre deosebire de dreptul comun, unde principiul obligativității contractelor (art. 969 Cod civil) conferă creditorului dreptul la executarea obligației de către debitor (art. 1073 Cod civil), la nevoie chiar și, prin constrângere, în dreptul muncii, dimpotrivă, creditorului (unității) nu i se recunoaște dreptul de a constrânge persoana încadrată în muncă (debitor) în caz de neexecutare a obligațiilor, să presteze muncă o durată nedeterminată, astfel cum au convenit și, în consecință, este firesc a se recunoaște părților dreptul de a pune capăt unilateral contractului încheiat.

Oricât de mari ar fi avantajele pe care le creează continuitatea raportului juridic de muncă pentru ambele părți, legea nu ar putea interzice încetarea contractului de muncă¹⁰, fie numai și pentru faptul că ar lovi în principiul libertății muncii, promovată cu consecvență de Organizația Internațională a Muncii și consacrat de legislație multor state.

În țara noastră și în celelalte state socialiste se realizează — datorită umanismului acestei orînduiri — un echilibru între asigurarea continuității în muncă — prin avantajele pe care legislațiile acestora instituie pentru părți — și încetarea contractului de muncă, care poate avea loc numai în cazurile și condițiile strict și limitativ prevăzute de lege.

Nu același lucru se poate afirma și în cazul statelor capitaliste, unde libertatea muncii este redusă la posibilitatea părților de a denunța oricînd contractul de muncă¹¹, care, „în condițiile inegalității de clasă, echivalează cu adevărată incertitudine, cu o permanență lipsă de securitate pentru muncitori”¹².

Atît literatura juridică de specialitate din țara noastră¹³ cît și din alte țări¹⁴, precum și practica judiciară folosesc mai mulți termeni care desemnează modul

¹⁰ O situație cu totul aparte se prezintă în Japonia, unde, salariații odată încadrați rămîn în mod normal, la aceeași întreprindere pînă la vîrsta de pensionare. Schimbarea locului de muncă este un lucru dificil și, chiar dacă se face o astfel de încercare, se termină cu consecințe foarte defavorabile pentru muncitori. De aceea, salariații ezită să-și schimbe locul de muncă chiar dacă se simte nefericit în cadrul raportului încheiat. Dacă se constată că salariații este incapabil sau inutil, patronul nu-l concediază decît în cazurile cele mai grave.

Incadrarea pe viață a unei persoane „nu este o obligație legală, ci numai o actuală metodă de conducere, bazată pe concepția japonezilor despre conducere”. După Susunu Takamya, *Caracteristici ale conducerii întreprinderilor japoneze și tendințele ei recente*, în *Probleme actuale ale conducerii întreprinderii*, Editura Politică, București, 1973, p. 78).

¹¹ C. H. Camerlynok, G. Lyon-Caen, *Précis de droit du travail (Manual de drept al muncii)*, ediția a IV-a, Paris, 1970, p. 140—141.

¹² G. Lyon Caen, *Quand cesse-t-on d'être salarié ? (Cînd încetează o persoană de a mai fi salariată ?)*, în „Recueil Dalloz”, Paris, nr. 14, 1977, p. 109—111.

¹³ Dumitru Macovei, *Încetarea contractului individual de muncă*, Editura Junimea, Iasi, 1981, p. 14 și urm.

¹⁴ N. G. Alexandrov, *Sovetskoe trudovoe pravo (Dreptul muncii sovietic)*, *Juridiceskaja Literatura*, Moscova, 1972, p. 266; L. Radoilaski, *Dreptul muncii bulgar*, în traducere, la Institutul de Cercetări Juridice, p. 571; Wacław Szubert, *Zarys Prawa Pracy (Studii de dreptul muncii)*, Varșovia, 1972, p. 116; Wera Thiel, *Erläuterungen zum Arbeitsgesetzbuch (Explicații privind codul muncii)*, în „Neue Justiz”, Berlin, nr. 8, 1978, p. 344—346; H. François Koechlin, *L'aspect juridique des relations du travail (Aspectul juridic al relațiilor de muncă)*, Paris, 1972, p. 25 și urm.; Jacques Piron, *Introduction au droit du travail dans les pays de la Communauté Economique Européenne, (Introducere în dreptul muncii din țările Comunității Economice Europene)*, Maison F. Larquier, S.A., Bruxelles, 1973, p. 82 și urm.

în care ia sfârșit contractul de muncă și anume: „încetare”, „desfacere”, „rezițiere”, „denunțare”, „demisie”, „desființare”, „nulitate” etc. În esență, conținutul acestor termeni desemnează stingerea raportului juridic de muncă, dar cu semnificații oarecum deosebite.

În general, noțiunea de „încetare” a contractului de muncă — în toate legislațiile — are un înțeles cuprinzător, care desemnează sfârșitul legal al existenței contractului de muncă, indiferent de temeiurile și modalitățile acestui sfârșit. Cu alte cuvinte, în noțiunea de „încetare” a contractului de muncă sînt cuprinși cei-alți termeni care au ca rezultat sfârșitul acestui contract.

Din punct de vedere economic, încetarea contractului de muncă este o măsură luată de una din părți — de regulă, de către unitate (acela care încadrează) — motivată prin lipsa de interes față de continuarea raportului juridic de muncă cu celălalt contractant și care poate duce la scoaterea temporară din muncă al unei persoane încadrate.

Încetarea (desfacerea) contractului de muncă din inițiativa unității apare ca un „conflict” între interesul colectiv și interesul individual, rezolvat în drept, întotdeauna, dacă ne referim la țara noastră, la celelalte state socialiste — în interesul colectivității. Nu trebuie, însă, de pierdut din vedere că, în aceste state pentru compensarea acestei inegalități doar aparente, sînt instituite o serie de condiții ce se cer a fi îndeplinite — care constituie garanții puternice de apărare a dreptului de muncă, cazurile de încetare a contractului de muncă fiind limitativ prevăzute de lege, dublate de o procedură strictă de urmat.

3. Codul muncii reglementează expres prin art. 130, alin. 1, cazurile în care contractul de muncă poate fi desfăcut din inițiativa unității. Între alte situații prevăzute de acest text este și aceea în care unitatea își reduce personalul prin desființarea unor posturi de natura celui ocupat de cel în cauză, ca urmare a reorganizării (lit. a). Cadrul — strict limitat de lege — în care unitatea poate să desfacă contractul de muncă, reprezintă o garanție a stabilității care se realizează ținîndu-se seama alți de cerințele unității, cit și de interesele legitime ale oamenilor muncii.

Rățiunea inserării în cuprinsul Codului muncii a posibilității acordate unității de a procedea la desfacerea contractului de muncă în acest caz este creșterea eficienței economice a unității și, în ansamblu, a economiei naționale. Așa fiind, unitatea nu poate fi obligată să mențină încadrată o persoană dacă nu-i poate da de lucru și deci nu este utilă decât cu păgubirea propriilor ei interese și în dauna economiei naționale.

Pe de altă parte, referindu-se la reducerea unor posturi de această natură, legea nu a înțeles ca posturile să fie neapărat identice, ci numai asemănătoare ca atribuții, pentru a servi activității de același fel și pentru care se cere aceeași pregătire. Apoi, nu trebuie înțeles că se desființează chiar postul deținut de cel al cărui contract de muncă a fost desfăcut, ci unitatea are latitudinea ca, în atare situații, să rețină pe cei pe care îi consideră mai corespunzători, și deci, să procedeze la o reducere de personal.

În literatura de specialitate și în practica judiciară s-a arătat cu deplin temei că traducerea în fapt a unei asemenea măsuri trebuie să fie însă reclamată de nevoi reale de reducere a personalului și să se facă după criterii obiective, iar nu pe baza unor justificări aparente. Deci reducerea de personal trebuie să fie reală și obiectivă și să nu constituie doar un pretext pentru înlăturarea nejustificată a unor persoane în scopul de a fi înlocuite cu altele. Așa fiind, îndepărtarea din serviciu este nelegală dacă, după desfacerea contractului, unitatea ar încadra alte persoane din afară pe posturi de aceeași natură cu cel ocupat de persoana în cauză.

Tot astfel, este de neconceput ca unitatea să ocupe un post vacant cu o persoană adusă din afară, pentru ca la un scurt interval de timp să desființeze un alt post de aceeași natură. Dacă nevoile reale impun reducerea postului, măsura firească este desființarea postului vacant și nu ocuparea lui în prealabil urmată de desființarea ulterioară a altui post de aceeași natură ocupat de o altă persoană¹⁵.

¹⁵ A se vedea: Trib. Supr., secția civ., decr. nr. 1329 din 1979, în „Revista Română de Drept”, nr. 1/1980, p. 62; decr. nr. 1184/1979 în „Revista Română de Drept”, nr. 12/1979, p. 52.

Am reiterat cele de mai sus deoarece, am constatat că, în practică, unele unități adoptă măsura desfacerii contractului de muncă pe temeiul art. 130, alin. 1 lit. a Codul muncii, fără a face dovada nevoii reale de reducere de personal. Astfel, în unele cazuri măsura reducerii de personal nu era dispusă de organul competent¹⁶, ci de conducerea unității, iar în alte cazuri unitatea, deși avea cunoștință despre restructurarea unor posturi, a încadrat prin transfer persoane din afară pe posturi vacante, iar apoi a procedat la desfacerea contractului de muncă pentru reducere de personal a unor persoane care dețineau posturi identice și care aveau o vechime apreciabilă în unitate.

Considerăm că în asemenea situații, măsura de îndepărtare din serviciu este abuzivă și deschide pentru persoanele în cauză dreptul de a se adresa organelor de jurisdicție a muncii competente în vederea anulării unor asemenea desfaceri de contract, plata eventualelor despăgubiri, precum și reintegrarea în muncă.

4 În art. 146 din Codul muncii este prevăzută o reglementare nouă, necunoscută vechiului Cod, privind interdicția desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității în următoarele cazuri: persoana încadrată se află în incapacitate temporară de muncă și primește ajutoare de asigurări sociale¹⁷, este gravidă, se află în timpul concediului de maternitate, în perioada de alăptare sau în perioada în care îngrijește copilul bolnav în vîrstă de pînă la 3 ani, precum și în timpul cît soțul satisface serviciul militar. Prin urmare, în timpul cît durează asemenea situații, contractul de muncă nu poate fi, de exemplu, desfăcut prin reducere de personal, pentru necorespondență profesională, pentru săvîrșirea unei abateri grave ori încălcarea repetată a obligațiilor de muncă, inclusiv a normelor de comportare în unitate.

Interdicția de a desface contractul de muncă pentru motivele arătate în art. 146 Codul muncii, reflectă grija legiuitorului socialist de a nu lipsi persoanele pe care le vizază de avantajele de care sînt îndreptățite să beneficieze în asemenea situații. De aceea, fiind vorba de o dispoziție de protecție, desfacerea contractului de muncă cu nesocotirea ei este lovită de nulitate.

De regulă, în cazul desființării unuia sau mai multor posturi dintr-o categorie mai mare de posturi de aceeași natură, prevederile art. 146 Codul muncii, sînt întru-totul aplicabile, astfel că unitatea nu va putea desface contractul de muncă al persoanei încadrate aflată în una din situațiile enumerate. Contractul de muncă al persoanei încadrate aflată în una din ipotezele prevăzute în acest text este suspendat în principalele sale efecte, astfel că unitatea este îndreptățită pe această perioadă să încheie cu altă persoană un contract cu durată determinată. În cazul reducerii personalului, unitatea va desface însă, pe temeiul art. 130 alin. 1, lit. a, Codul muncii, contractul de muncă al înlocuitorului, înaintea împlinirii termenului stipulat la încheierea acestui contract.

O prevedere similară celei cuprinse în art. 146, Codul muncii, este cuprinsă în articolul 81, alin. 2 din Legea nr. 14/1972 privind organizarea apărării naționale a R. S. România, potrivit căreia contractele de muncă ale celor chemați pentru îndeplinirea serviciului militar nu pot fi desfăcute ca urmare a „restrîngerii activității” unității.

Formularea „restrîngerea activității” unității cuprinsă în acest text indică tot o reorganizare prin reducerea unor posturi în înțelesul art. 130, alin. 1, lit. a Codul muncii, care atrage desfacerea contractului de muncă. Desigur, că în cazul suprimării unor posturi nu este neapărat necesar a se reduce volumul activității unității pentru a antrena desfacerea contractului de muncă pentru acest temei.

În practică sînt însă situații în care, deși persoana se află în una din situațiile enumerate de art. 146, Codul muncii, totuși unitatea nu are altă soluție decît desfacerea contractului de muncă. O asemenea situație intervine în cazul desființării postului unic pentru toate lucrările de același gen din unitate, iar posibilitatea trecerii pe un post corespunzător — datorită calificării profesionale — ori re-

¹⁶ Dispozițiile privind reorganizarea unităților socialiste cuprinse în Decretul nr. 31/1954 se întregesc cu prevederile Legii nr. 5/1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat, precum și la funcționarea acestora pe baza autoconducerii muncitorești și autogestunii economico-financiare.

¹⁷ Potrivit art. 4 din Hotărîrea nr. 880/1965, pensionarii pentru munca depusă și limită de vîrstă, de invaliditate gradul I sau II încadrați în muncă nu primesc acest ajutor, astfel că acestora, în acest caz, nu le este aplicabil art. 146 Codul muncii.

calificarea persoanei în cauză nu sînt posibile. Tot astfel, și în cazul dizolvării unității, ori al desființării unei secții a unității din care face parte persoana încadrată în muncă dacă specialitatea acesteia este total diferită de celelalte posturi care au rămas în unitate și, bineînțeles, dacă nici nu poate fi recalificată.

Considerăm că în asemenea situații, interpretarea rațională duce la concluzia că în lipsa unei opțiuni a unității, soluția nu poate fi decît desfacerea contractului de muncă potrivit art. 130, alin. 1, lit. a ori b, Codul muncii, după caz. Evident, în asemenea cazuri, unitatea va trebui să manifeste toată diligența pentru îndeplinirea obligației prevăzute în art. 133, alin. 1 Codul muncii.

Grija legiuitorului nostru este evidentă, și în aceste situații, astfel că cei aflați în situațiile prevăzute de art. 146, Codul muncii, și care au dreptul la plata unor ajutoare materiale în cadrul asigurărilor sociale de stat vor beneficia de acestea pînă în momentul încetării cauzei care a determinat acordarea ajutorului de asigurări sociale.

Dacă admitem că deși persoana se află în una din situațiile enumerate de art. 146 Codul muncii, și totuși în cazurile mai sus arătate, contractul de muncă ar putea înceta pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. a ori b, din același Cod, nu putem însă fi de acord cu posibilitatea desfacerii acestui contract pe teme disciplinar.

În cazul săvîrșirii unor abateri grave ori al încălcării repetate a obligațiilor de muncă, inclusiv a normelor de comportare în unitate de către persoana încadrată și care se află în una din situațiile avute în vedere de art. 146 Codul muncii, s-ar putea da împotriva acesteia doar sancțiuni cu caracter moral (sub aspectul efectelor) prevăzute de art. 100, lit. a ori b, din același Cod, dar nici într-un caz desfacerea disciplinară a contractului de muncă. Punctul de vedere exprimat de unii practicieni, motivat pe faptul că desfacerea disciplinară a contractului urmează să-si producă efectele numai după încetarea capacității de muncă, nu poate fi primit față de caracterul imperativ al dispoziției art. 146 din Codul muncii, întrucît unitatea nu este îndreptățită să ia o atare măsură, iar dacă ar proceda astfel, măsura desfacerii este lovită de nulitate.

5. În cadrul garanțiilor juridice ale îndeplinirii dreptului la muncă, un rol deosebit de important au normele care reglementează procedura desfacerii contractului de muncă.

Procedura desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității este reglementată de Codul muncii în articolul 131—134. Potrivit acestor dispoziții, unitatea are unele obligații față de persoanele încadrate ale căror contracte de muncă urmează a fi desfăcute pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. a—f Codul muncii astfel:

Ca o manifestare a griii permanente a statului nostru socialist față de oamenii muncii, a îmbinării intereselor generale ale societății cu interesele individuale ale fiecărei persoane încadrate în muncă. Codul muncii înscrie în art. 133, alin. 1 obligația unității de a oferi trecerea într-o altă muncă corespunzătoare sau să ia măsuri de recalificare a persoanelor încadrate cărora urmează a li se desface contractul de muncă în condițiile art. 130, alin. 1, litera a—c, e și f (reducerea personalului, dizolvarea unității, mutarea unității în altă localitate, unde are posibilitatea să-si asigure cadrele necesare, necorespunderea profesională, reintegrarea celui care a deținut anterior postul).

Unitatea are obligația imperativă de a respecta, în ipotezele prevăzute de art. 130, alin. 1, lit. a—c și e—f, dispozițiile impuse de art. 113 alin. 1 ea neputînd (nefiînd îndreptățită) „să presupună” că persoana în cauză nu ar accepta trecerea în altă muncă sau, după caz, recalificarea și să treacă direct la desfacerea contractului de muncă, fără a efectua aceste oferte.

Dovada ofertei de trecere în altă muncă corespunzătoare sau, după caz, de luare a măsurilor de recalificare poate fi făcută prin orice mijloc de probă, fiind recomandabil să se procedeze prin comunicarea scrisă. Această obligație a statuat Plenul Tribunalului Suprem prin decizia de îndrumare nr. 9/1974 — va fi adusă la îndeplinire în modul arătat numai în situațiile prevăzute de Codul muncii, iar nu și în cazul personalului rămas disponibil ca urmare a reorganizării în temeiul unor acte normative speciale prin care se stabilesc alte modalități de repartizare în muncă.

De lege ferenda, am propune adoptarea de către legiuitor a unor prevederi imperative referitoare la îndeplinirea de către organul ierarhic superior și a organelor de repartizare în muncă, a obligației conținute de art. 133 alin. 1 Codul muncii, ceea ce ar conduce la sporirea garanțiilor juridice menite să traducă în fapt dreptul la muncă.

În cazul în care persoana încadrată acceptă oferta de trecere la o muncă corespunzătoare în cadrul aceleiași unități, contractul de muncă se menține, dar felul muncii indicat inițial în acest contract suferă o modificare cu caracter de permanentă. În cazul în care schimbarea felului muncii se realizează prin trecerea persoanei încadrate în altă unitate din aceeași sau altă localitate, sintem în prezența unei transferări. Este de la sine înțeles că refuzul persoanei în cauză, fie de a accepta trecerea în altă muncă, fie de a se recalifica, deschide unității dreptul de a desface contractul de muncă, pe temeiul art. 130 alin. 1, lit. a—c, e—f Codul muncii, după caz.

În lipsa unei precizări făcute de legiuitor, considerăm că prin „altă muncă corespunzătoare” trebuie să înțelegem o funcție sau o meserie corespunzătoare aptitudinilor și pregătirii profesionale a persoanei încadrate în muncă¹⁸. Trecerea în altă muncă în sensul art. 133 alin. 1 Codul muncii, constituie o trecere într-un post echivalent sau inferior (corespunzător aptitudinilor și pregătirii profesionale) fie direct, fie prin încadrarea într-o formă de pregătire vizând recalificarea. Obligația instituită în acest text nu poate fi interpretată în sensul promovării persoanei în cauză într-un post vacant, Codului muncii și Legii nr. 12/1971, fiindu-le străină „promovarea obligatorie”.

Desfacerea contractului de muncă din inițiativa unității pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. a—c, e—f, Codul muncii fără respectarea obligației de a oferi celor în cauză trecerea în altă muncă, poate justifica anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă de către organul jurisdicțional competent.

Dacă unitatea își îndeplinește obligația conținută de art. 133, alin. 1, Codul muncii, după desfacerea contractului de muncă, această măsură se consolidează, iar contestația celui în cauză urmează a fi examinată numai în legătură cu despăgubirea cuvenită pentru perioada de timp dintre desfacerea contractului și îndeplinirea ulterioară a menționatei obligații legale.

6. Art. 132, alin. 1, Codul muncii dispune că „la desfacerea din inițiativa unității a contractului de muncă va fi consultat comitetul sindicatului”. Deosebit de acest aviz, „în cazul persoanelor încadrate care sînt membri ai comitetului sindicatului sau ai altor organe sindicale, va fi consultat și organul sindical superior” (în raport cu organul sindical al cărui membru este persoana în cauză).

Aceste dispoziții au fost stabilite în scopul ca sindicatul — organizația profesională a oamenilor muncii chemată să apere dreptul membrilor săi — să asigure o aplicare judicioasă a desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității. O garanție deosebit de importantă este conținută de cea din urmă dispoziție care are menirea de a crea cadrul favorabil desfășurării muncii în organele sindicale a celor aleși, punindu-i la adăpost de eventualele abuzuri din partea unității.

Avizul comitetului sindicatului, la desfacerea, din inițiativa unității, a contractului în cazul oricărei persoane încadrate sau a organului sindical superior în cazul celor care sînt membri ai comitetului sindicatului ori ai altui organ sindical, are caracter consultativ. Luarea prealabilă a avizului este obligatorie, dar lipsa lui nu este de natură să atragă anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă, ci, eventual, sancționarea disciplinară a celor care au omis a-l cere înainte de a se proceda la desfacerea contractului. Într-adevăr, deoarece atît timp cît conducerea unității este obligată doar să ia avizul organului sindical, dar să nu i se și conformeze, ar fi de neconceput că neluarea avizului să ducă la o consecință mai gravă decît darea unui aviz negativ. Dar dacă s-a omis consultarea prealabilă a organului sindical, urmează ca instanța sesizată de persoana în cauză pe calea contestației împotriva desfacerii contractului de muncă să ceară aceasta avizul prevăzut de lege și, în cadrul probelor administrate, să aprecieze asupra împrejurărilor de fapt dovedite, ținînd seama și de părerea exprimată prin acel aviz.

Desigur, avizul organelor sindicale se cere numai în acele cazuri în care desfacerea contractului de muncă implică aprecierea organelor de conducere a unității. În tăcerea legii, avizele pot fi date în formă scrisă sau verbală, preferabilă fiind forma scrisă care face dovada, fără echivoc, a consultării acestor organe.

¹⁸ Cf. Constantin Bejenaru, Olga Ionescu, *Codul muncii pe înțelesul tuturor*, Editura Politică, București, 1974, p. 157; I. Mișuță, *Probleme de drept în practica Tribunalului Suprem pe semestrul I al anului 1978 în materia dreptului muncii cooperatist-agricol și procesual civil*, în „Revista Română de Drept”, nr. 3/1979, p. 24—25; Trib. Supr. secția civ., dec. nr. 545 din 30 martie 1978, în „Revista Română de Drept”, nr. 9/1978, p. 56.

În cazul persoanelor încadrate în muncă alese în organul de conducere al unității, pe lângă consultarea comitetului sindicatului pentru desfacerea contractului de muncă pe unul din temeiurile prevăzute de art. 130, alin. 1, Codul muncii, se impune și aprobarea organului care l-a ales. Potrivit prevederilor art. 132 alin. 2, Codul muncii pentru desfacerea contractului de muncă al celor încadrați ca urmare a hotărârii organului de conducere colectivă al unității este necesară și aprobarea acestui organ.

Tot astfel, se va proceda și în cazul celor aleși nu și delegați ca membri în comisia de judecată (din întreprinderi, organizații economice, instituții și celelalte organizații obștești), deci va fi necesară și hotărârea adunării generale luată în condițiile legii nr. 5/1978. Dispozițiile cuprinse în art. 132, alin. 1 cu privire la obligația unității de a obține aprobarea prealabilă a unor organe pentru desfacerea contractului de muncă al celor aleși în organul de conducere colectivă a unității sau în comisia de judecată au menirea de a asigura „independența” acestora din urmă față de conducerea unității, în vederea îndeplinirii optime a sarcinilor care le revin. Prin conținutul lor, aceste prevederi constituie importante măsuri privind apărarea de eventualele concedieri ilegale ale persoanelor încadrate care îndeplinesc anumite munci obștești, ele înscriindu-se în sistemul garanțiilor juridice ale dreptului la muncă.

Cerinta aprobării organului care a ales pe membrii organului de conducere colectivă al unității sau ai comisiei de judecată, ori a aprobării organului de conducere colectivă al unității pentru cei încadrați ca urmare a hotărârii sale este reglementată prin dispoziții imperative, această aprobare constituie, potrivit legii, o condiție esențială a validității măsurii și, ca atare, trebuie să existe la data când se dispune desfacerea contractului, iar în lipsa ei, măsura luată este nelegală și urmează să fie anulată, fără ca instanța să fie îndreptățită a cere o aprobare ulterioară sau a ține seama de o asemenea aprobare. De aceea, lipsa aprobării cerute de art. 132, alin. 1 și 2, Codul muncii, are drept consecință nulitatea desfacerii contractului de muncă — nulitatea iremediabilă¹⁹.

7. În cazurile în care contractul de muncă se desface în condițiile art. 130, alin. 1, lit. a—f, Codul muncii, unitatea este obligată — potrivit art. 131, alin. 1, Codul muncii — să acorde persoanei în cauză un preaviz de 15 zile lucrătoare, adică să avertizeze mai înainte cu 15 zile lucrătoare că urmează a i se desface contractul de muncă²⁰. Preavizul se acordă numai în acele cazuri de desfacere a contractului de muncă din inițiativa unității care exclud culpe persoanei încadrate. Asadar, lipsa oricărei culpe a persoanei încadrate în raporturile sale de muncă, este elementul și criteriul esențial care determină acordarea preavizului.

În această perioadă, persoana încadrată este obligată să continue activitatea, potrivit programului de lucru. Obligativitatea îndeplinirii de către cel în cauză a obligațiilor rezultate din contractul de muncă este justificată de împrejurarea că unitatea are datoria, potrivit art. 133 Codul muncii, să-i asigure trecerea în altă muncă corespunzătoare. Cu toate acestea, sîntem de părere că nimic nu se opune ca unitatea să permită persoanei în cauză să lipsească în scopul de a-și găsi un alt loc de muncă, însă cu reducerea retribuiției corespunzător timpului nelucrat sau dacă condițiile permit, îi va aproba recuperarea orelor de muncă neprestate. În sfera programului normal de lucru. Nerespectarea de către persoana încadrată a obligației de a presta muncă în perioada preavizului poate conduce la desfacerea deîndată a contractului de muncă, pe temeiul încălcării disciplinei muncii (art. 130, alin. 1, lit. i, Codul muncii²¹).

Neacordarea preavizului prevăzut de art. 131, alin. 1 Codul muncii, nu atrage nulitatea desfacerii contractului de muncă, ci doar plata indemnizației potrivit al. 2 al aceluiași articol. Potrivit acestui text, în cazul în care unei persoane i se

¹⁹ Plenul Trib. Suprem, Decizia nr. 9/1974; Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 502, din 13 mai 1961, în Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1961.

²⁰ Preavizarea persoanei încadrate de către unitate în anumite cazuri de desfacere a contractului de muncă este cunoscută și de celelalte legislații socialiste. Durata perioadei de preaviz variază de la un stat la altul, unele legislații determinînd această durată în funcție de vechimea în muncă a persoanei în cauză. De exemplu, Codul muncii al R. P. Ungaria, în art. 27, fixează durata între 15 zile și 6 luni, însă pentru încadrații cu o vechime sub 6 luni unitatea nu este ținută să-i preavizeze.

²¹ Sanda Ghimpu, ș.a., *Dreptul muncii*, Tratat, vol. I, p. 401.

desface contractul de muncă fără ca unitatea să o încunoștiințeze din timp despre această măsură — neacordându-i preavizul de 15 zile lucrătoare — această persoană are dreptul să primească, la desfacerea contractului de muncă, o indemnizație egală cu retribuiția tarifară de încadrare pe o jumătate de lună.

Acordarea de către unitate a unui preaviz mai mic de 15 zile lucrătoare, are drept efect, plata integrală a indemnizației prevăzută de art. 131, al. 2, Codul muncii.

Prevederile art. 131 Codul muncii, referitoare la preaviz au caracter imperativ, ele reglementând pentru unitate o obligație și nu dreptul de a alege între preaviz și plata compensației. Deci preavizarea constituie regula principală în cazurile desfacerii contractului de muncă pentru cauze care exclud culpa persoanei încadrate, iar acordarea compensației constituie o excepție de la această regulă și care operează în cazuri obiectiv justificate.

8. Desfacerea contractului de muncă de către unitate este consecința voinței exteriorizate a unității. Aceasta însă nu trebuie să ducă la concluzia greșită că încetarea contractului are loc în momentul în care voința unității a fost exteriorizată, ci, potrivit voinței legiuitorului de la data comunicării dispoziției de desfacere a contractului de muncă (art. 134, al. 2, Codul muncii). Potrivit dispozițiilor art. 134 din Codul muncii, în toate cazurile de desfacere a contractului de muncă din inițiativa unității, concedierea se stabilește prin dispoziția scrisă a conducerii unității, cu arătarea motivelor, a prevederilor legale pe care se întemeiază, a termenelor și a organelor la care măsura se poate ataca.

Actuala reglementare a dispoziției de desfacere a contractului de muncă reflectă grija manifestată de legiuitor pentru apărarea dreptului la muncă al cetățenilor, pentru stabilirea raporturilor juridice de muncă. Astfel se creează celui în cauză posibilitatea de a lua cunoștință de concediere și de motivele care au determinat-o, aceasta având dreptul să atace măsura luată de către unitate, dacă o consideră netemeinică ori nelegală, în termenul indicat de organul jurisdicțional competent.

Prevederea conținută de art. 134, Codul muncii, referitoare la cerința formei scrise a dispoziției de desfacere a contractului de muncă este imperativă. Forma scrisă este cerută în cazul acestui act „ad validitatem” și nu „ad probationem” ca în cazul încheierii acestui contract. Așa fiind, spre deosebire de încheierea contractului de muncă pentru care forma scrisă constituie doar un mijloc eficient de dovadă, nerespectarea formei scrise a dispoziției de desfacere a contractului de muncă atrage sancțiunea unității²².

Subliniem că desfacerea în formă verbală a contractului de muncă din inițiativa unității este inadmisibilă, fiind nulă și fără efect²³.

9. O altă cerință a dispoziției scrise de desfacere a contractului de muncă stabilită de art. 134, al. 1, Codul muncii, în sarcina unității constă în „arătarea motivelor”. Prin această obligație impusă în sarcina unității, legiuitorul a urmărit ca aceste motive să fie determinate la data luării măsurii în scopul de a se evita atât concedierile nemotivate, cât și schimbarea ulterioară a motivelor indicate de unitate în dispoziția scrisă de desfacere a contractului de muncă comunicate persoanei încadrate în muncă. Așa fiind, unitatea are obligația să arate temeiurile de fapt pe care le-a avut în vedere la desfacerea contractului de muncă, fiind ținută să arate chiar faptele care justifică această măsură, iar nu să se limiteze doar la afirmații generale.

În situația în care unitatea a desfăcut unei persoane contractul de muncă pe temeiul art. 130, al. 1, lit. 1, Codul muncii, este absolut necesar, în prealabil, să fie respectată procedura de aplicare a sancțiunilor disciplinare prevăzută de art. 13, al. 3, din Legea nr. 1/1970. Această procedură obligă unitatea ca în faza cercetării abaterii disciplinare să asculte persoana în cauză și să verifice susținerile făcute de aceasta în apărarea sa.

²² Judecătoria Bălăești, sent. civ. nr. 425 din 19 februarie 1971 cu note de Sterie Ciobotaru și A. Popescu, în „Revista Română de Drept”, nr. 5/1972, p. 122—126; V. Giocă, *Condițiile de formă ale desfacerii contractului de muncă și consecința nerespectării lor*, în „Revista Română de Drept”, nr. 8/1969, p. 122—130.

²³ Trib. Supr., secț. civ., dec. nr. 1024 din 25 mai 1977, în „Revista Română de Drept”, nr. 12/1977, p. 47.

În practica judiciară s-a apreciat că cercetarea abaterii disciplinare trebuie efectuată de unitate prin organele ei, neadmițându-se cercetarea altor organe ca, de exemplu, organele administrației de stat inclusiv cele ale miliției, o soluție mai nuanțată, exprimându-se în literatura de specialitate²⁴, potrivit căreia cercetările efectuate de anumite organe trebuie valorificate de organele unității.

Nec efectuarea operațiunilor prevăzute de art. 13, al. 3, din Legea nr. 1/1970 atrage nulitatea iremediabilă a desfacerii disciplinare a contractului de muncă și reintegrarea în postul deținut anterior de cel în cauză, fără a se intra în fondul cauzei. S-a admis totuși, ca litigiul să fie judecat în fond, dacă nec efectuarea formalităților prevăzute de acest text se datorește unor împrejurări imputabile persoanei respective²⁵.

Din obligația arătării motivelor în momentul desfacerii contractului de muncă decurge că, în cazul atacării de către persoana încadrată a măsurii, organul jurisdicțional competent va examina și soluționa litigiul în cadrul stabilit prin dispoziția scrisă comunicată persoanei respective și care cuprinde temeiurile de fapt ale desfacerii contractului de muncă. De altfel, în practica judiciară²⁶ s-a decis că unitatea nu este îndreptățită să invoce un alt motiv de concediere în fața organelor de jurisdicție a muncii cu prilejul soluționării unui asemenea litigiu.

În situația în care dispoziția de desfacere a contractului de muncă se referă la un act de constatare, ca de exemplu, un raport de anchetă de revizie etc. se vor arăta elementele de identificare a acestuia ca: numărul de înregistrare, data și se va comunica persoanei în cauză concomitent cu dispoziția de desfacere a contractului de muncă.

Lipsa arătării motivelor desfacerii contractului de muncă constituie o încălcare a dispozițiilor legale care reglementează procedura desfacerii acestui contract și, totodată, o atingere gravă a dreptului la muncă, având drept consecință anularea concedierii²⁷.

Art. 134 al. 1 Codul muncii instituie obligația unității nu numai de a arăta motivele desfacerii contractului de muncă, ci și a prevederilor legale pe care se întemeiază. Această cerință este menită de asemenea, să asigure apărarea persoanelor încadrate împotriva unor eventuale concedieri ilegale. Legiuitorul impune ca între motivele desfacerii contractului de muncă și textul legal pe care se întemeiază această măsură să existe o concordanță. Dacă însă această concordanță nu s-a realizat, în practica judiciară²⁸ s-a decis în mod just că indicarea greșită a textului din Codul muncii pe care se întemeiază măsura adică încadrarea greșită a faptelor invocate, nu duce întotdeauna la anularea concedierii, ci numai la înlocuirea textului indicat cu cel corespunzător, adică la încadrarea corectă a faptelor arătate și verificate prin probele administrate, de către organul jurisdicțional competent.

Sînt situații în care, organul jurisdicțional competent ajunge la concluzia că temeiul legal este altul decît cel menționat de unitate chiar dacă măsura este justificată în fond, desfaceria contractului de muncă este nelegală, dacă temeiul legal stabilit de instanță „impune efectuarea prealabilă a unor formalități care nu

²⁴ Gheorghe Mohanu, *Aplicarea sancțiunilor disciplinare pe baza cercetărilor prealabile efectuate de organe din afara unității* — II —, în „Revista Română de Drept”, nr. 3/1980, p. 31—34.

²⁵ De exemplu: persoana încadrată s-a sustras de la îndeplinirea acestei proceduri, lipsa nejustificată de la serviciu etc. A se vedea și Plenul Trib. Supr., Decizia de îndrumare nr. 5 din 27 septembrie 1973, în „Revista Română de Drept”, nr. 12/1973, p. 121 și urm.

²⁶ Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 156, 1962, în „Justiția Nouă”, nr. 12/1973, p. 165—166, dec. nr. 782 din 15 iunie 1964, în „Justiția Nouă”, nr. 2/1965, p. 167; Trib. Jud. Hunedoara, dec. civ. nr. 247/16.III.1976, în „Revista Română de Drept” nr. 11/1976, p. 61; Trib. Supr., secț. civ., dec. nr. 532/16.III.1977, în „Revista Română de Drept”, nr. 11/1977, p. 59.

²⁷ Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 365/24.III.1958, în „Justiția Nouă” nr. 3/1958, p. 560; Trib. Jud. Sălaj, dec. civ. nr. 456/24.XII.1979, în „Revista Română de Drept”, nr. 6/1980, p. 59.

²⁸ Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 314/21.II.1963, în loc. cit., dec. nr. 320 din 6.III.1970, în „Revista Română de Drept”, nr. 8/1970, p. 166; Dec. nr. 2266/21.XI.1972, în „Revista Română de Drept”, nr. 7/1973, p. 170; dec. nr. 334, din 8 martie 1969, în Culegere de Decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1969, p. 193; dec. nr. 320 din 6 martie 1970 în *Repertoriu...* II, p. 258.

s-au indeplinit" (de ex, oferta de trecere în altă muncă corespunzătoare). Tot astfel, dacă măsura trebuie luată în termenul de o lună prevăzut de art. 130, al. 2 Codul muncii și art. 13, al. 4 din Legea nr. 1/1970 și aceste termene erau expirate la data comunicării dispoziției de desfacere a contractului respectiv.

În fine, cerința legii nu este satisfăcută dacă în decizia de desfacere a contractului de muncă se arată numai textul legii pe baza căreia s-a desfășurat acest contract dar nu și motivele de fapt, astfel că într-o atare situație concedierea este considerată ilegală, impunându-se reintegrarea în muncă a celui în cauză.

10. În conformitate cu art. 64, lit. t, din Legea nr. 5/1978, hotărârile adunărilor generale ale oamenilor muncii sau ale oamenilor muncii pe secții, ateliere sau alte unități de producție similare, date cu privire la abaterile disciplinare — deci și desfacerea disciplinară a contractului de muncă — sînt definitive, neputînd fi atacate la organele de jurisdicție a muncii.

Desigur asemenea hotărîri constituie un act de decizie democratic al tuturor oamenilor muncii din unitate și care nu poate fi atacat la organele de jurisdicție a muncii. Cu toate acestea — ținînd seama de principiul dreptului la muncă promovat cu consecvență de legiuitor — considerăm că nimic nu se opune ca în cazul în care persoana sancționată se consideră nedreptățită de o atare hotărîre să ceară aceleiași adunări reexaminarea situației, iar adunarea să-și revoce — dacă este cazul — hotărîrea inițială și să repună în funcția avută anterior pe cel în cauză.

Alături de garanțiile juridice în legătură cu desfacerea contractului de muncă mai sus arătate mai sînt și altele, de o deosebită importanță, cum ar fi posibilitatea acordată de lege persoanei căreia i s-a desfășurat contractul de muncă de a se adresa organului de jurisdicție a muncii competent pentru a cere anularea deciziei ca fiind nelegală ori netemeinică, reintegrarea în funcția avută anterior, plata despăgubirilor pentru perioada cît nu a putut presta munca datorită măsurii abuzive a unității, sancționarea celor vinovați de concedieri ilegale.

Conchidem că dispozițiile legale referitoare la încetarea contractului de muncă și procedura de urmat în fiecare caz concret de ruptură a raporturilor de muncă constituie garanții puternice de apărare a dreptului la muncă și totodată realizează o putere de apărare a intereselor legitime ale celor ce muncesc cu cele generale ale societății, lucru deplin posibil în condițiile democrației muncitorești socialiste din România contemporană.

QUELQUES GARANTIES DU DROIT AU TRAVAIL CONCERNANT LA RÉSILIATION DU CONTRAT DE TRAVAIL

Résumé

L'article analyse quelques-unes des principales garanties de l'accomplissement du droit au travail concernant la résiliation du contrat de travail des personnes encadrées.

Le droit au travail fait partie de la large catégorie des droits et libertés fondamentales du citoyen, garantie dans notre pays — comme dans tous les États socialistes — par un ensemble de garanties parmi lesquelles on distingue les garanties politiques et économiques — qui sont déterminantes pour la réalisation concrète de ce droit — et des garanties juridiques — secondaires.

Dans le cadre des garanties juridiques de l'accomplissement du droit au travail, les normes qui réglementent l'annulation du contrat de travail ont un rôle important. Ces normes précisent exprès et limitativement les cas où le contrat de travail peut être annulé établissent la procédure à suivre dans le cas de la résiliation du contrat de travail sur l'initiative de l'unité, les droits accordés aux personnes encadrées et, corrélativement, les obligations de l'unité à la résiliation de ce contrat, l'interdiction de la résiliation du contrat de travail dans certaines situations etc.

LE SYSTÈME LOCAL DES ORGANES DU POUVOIR D'ETAT DANS LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

PAR

E. PIPERNEA

L'article 4 de la Constitution de 1965 précise : „Possesseur souverain du pouvoir, le peuple l'exerce par l'intermède de la Grande Assemblée Nationale et les Conseils Populaires, des organes élus par vote universel, égal, direct et secret". La Grande Assemblée Nationale et les Conseils Populaires constituent la base de système d'organes d'Etat. Du texte de la Constitution il résulte que, tout comme la Grande Assemblée Nationale, les Conseils Populaires sont des organes du pouvoir d'Etat.

A la différence de la Grande Assemblée Nationale qui, en tant qu'organe suprême du pouvoir d'Etat, exerce la direction sur tout le territoire de l'Etat et dont les actes sont investis d'une force judiciaire suprême, les Conseils Populaires ont une activité de direction et prennent des décisions qui ne sont obligatoires que dans les unités administratives territoriales où ils ont été élus et où ils fonctionnent. Donc, les Conseils Populaires sont des organes locaux du pouvoir d'Etat et dirigent l'activité économique, sociale, culturelle et administrative, en élaborant des décisions qui comportent des normes qui réglementent des relations sociales d'intérêt strictement local, subordonnées aux lois et aux autres actes normatifs émis par la Grande Assemblée Nationale et les autres organes suprêmes d'Etat.

Les Conseils Populaires sont des organes représentatifs élus par les citoyens, par vote universel, égal, direct et secret, dans les unités administratives-territoriales.

Constitués dans un système hiérarchique, les Conseils Populaires peuvent être classés en différentes catégories selon les unités administratives-territoriales où ils ont été élus et où ils exercent leur compétence : les Conseils Populaires des départements, des municipales, des villes et des communes. Les Conseils Populaires qui, conformément à l'article 86 de la Constitution „sont des organes locaux du pouvoir d'Etat dans les unités administratives-territoriales où ils ont été élus" sont intégrés dans le système des organes du pouvoir d'Etat.

Il résulte de cette courte présentation des réglementations constitutionnelles et de Loi no. 57/1968 qui concerne l'organisation et le fonctionnement des Conseils Populaires et de leurs organes exécutifs, quelques traits caractéristique qui définissent la nature juridique de ces organes, ainsi que leur place dans le système des organes de l'Etat. En tant qu'elles organes locaux du pouvoir d'Etat, les Conseils Populaires ont les suivants traits caractéristiques : a) ils sont des organes du pouvoir d'Etat ; b) ils sont des organes locaux du pouvoir d'Etat ; c) ils sont des organes d'Etat représentatifs, élus par vote universel, égal, direct et secret ; d) ils sont intégrés dans le système des organes du pouvoir d'Etat.

Le premier trait en est le plus important, parce qu'il définit la nature juridique des Conseils Populaires. Le caractère d'organes du pouvoir d'Etat résulte clairement de la réglementation constitutionnelle, ainsi que celle prévue par la Loi no. 57/1968 et du contenu lui-même de l'activité que les Conseils Populaires déploient dans les unités administratives-territoriales où ils fonctionnent. Du texte constitutionnel, ainsi que des dispositions de la Loi no. 57/1968, il résulte que,

en tant qu'organes du pouvoir d'Etat, les Conseils Populaires exercent ce pouvoir dans les unités administratives-territoriales où ils ont été élus : les départements, les villes et les communes, c'est-à-dire au niveau local. Cette affirmation implique certaines explications juridiques concernant le contenu de l'activité, les actes qu'ils adoptent et leur force juridique, les rapports de subordination et leur position à l'égard des autres organes de l'Etat. La distinction des organes du pouvoir d'Etat est déterminée par deux aspects : les moyens différents d'exercice du pouvoir d'Etat et le territoire où ces organes exercent leurs fonctions.

L'exercice du pouvoir d'Etat, malgré les différences identifiées parmi les moyens d'exercice, constitue une seule forme fondamentale de réalisation du pouvoir d'Etat et ce ne peut donc pas être un critère de situer les organes locaux du pouvoir dans un système autre que celui des organes du pouvoir d'Etat. En exerçant, donc, la même forme fondamentale d'activité, les Conseils Populaires font partie du système des organes du pouvoir d'Etat, ce qui implique leur subordination à niveau, des Conseils Communaux jusqu'à la Grande Assemblée Nationale. Cette stricte subordination des Conseils Populaires, selon le principe du centralisme démocratique, démontre que, dans notre pays, le pouvoir d'Etat est unique et qu'il appartient au peuple entier et non pas aux travailleurs de chaque département, ville ou commune. Les Conseils Populaires départementaux, des villes ou communaux exercent dans les unités administratives-territoriales le pouvoir d'Etat du peuple entier, sans effacer, de la sorte, la caractère unitaire du pouvoir d'Etat.

Il résulte, de cette précision du texte constitutionnel, reprise en détail par la Loi organique, d'autres conséquences juridiques. Si les actes élaborés par la Grande Assemblée Nationale ont des effets pour tout le territoire du pays, les actes émis par les Conseils Populaires sont subordonnés aux actes de la Grande Assemblée Nationale et n'ont d'effets juridiques que dans les unités administratives-territoriales où ils ont été élus. La même régime restrictif se trouve également dans l'exercice du droit d'élire les organes d'Etat et le droit de contrôle est, lui aussi, différent, selon la catégorie des organes du pouvoir d'Etat. Pour les Conseils Populaires, ces moyens d'exercice du pouvoir d'Etat ne se réalisent que sur le plan local, dans les unités administratives-territoriales respectives.

Il résulte, de ces aspects, que bien qu'ils fassent parti du système des organes du pouvoir d'Etat, les Conseils Populaires sont différents par rapport à la Grande Assemblée Nationale, malgré le fait qu'ils sont formés tout comme celle-là, des députés et qu'ils ont la même forme de réalisation du pouvoir d'Etat, par des méthodes et des moyens qui se rapprochent de plusieurs points de vue. Bien que les Conseils Populaires, tout comme la Grande Assemblée Nationale, soient des organes représentatifs, élus par vote universel, égal, direct et secret, c'est la base électorale qui est différente. Tandis que la Grande Assemblée Nationale est élue par tous les citoyens de tout le territoire de pays, les Conseils Populaires ne sont élus que par les citoyens des unités administratives-territoriales où ils déploient leur activité.

La conséquence de cette différence concernant la base électorale est que, dans le cas des organes suprêmes du pouvoir d'Etat, le contenu de l'exercice du pouvoir — qui est exprimé par la large compétence dont ils sont munis — est beaucoup plus ample et plus diversifié que dans le cas des organes locaux du pouvoir d'Etat. La Grande Assemblée Nationale, et tant qu'organe suprême, absolu, dans le système entier d'organes de l'Etat a le droit et peut décider en n'importe quel problème concernant l'organisation, la réalisation et l'exercice du pouvoir sur tout le territoire de l'Etat.

C'est pourquoi les attributions sont beaucoup plus nombreuses et plus complexes que celles des Conseils Populaires¹. Les Conseils Populaires, dont la base électorale est plus restreinte, représentent la volonté des citoyens des unités administratives-territoriales et, par conséquent, ne peuvent décider que dans les problèmes d'ordre local et seulement dans la limite de la compétence matérielle dont ils ont été munis². Un autre élément qui détermine la place des Conseils Populaires:

¹ Cf. T. Drăganu, *Formele de activitate ale organelor statului socialist român*, București, Editura Științifică, 1965, p. 190—191; M. Lepădătescu, *Sistemul organelor statului în R.S.R.*, București, Editura Științifică, 1966, p. 129—222.

² I. Muraru, *op. cit.*, p. 197—198.

dans le système des organes du pouvoir d'Etat c'est la subordination par rapport aux organes supérieurs, du point de vue hiérarchique, dans ce système. Cette subordination est réalisée en vue du principe du centralisme démocratique. L'art. 3 de la Loi no. 57/1968, fait la précision que les Conseils Populaires sont organisés et déploient leur activité selon le principe du centralisme démocratique, principe fondamental pour toute l'organisation de l'activité d'Etat en Roumanie.

D'après ces dispositions, l'organisation et l'activité des organes locaux du pouvoir d'Etat sont réalisées, en premier lieu, par leur encadrement dans un système unitaire d'organes du pouvoir d'Etat, par la subordination en étage et envers les organes supérieurs du pouvoir d'Etat. Cette subordination implique le droit des organes supérieurs d'orienter et contrôler l'activité des organes inférieurs, d'annuler ou révoquer les actes illégaux ou inopportuns des organes du pouvoir d'Etat qui leur sont subordonnés.

La direction unitaire de l'activité de tous les organes locaux du pouvoir d'Etat s'entrelace d'une manière harmonieuse avec l'autonomie des organes inférieurs pour résoudre les problèmes des sphères économiques et sociales dans les unités administratives et territoriales³.

Bien que les rapports entre les organes du pouvoir d'Etat soient déterminés par une stricte subordination et selon le principe du centralisme démocratique, il y a, entre ces organes (la Grande Assemblée Nationale et les Conseils Populaires) une série d'interrelations qui sont dignes d'intérêt et qui renvoient à la participation des Conseils Populaires au débat et à l'adoption des mesures les plus importantes des organes supérieurs, en ce qui concerne la direction de l'activité économique et sociale des unités administratives-territoriales.

Une telle interrelation qui part de l'organe subordonné vers l'organe supérieur est la participation des Conseils Populaires à la discussion et à l'adoption des mesures les plus importantes des organes supérieurs, en ce qui concerne la direction de l'activité économique et sociale des unités administratives-territoriales. Cette collaboration (de l'organe inférieur vers l'organe supérieur) peuvent s'accomplir par des formes institutionnalisées, ainsi que par des voies et des formes non institutionnalisées).

On remarque, dans ce sens, les formes institutionnalisées pendant les dernières années, d'une évidente originalité et efficience, par lesquelles s'accomplit la participation des Conseils Populaires à l'adoption des mesures concernant les unités administratives-territoriales, par les organes supérieurs: le Congrès des députés des Conseils Populaires; la Conférence Nationale des présidents des Conseils Populaires et la Chambre Législative. Ces organismes offrent un cadre propice de discussion des problèmes fondamentaux des Conseils Populaires et assurent l'entrelacement harmonieux de la direction unitaire centrale et celle locale⁴.

Il en résulte le fait que les Conseils Populaires sont des organes locaux du pouvoir d'Etat, partie intégrante du système des organes du pouvoir d'Etat. Les différences énoncées entre la Grande Assemblée Nationale et les Conseils Populaires n'affectent pas la nature juridique, ni la place des organes locaux dans le système des organes du pouvoir d'Etat. Les différences renvoient seulement à la position occupée par les Conseils Populaires en tant qu'organes locaux du pouvoir d'Etat, par rapport à la position des organes supérieurs du pouvoir d'Etat dans le système.

Cette précision de la place des Conseils Populaires dans le système des organes du pouvoir d'Etat est importante pour l'établissement de la sphère et de l'étendue des attributions dont ils sont investis.

La structure et la durée du mandat des Conseils Populaires

L'art. 18 de la Loi no. 57/1968 sur l'organisation et du fonctionnement des Conseils Populaires prévoit: „Les Conseils Populaires sont formés de députés élus dans les circonscriptions électorales, parmi les citoyens qui ont le droit de voter

³ I. Iovănaș, A. Balogh, Rodica N. Petrescu, *Organizarea și funcționarea organelor locale ale puterii și administrației de stat*, Texte comentate, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 8—9.

⁴ I. Iovănaș și colab., *op. cit.*, p. 9; I. Deleanu, *Drept constituțional*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 465; M. Anghene, *Creșterea rolului consiliilor populare în conducerea de stat pe plan local în lumina noilor acte legislative*, în RRD, nr. 9/1976, p. 8—9.

et qui ont atteint l'âge de 23 ans, sans distinction de nationalité, race, sexe ou religion". Les dispositions de cet article — qui met en détail ce que l'art. 88 de la Constitution prévoit — précisent la structure et le mode de former les Conseils Populaires. Les conditions qui font qu'une personne soit élue député dans les Conseils Populaires sont prévues par l'art. 25 de la Constitution ainsi que par la Loi no. 67/1974 qui réglemente le système électoral en Roumanie. Les conditions électorales et l'éligibilité sont les mêmes que pour les élections dans la Grande Assemblée Nationale⁵. Il en résulte que, pour être élu député dans les organes locaux du pouvoir d'Etat, tout citoyen roumain, ayant 23 ans, sans distinction de nationalité, race, sexe ou religion, a la possibilité de représenter la volonté des électeurs, en tant que député dans les Conseils Populaires.

À la Conférence Nationale des présidents des Conseils Populaires (mars 1978), le secrétaire général du parti, Nicolae Ceausescu a souligné la préoccupation du Parti Communiste Roumain de créer les conditions et le cadre favorable à la participation à la vie politique, à la direction économique, sociale et territoriale de tous les citoyens du pays, en faisant la précision que plus de 20% du nombre des députés sont membre du Parti Communiste Roumain⁶. Il est nécessaire donc qu'on fasse tout pour assurer la participation des citoyens qui ne sont pas membres du Parti à l'activité des autres organisations sociales.

Du point de vue de la structure, les organes locaux du pouvoir d'Etat sont formés des meilleurs citoyens : des ouvriers, des paysans, des intellectuels représentant toutes les catégories sociales, sans distinction de nationalité, race, sexe ou religion.

« Il est nécessaire qu'on se préoccupe en permanence du caractère large des Conseils Populaires, la forme la plus démocratique de participation des masses populaires à la direction de toutes les unités territoriales-administratives, à la direction des activités de l'Etat, comme expression de la supériorité de notre régime socialiste, qui fait tout pour que les ouvriers, sans distinction de nationalité, le peuple entier participe à la direction de tous les domaines d'activité, pour qu'ils construisent d'une manière consciente leur propre avenir, l'avenir communiste⁷ ».

L'art. 19 de la Loi no. 57/1968 prévoit : « La durée du mandat des conseils populaires départementaux et du municipale de Bucarest est de cinq ans et la durée du mandat des Conseils Populaires municipaux, des arrondissements du municipale de Bucarest, des villes et de communes et de deux ans et demi. Le mandat finit à la date des élections pour le nouveau Conseil Populaire. Il en résulte que la durée du mandat des Conseils Populaires varie en fonction de l'unité administrative-territoriale où ceux-là fonctionnent.

La durée du mandat des Conseils Populaires départementaux et du municipale de Bucarest est de cinq ans ; elle coïncide à l'intervalle entre le Congrès du Parti Communiste Roumain. La corrélation de la date des élections pour la Grande Assemblée Nationale et pour les Conseils Populaires départementaux et du municipale de Bucarest avec celle du Congrès du Parti Communiste Roumain a été faite pour établir le programme électoral d'après les directives du Congrès concernant la période suivante de cinq ans⁸.

La classification des organes locaux du pouvoir d'Etat, établie par la Loi no 57/1966

La classification des organes locaux du pouvoir d'Etat est faite selon le critère de l'unité administrative-territoriale où ils ont été élus et où ils fonctionnent.

Selon ce critère, la Constitution et la Loi organique établissent pour chaque catégorie de Conseil Populaire des devoirs et leur compétence dans la direction de l'activité sur le plan local.

⁵ Les conditions électorales en Roumanie sont prévues dans l'art. 25 de la Constitution et dans l'art. 4 de la Loi no. 67/1974.

⁶ N. Ceausescu, *Cuvintare la Conferinta pe tară a președinților consiliilor populare din martie 1978*, Editura Politică, București, 1978, p. 24.

⁷ N. Prisca, *Democratismul sistemului electoral în R.S.R.*, Editura Politică, 1975, p. 28.

⁸ N. Prisca, *op. cit.*, p. 37 ; I. Iovănaș, *op. cit.*, p. 79—80.

a. **Les Conseils Populaires départementaux** sont des organes de direction générale dans les départements qui sont des unités administratives-territoriales d'une certaine étendue, ayant une structure complexe — auxquels s'appuient directement les organes centraux du parti et de l'Etat. Ce sont eux qui exercent l'orientation, la coordination, le contrôle de l'activité des Conseils Populaires qui leur sont subordonnés, ainsi que l'activité des autres organes locaux qui fonctionnent dans le même département. Les Conseils Populaires départementaux sont subordonnés à la Grande Assemblée Nationale et au Conseil d'Etat qui sont les organes suprême du pouvoir d'Etat.

b. **Le Conseil Populaire du municipe de Bucarest.** Conformément à la Loi no. 57/1968, le municipe Bucarest, la capitale de la Roumanie, a le même régime juridique que les départements. Le Conseil Populaire du municipe de Bucarest est directement subordonné aux organes suprêmes du pouvoir d'Etat, tout comme les Conseils Populaires départementaux. Les Conseils Populaires des 8 arrondissements de Bucarest lui sont subordonnés.

c. **Les Conseils Populaires des municipes (des villes)** sont des organes locaux du pouvoir d'Etat qui réalisent leur activité dans des villes (municipes). Ils sont subordonnés aux Conseils Populaires départementaux de l'unité administrative-territoriale. Dans le cas où il y a des communes, des banlieues ou des villes qui appartiennent à ces municipes, les Conseils Populaires de ces communes et ces villes sont subordonnés aux Conseils Populaires des villes (municipales). Les Conseils Populaires des arrondissements du municipe de Bucarest ont le même régime juridique que les Conseils Populaires des villes.

d. **Les Conseils Populaires des communes** sont des organes locaux du pouvoir d'Etat dans des communes, des centres ruraux. Les Conseils Populaires des communes sont subordonnés aux Conseils Populaires départementaux de leur unité administrative-territoriale.

L'autonomie et la direction

Le trait fondamental du démocratisme, qui est caractérisé par le perfectionnement permanent des formes et des méthodes de réalisation, consiste dans le fait que le peuple entier de la Roumanie, qui exerce le pouvoir politique et économique, dirige toute l'activité d'Etat. En partant de cette légité objective, consacrée sur le plan juridique dans la Constitution de la République Socialiste de Roumanie et déterminée par la complexité, et l'ampleur de l'édification de la société socialiste multilatéralement développée, le Parti Communiste Roumain a toujours agi pour l'amélioration continue de l'organisation et du fonctionnement des organes de l'Etat roumain.

On ne s'est proposé de relever d'une manière exhaustive toutes les mesures que le parti et l'Etat roumain ont adoptées pour le perfectionnement de l'appareil d'Etat, pour l'accroissement de l'efficacité de chaque organe d'Etat. C'est pourquoi on va relever seulement les mesures les plus significatives et les plus originales que le Parti et l'Etat ont adoptées, surtout dans la dernière période, concernant les organes locaux du pouvoir d'Etat, des mesures qui impliquent nécessairement le perfectionnement permanent de ces organes, ainsi que l'élargissement de l'autonomie et l'application effective du principe de l'autodirection.

En relevant cette nécessité objective du perfectionnement continu de l'activité et de la fonctionnalité des organes locaux du pouvoir d'Etat, le Programme du Parti Communiste Roumain établit que, pour l'avenir aussi, „on va tâcher d'accomplir l'accroissement du rôle des Conseils Populaires dans la direction de toute l'activité économique et sociale des départements, villes et communes, afin de résoudre les problèmes concernant l'organisation du travail et de la vie de tous les habitants. Ayant à la base les plans territoriaux uniques, les Conseils Populaires assureront le développement adéquat de tous les départements”⁹.

Cette préoccupation permanente du parti et de l'Etat concernant le perfectionnement de l'activité des organes locaux est justifiée par le fait que la position

⁹ *Le Programme du Parti Communiste Roumain*, p. 686.

et le rôle des organes de l'Etat, leur caractère d'organes représentatifs, par lesquels le peuple exerce le pouvoir d'Etat et qu'ils sont des organes dont la première tâche est d'appliquer et de réaliser la complexe de mesures économiques, politiques, juridiques et organisatoires qui confirment la volonté et les intérêts du peuple.

Dans les documents du parti et dans les actes normatifs on voit se refléter la ligne politique et l'action soutenue pour son accomplissement, ce qui implique nécessairement le perfectionnement de l'organisation, du fonctionnement et de la compétence des organes locaux du pouvoir d'Etat. Il est nécessaire de mettre en évidence la préoccupation pour la consolidation de la position coordinatrice de ces organes, l'accroissement de leur rôle dans la vie sociale, l'élargissement du démocratisme quant à la manière d'élection, la corrélation plus adéquate des deux aspects du principe du centralisme démocratique, par l'intensification de l'action intégratrice et dirigeante des organes représentatifs, pour assurer ainsi l'unité de but et d'action de l'appareil d'Etat en entier, dans le même temps que l'accroissement et la consolidation de l'autonomie des organes locaux du pouvoir et de l'administration d'Etat.

L'ampleur d'un tel perfectionnement se réalisera premièrement pour les directions fondamentales suivantes :

1. L'accroissement et la consolidation du rôle dirigeant du parti dans toute l'activité locale d'Etat, des unités administratives-territoriales.

De ce point de vue, le perfectionnement tâche d'englober, d'une manière unitaire tous les domaines, l'ensemble du mécanisme de direction de la vie sociale-économique ; ses facteurs coordonnateurs sont les principes concernant la direction du parti pour tout le système politique-étatique, le centralisme démocratique, la direction collective, la législation socialiste, le développement continu du démocratisme socialiste, par l'élargissement de l'autonomie locale et par l'introduction du principe de la direction propre et de l'autogestion qui ont élargi le domaine des moyens et des méthodes de participation des masses au gouvernement, la simplification et la rationalisation des structures des organes de l'Etat, en insistant sur une liaison étroite et directe avec les masses des travailleurs.

Il suffit, pour illustrer par des exemples, de mentionner quelques-unes des mesures adoptées récemment dans ce sens. Ces mesures ont assuré l'implication directe des organes et des organisations du parti dans la direction et la solution des problèmes principaux du développement économique et social des unités administratives-territoriales.

a. L'intensification de l'activité de parti et d'Etat par cummule des fonctions de premier secrétaire du Comité départemental, municipal, des villes et communal de parti avec celle de président à niveau départemental et maire — aux autres niveaux — du Comité ou du Bureau exécutif, ainsi que celle de secrétaire du comité du parti avec celle de vice-président du comité ou du bureau exécutif. On doit mentionner aussi les mesures par lesquelles on a réalisé le cumule d'attributions de certains organes de parti et d'Etat, dont le Comité de culture et éducation socialiste. Le Conseil local de la défense qui sont des organes subordonnés, en même temps, par rapport aux organes locaux de parti et aux organes locaux du pouvoir et de l'administration d'Etat.

Toutes ces mesures poursuivent l'augmentation de l'efficacité et le renforcement du caractère unitaire de la direction, l'élimination des parallélisme entre les organes du parti et les organes locaux du pouvoir d'Etat, l'effacement des niveaux intermédiaires, la simplification et l'accroissement de l'efficacité dans l'élaboration et l'application des actes normatives, le répartition rationnelle des tâches et l'intensification de la responsabilité de tous les cadres dans l'accomplissement de leur devoir.

b. Par une étroite interrelation avec le renforcement du rôle dirigeant du parti dans l'activité politique-étatique sur le plan local se caractérise la préoccupation du Parti Communiste Roumain pour le renforcement du rôle des Conseils Populaires dans la vie sociale et d'Etat, par l'augmentation du nombre des attributions et des responsabilités qui leur sont propres dans les unités administratives-territoriales où ils ont été élus et où'ils fonctionnent.

La réglementation établie par la Constitution roumaine du 21 août 1965 concernant la position de coordination des organes locaux du pouvoir d'Etat par rapport aux autres organes d'Etat en est édifiante. Si, jusqu'à la Loi no. 57/1968, les réglementations prévues par la législation antérieure (il s'agit de la Loi no. 6/1957) pouvaient créer certaines inadvertances concernant la position, le rôle et la nature juridique de ces organes, on doit observer que la nouvelle législation finit par résoudre tous ces problèmes.

La Loi no. 6/1957, qui réglementait l'organisation et le fonctionnement des Conseils Populaires prévoyait le fait que le Conseil des Ministres, organe central de l'administration d'Etat, pouvait annuler les décisions des Conseils Populaires régionaux et des villes de subordination républicaine qui n'étaient pas conformes aux dispositions à caractère normatif du Conseil des Ministres. L'adoption de la nouvelle Constitution (1965) a fait disparaître cette anomalie. L'art. 43 — le point 19 de la Constitution prévoit le fait que la Grande Assemblée Nationale exerce le contrôle général sur l'activité des Conseils Populaires, contrôle qui implique le droit d'annuler leurs actes.

En tenant compte de ces dispositions, la Loi no. 57/1968, modifiée et complétée par la Loi no. 5/1976, prévoit, dans l'art. 12, et la Loi no. 3/1980 que l'orientation et le contrôle général de l'activité, des Conseils Populaires sont exercés par la Grande Assemblée Nationale et, entre les sessions, par le Conseil d'Etat. La Constitution de 1965 n'a reconnu plus aucune attribution en faveur des organes du parquet concernant l'activité des Conseils Populaires.

3. Un autre aspect du perfectionnement est constitué par l'élargissement de la démocratie socialiste, dans l'organisation et l'activité des organes locaux du pouvoir et de l'administration d'Etat. Ce processus — comme les documents du parti et la nouvelle législation le montre — poursuit deux aspects, en vue de la réalisation de ce perfectionnement: le perfectionnement du cadre de la participation des citoyens à la direction et à la solution des problèmes et la consolidation de l'indépendance des organes locaux.

Dans ce sens, un rôle important revient au Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste. Au II-ème Congrès de cette organisme, le président Nicolae Ceausescu disait: „Dans l'ensemble des mesures de perfectionnement de l'activité des organismes de notre démocratie socialiste, il est nécessaire que l'on assure l'accroissement de la qualité du travail des Conseils Populaires, de sorte que ceux-ci acquièrent un contenu de plus en plus lié aux masses, qu'ils déploient une activité efficiente pour la solution juste des problèmes du développement économique-social à niveau territorial. Les Conseils Populaires, les députés doivent rapporter dans le cadre de Conseils locaux du Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste du monde par lequel les décisions du parti et de l'Etat sont réalisées dans les circonscriptions, sur la modalité selon laquelle on accomplit la collaboration avec les masses pour la réalisation concrète de ces décisions. Le Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste doit exercer un contrôle démocratique sur toute l'activité déployée par les députés — à tous les niveaux — concernant la manière dont ceux-ci accomplissent leurs attributions et responsabilités dont ils ont été investis par les électeurs par la société”¹⁰.

Pour le développement de la démocratie socialiste, on a établi, par la loi les moyens et les formes par lesquelles les Conseils Populaires mobilisent et attirent les masses populaires à la direction des problèmes d'Etat, ainsi que les principales mesures quant à l'organisation et le fonctionnement des organes internes des Conseils Populaires — les commissions permanentes, les comités des citoyens, ainsi que les droits et les devoirs des députés.

Les perfectionnements dont on parle sont à même d'orienter le rôle et l'activité des Conseils Populaires vers l'élargissement permanent du démocratisme et de l'efficacité du travail qu'il déploient dans les unités administratives-territo-

¹⁰ I. Deleanu, *Teoria reglării organului statului socialist român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 247 s.u.

¹¹ N. Ceausescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al F.D.U.S.*, 17—18 ianuarie 1980, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 23.

riales où ils ont été élus et où ils fonctionnent. Le centralisme démocratique, la direction collective, la participation des masses, la légalité socialiste, l'accroissement de l'autonomie fonctionnelle, de la direction et de l'autogestion des travailleurs sont des principes en plein perfectionnement qui dirigent l'activité entière des Conseils Populaires, en assurant leur intégration organique dans le système unitaire de notre démocratie socialiste.

NOTAȚII PE MARGINEA ASCULTĂRII ÎNVINUITULUI SAU INculpATULUI

DE

AUREL CIOPRAGA

1. Poziția ocupată de cel în legătură cu care se desfășoară activitatea de trageră la răspundere penală conferă declarațiilor învinuitului sau inculpatului un dubiu caracter¹. Astfel, declarațiile învinuitului sau inculpatului realizează pe de o parte o *funcție probatorie* deoarece acestea constituie, în toate cazurile, o sursă de informații pentru organele judiciare, iar pe de altă parte îndeplinesc *funcția de mijloc de apărare* deoarece prin mijlocirea acestora învinuitul sau inculpatul poate da eficiență acelor elemente de fapt menite a-l dezvinovăți sau a preciza exacta măsură a vinovăției sale.

Intr-adevăr, rolul jucat de învinuit sau inculpat la săvârșirea faptei îi plasează întotdeauna în centrul activității infracționale îndeplinite. De aceea, se consideră, și nu fără temei, că explicațiile învinuitului sau inculpatului reprezintă sursa celor mai ample, mai bogate și totodată mai exacte informații atât cu privire la activitățile nemijlocit legate de infracțiune, cât și cu privire la cele ce au precedat sau succedat acestui moment, deoarece, față de cei care au participat la săvârșirea infracțiunii în alte calități, învinuitul sau inculpatul, în majoritatea aproape absolută a situațiilor, se găsește în condiții optime de percepție și memorare. Aceasta explică de ce o seamă de fapte, de împrejurări legate de infracțiune sînt cel mai bine cunoscute de către învinuit sau inculpat, după cum, cu privire la alte fapte și împrejurări numai învinuitul sau inculpatul poate furniza informații deoarece sînt numai lui cunoscute.

Fie vinovat, fie nevinovat, fie că explicațiile sale sînt sincere sau nesincere, declarațiile învinuitului sau inculpatului constituie, în toate cazurile, o importantă sursă de informații pentru organele judiciare de natură a furniza acestora elemente de fapt ce vor servi drept probe. În vederea aflării adevărului, astfel, dacă învinuitul sau inculpatul este cu adevărat cel ce a săvârșit fapta ce i se atribuie, iar declarațiile sale sînt sincere, acestea vor contribui în largă măsură la cunoașterea cu exactitate a tuturor împrejurărilor în care fapta a fost săvârșită. Dacă nu a săvârșit fapta ce i se impută, declarațiile sincere ale celui pe nedrept învinuit sau inculpat de comiterea unei infracțiuni sînt întotdeauna de natură a releva acele elemente de fapt care infirmă învinuirea. Chiar și atunci cînd declarațiile învinuitului sau inculpatului sînt nesincere, de rea-credință, explicațiile sale nu sînt lipsite de interes deoarece, mai cu seamă atunci cînd datorită naturii faptei săvârșite sau a împrejurărilor comiterii acesteia, învinuitul sau inculpatul este singurul care cunoaște adevărul, declarațiile sale pot furniza prețioase elemente din care organele judiciare pot desprinde existența unor indicii de natură a învedera reaua-credință și implicit de natură a contribui la aflarea adevărului.

¹ Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, George Antoniu, Constantin Bulai, Nicoleta Iliescu, Rodica Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român, Partea generală*, vol. 1, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 185.

Alături de funcția probatorie, declarațiile învinutului sau inculpatului constituie un real mijloc de apărare a intereselor sale legitime.

Fie vinovat, fie nevinovat de fapta ce i se impută, declarațiile sincere ale învinutului sau inculpatului constituie, în toate cazurile, un act esențial de informare a organelor judiciare, un mijloc important pentru a-și realiza personal dreptul de apărare, acordând acestuia largi posibilități de relevare a acelor fapte și împrejurări de natură a înlătura sau atenua vinovăția.

Ascultarea — activitate în cursul căreia se obțin declarațiile învinutului sau inculpatului — are drept finalitate a pune la îndemina acestuia un instrument sigur de a se explica, cu posibilitățile pe care le are la îndemână, un mijloc de combatere a învinuirilor ce i se aduc.

Contactul dintre organul judiciar și învinuit sau inculpat oferă întotdeauna acestuia din urmă posibilitatea de justificare a propriei activități, posibilitatea de înlăturare a învinuirilor ce planează asupra sa, posibilitatea de a pune în valoare toate circumstanțele care militează în favoarea sa. Să adăugăm la aceasta împrejurarea că cea mai eficientă apărare, cel mai bun apărător al învinutului sau inculpatului este cel ale cărui interese sînt în joc, care prin viu grai, prin propriile cuvinte, gesturi, prin întreaga sa atitudine este chemat să-și probeze nevinovăția sau exacta măsură a vinovăției sale.

În fine, dar nu în ultimul rînd, mărturisirea faptelor, atitudinea de bunăcredință, dorința sinceră a învinutului sau inculpatului de a face declarații complete și fidele constituie tot atîtea împrejurări ce vor fi luate în considerare de către organele judiciare la individualizarea răspunderii penale.

2. Potrivit principiului „nemo tenetur se accusare” nici o persoană învinuită sau inculpată nu poate fi obligată a mărturisi fapte, împrejurări, stări, situații care ar fi de natură a contraveni intereselor sale. Fiind un subiect interesat al procesului penal, pe care soluția cauzei îl implică în cel mai înalt grad, legiuitorul nu a instituit față de acesta obligația ci dreptul de a face declarații. Așadar, învinutului sau inculpatului i se recunoaște libertatea deplină de a se apăra, de a face sau nu declarații, libertate ce nu poate fi îngrădită în nici un fel.

Dacă învinuitul sau inculpatul are nu obligația ci dreptul de a face declarații, drept pentru a cărui realizare poate uza de orice mijloace, oricît de imorale ar fi, fără riscul de a fi sancționat, organul judiciar nu poate folosi decît mijloace îngăduite de lege.

Dacă declarațiile învinutului sau inculpatului reprezintă un element indispensabil de informare de natură a contribui în largă măsură la exacta cunoaștere a împrejurărilor săvîrșirii infracțiunii și a vinovăției făptuitorului, înseamnă că e de datoria organelor judiciare de a depune toate diligențele în vederea obținerii acestor declarații, fie ele de recunoaștere, fie de nerecunoaștere, înseamnă că nici un efort nu e nejustificat, atîta vreme cît acestea constituie un important mijloc de aflare a adevărului. Așa sînd lucrurile, ce atitudine trebuie să adopte organul judiciar, ce mijloace are acesta la îndemână, ce procedee poate utiliza pentru a determina învinuitul sau inculpatul, care, conștient de riscurile la care este expus, nu e dispus să dezvăluie faptele? În această privință, libertatea organului judiciar de a utiliza cea mai adecvată linie tactică menită a zdruncina sistemul defensiv al învinutului sau inculpatului este nestînjinită, acesta putînd folosi orice mijloace adaptate datelor cauzei, mai puțin cele nefîngăduite de lege.

Conduita organului judiciar față de învinuit sau inculpat este cantonată pe de o parte de acele norme care interzic folosirea unor procedee ce ar constitui o stîrbire adusă drepturilor și libertăților învinutului sau inculpatului, iar pe de altă parte de acele norme nescrise ale deontologiei, ale eticii profesionale care se opun folosirii unor procedee ce ar putea constitui o înjosire adusă demnității. Astfel, potrivit normei inserate în art. 68, al. 1, C. pr. pen., obținerea declarațiilor este incompatibilă cu întrebuintarea violențelor, a amenințărilor sau a altor mijloace de constrîngere, ori cu folosirea de promisiuni sau indemnuri. Raportată la norma cuprinsă în art. 266 alin. 2 C. pr. pen., întrebuintarea, de către organul judiciar, a unor amenințări sau violențe în scopul de a obține declarații „calizează întotdeauna conținutul infracțiunii de cercetare abuzivă. O notație a parte se impune, socotim noi, cu privire la situația în care organul judiciar a folosit, cu ocazia ascultării învinutului sau inculpatului, promisiuni sau indemnuri.

Față de dispoziția fără echivoc a legii (art. 68, alin. 1, C. pr. pen.) „promisiuni sau indemnuri, în scopul de a obține probe”, (declarații, în cazul de față),

credem că se impune a se face distincție între promisiuni sau îndemnuri făcute de organul judiciar în vederea realizării finalității mai sus indicate (obținerea de declarații) și promisiuni sau îndemnuri cărora le este străin un asemenea scop. Legea nu interzice avansarea oricărei promisiuni sau oricărui îndemn ci numai a aceluia prin a cărui formulare s-a urmărit obținerea de declarații.

3. După cum se știe, ascultarea aduce față în față pe cei doi termeni ai acestei activități — organul judiciar pe de o parte, învinuitul sau inculpatul pe de alta. Contactul nemijlocit, contactul nu o dată repetat între acești participanți în proces, datele, informațiile în posesia cărora se află organul judiciar cu privire la cel aflat în fața sa, întreaga conduită a acestuia sînt de natură a pune în lumină acele trăsături caracteriale și temperamentale ce conturează adevărata personalitate a învinuitului sau inculpatului. Să adăugăm la aceasta împrejurarea că cel ce compare în fața organului judiciar în calitate de învinuit sau inculpat este un element recuperabil iar din întreaga sa atitudine se degajă un sincer regret față de fapta a cărei săvîrșire e pusă pe seama unui nefericit concurs de împrejurări. Cursul declarațiilor unor astfel de învinuiți sau inculpați este nu o dată întrerupt de relevarea unor împrejurări străine cauzei, dar care au o rezonanță aparte în psihicul lor. Adeseori, în cursul relatării faptelor învinuitul sau inculpatul aduce în discuție aspecte de ordin personal sau familial care îl frămîntă: situația materială de loc confortabilă a familiei private de sprijinul său, starea precară a sănătății soțului, a unui copil, a părinților, situația școlară a unuia dintre copii aflat în pragul absolvirii unui ciclu de învățămînt și al prezentării la un concurs de admitere într-o altă formă de învățămînt etc.

În astfel de împrejurări, promisiunea venită din partea organului judiciar potrivit căreia va depune diligențe pentru a ușura situația familiei rămase fără aportul învinuitului sau inculpatului, urmată de onorarea promisiunii avansate este nu numai îngăduită de lege, atîta vreme cît prin astfel de asigurări nu s-a urmărit obținerea de declarații, ci totodată susținută de nobile și generoase porniri umane. Mai mult, literatura psihologică și criminalistică, experiența al cărei suport îl constituie practica neconținutelor contacte ale organelor judiciare cu cei ce compar în fața lor în calitate de învinuiți sau inculpați, recomandă adoptarea unei atitudini de vădit interes față de tot ceea ce, într-un fel sau altul, este direct sau indirect legat de infracțiunea săvîrșită, de persoana făptuitorului sau de chestiunile de ordin familial care îl preocupă².

De aceea, încercarea învinuitului sau inculpatului de a aduce în discuție aspecte personale, aparent fără legătură cu cauza, nu trebuie reprimată prin intervenția organului judiciar de a face declarații la obiect. Atitudinea de umană înțelegere față de interesele personale ale învinuitului sau inculpatului e de natură a zdruncina pornirea quasi tipică a acestuia de a sesiza doar o latură a activității organului judiciar, aceea de acuzare. O asemenea conduită nu va rămîne fără ecou ci, mai curînd sau mai tîrziu, va trezi, pînă și în cel mai înrăit infractor, sentimente mai bune, iar învinuitul sau inculpatul va găsi resursele necesare recunoașterii sincere a faptelor.

Neîndeplinirea de către organul judiciar a promisiunii făcute în alt scop decît cel al obținerii unor declarații, a promisiunii dictate de considerente umanitare e de natură a face deservicii autorității de care trebuie să fie înconjurat. Este vorba de atingerea adusă nu alît demnității celui pe care statul l-a investit cu anumite prerogative, considerat ca persoană fizică, ci mai cu seamă de lezarea prestigiului de care trebuie să se bucure autoritatea pe care o exercită. În această privință e de dorit ca organul judiciar să se abțină a face promisiuni pe care apoi nu le va respecta, sau, în orice caz, a face numai promisiuni a căror îndeplinire e realizabilă, deoarece, altfel, nesocotirea acestora e de natură a aduce atingere îndeplinirii rolului educativ al procesului penal.

Nu este exclusă posibilitatea ca promisiunile avansate de organul judiciar să fi urmărit, insidios sau manifest, scopul obținerii unor declarații de recunoaștere. La exemplele de mai sus, sensibil modificate, adăugăm altele: organul judiciar promite că va face uz de toată influența sa pentru a asigura reușita fiului la concursul de admitere sau pentru numirea acestuia într-un anume post, ori oferă asigurări că va fi pus de îndată în libertate sau că nu va fi tras la răspundere

² Imre Kertész, *A kihallgatási taktika lélektani alapjai (Bazele psihologice ale tacticii de audiere)*, Budapeșt, 1965, p. 127.

penală. Imprejurarea că promisiunea este sau nu realizabilă, că este sau nu licită, că a fost sau nu respectată nu are nici o relevanță atita vreme cit aceasta a constituit cauza care a determinat recunoasterea. Modul de obtinere a declaratiei de recunoastere pe aceasta cale pune in discutie o seamă de aspecte cu directe implicatii in sfera dreptului penal material și procesual.

Inainte de toate se impune a preciza ce valoare urmează a se atribui acestei recunoasteri? Deși obtinută in astfel de imprejurări (promisiuni de natură a schimba sau modifica sensibil pozitia procesuală a invinutului sau inculpatului sau a crea alte avantaje, acoperite de autoritatea celui de care depinde situatia sa), nimic nu garantează că recunoasterea e sincera. In urma verificărilor efectuate se poate constata, așadar, fie sinceritatea, fie nesinceritatea recunoasterii. Oricare ar fi concluzia la care se ajunge (de sinceritate sau de nesinceritate a recunoasterii), declaratia a fost obtinută ca urmare a folosirii unor mijloace neingăduite de lege, care realizează conținutul infracțiunii de cercetare abuzivă (art. 266 alin. 2 C. pr. pen.).

Legea a impus anumite stăvile in calea folosirii unor mijloace pentru a determina invinutul sau inculpatul să facă declaratii tocmai pentru a asigura acestuia deplina libertate de a face sau nu declaratii, pentru a-l pune la adăpost de primejdia de a fi silit a face declaratii, pentru a-l feri de folosirea acelor mijloace a căror utilizare ar constitui o Injosire adusă demnității umane, pentru a asigura, in toate cazurile, posibilitatea obtinerii unor declaratii sincere, conforme cu realitatea. Ilegalitatea mijlocului utilizat in vederea obtinerii recunoasterii, chiar dacă aceasta se dovedește a fi sincera este de natură a se răsfinge asupra declaratiilor, este de natură a le discredita, de a le anula orice valoare.

4. Indemnul adresat celui ascultat de a face declaratii echivalează in toate cazurile cu o conduită neingăduită de lege? Chestiunea trebuie privită nuanțat, in raport de finalitatea urmărită prin adresarea indemnului.

Se știe că activitatea de ascultare a invinutului sau inculpatului este nu o dată precedată de indemnul adresat celui ascultat de a face declaratii, mai mult, de indemnul de a face declaratii sincere, insoțit de prezentarea avantajelor pe care le atrage adoptarea unei asemenea atitudini. Atunci cind organul judiciar este confruntat cu atitudinea refractară, cu rezistența îndârjită, cu reaua-credință a invinutului sau inculpatului care perseverează in minciună, practica ascultării, sprijinită de literatura psihologică și criminalistică recomandă reiterarea chemării de a renunța la atitudinea de tăgăduire, a imboldului de a mărturisi faptele. In astfel de situații, invitația organului judiciar, adeseori stăruința acestuia, strădania de a convinge invinutul sau inculpatul de avantajele pe care le prezintă atitudinea de recunoastere a faptelor nu echivalează cu adresarea unor indemnuri neingăduite de lege.

Se știe, de asemenea, că refuzul de a face declaratii, tăcerea prudentă in care se inchide invinutul sau inculpatul precum și atitudinea de tăgăduire a faptelor se datoresc, adeseori, credinței gresite că in lipsa recunoasterii sale nu va putea fi tras la răspundere penală. Incerarea de a convinge invinutul sau inculpatul că această atitudine îi este dăunătoare, că nesocotește in felul acesta largile posibilități de apărare, de prezentare a probelor menite a dovedi nevinovăția sau exacta măsură a vinovăției sale, că faptele sînt sau vor fi cunoscute prin mijlocirea altor probe, că va putea fi tras la răspundere chiar in absența recunoasterii sale, insoțită de chemarea de a mărturisi nu constituie un indemn neingăduit de lege.

Așadar, e ingăduit de lege indemnul prin a cărui adresare se urmărește nu obtinerea de declaratii, ci prezentarea pe de o parte a neajunsurilor pe care le implică tăcerea sau refuzul de a face declaratii, tăgăduirea ori prezentarea tendențioasă a faptelor iar pe de altă parte infățișarea avantajelor incontestabile de care este insoțită atitudinea de recunoastere sincera a faptelor.

Nu sînt ingăduite de lege acele indemnuri prin a căror adresare s-a urmărit, intr-o formă voalată sau manifestă, obtinerea de declaratii, indemnurile in spațele cărora se ascund manevre frauduloase, viclene, indemnurile care au însușirea de a capta, de a surprinde buna-credință, imboldurile insidioase, de natură a înșela, de a induce in eroare, intr-un cuvînt, indemnurile de care se leagă folosirea unor manopere menite a sili sau a îngrădi libertatea celui ascultat de a face sau nu declaratii. Astfel se prezintă lucrurile, de pildă, in situația in care, in fața refuzului de a face declaratii de recunoastere, organul judiciar adresează invi-

niutului sau inculpatului indemnul de a mărturisi, pe considerentul că unul din-
tre participanți ar fi recunoscut faptele, susținere contrazisă de realitate, sau in-
demnul de a recunoaște faptele deoarece vinovăția invinutului sau inculpatului e
dovedită de împrejurarea că bunurile ce constituie produsul infracțiunii sau cele
ce au constituit mijloace de săvârșire a faptei ar fi fost descoperite, aserțiune care
nu e sprijinită de un suport real, ori indemnul de a renunța la poziția de tăgă-
dare pe considerentul că organul judiciar s-ar afla în posesia declarației unui
martor care confirmă vinovăția sa, deși în realitate nu deține o asemenea infor-
mație.

Pe lângă împrejurarea că întrebuintarea unor procedee neîngăduite de lege
— manevre frauduloase sau viclene, întrebări înșelătoare sau insidioase — poate
constitui, după caz, infracțiunea de abuz în serviciu sau o abatere disciplinară (art.
98 alin. 1 C. pr. pen.)³, utilizarea lor e riscantă, e contraindicată din punct de
vedere tactic deoarece cel față de care s-au folosit astfel de manopere, mai curînd
sau mai tîrziu va sesiza faptul că organul judiciar nu deține probele a căror existen-
ță o insinuează, ceea ce îl va determina să tăgăduiască cu și mai mare inver-
sunare.

Preocupat de ideea instituirii unor garanții menite a asigura aflarea adevă-
rului în condițiile respectării stricte a legii, legiuitorul din 1968 a cuprins în dis-
pozițiile privitoare la declarațiile părților, regula de principiu potrivit căreia de-
clarațiile invinutului sau inculpatului și ale celorlalte părți „făcute în cursul pro-
cesului penal pot servi la aflarea adevărului numai în măsura în care sînt co-
reborate cu fapte și împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente în
cauză” (art. 69, C. pr. pen.). În aceeași ordine de preocupări, Conferința Națio-
nală a Partidului Comunist Român din decembrie 1977, hotărînd noi măsuri pe
linia perfecționării legislației R. S. României, a făcut, între altele, următoarea re-
comandare: „în vederea garantării depline a dreptului de apărare, orice persoană
are dreptul să fie asistată de un apărător, atît la efectuarea tuturor actelor de
urmărire penală, cît și în timpul judecătii”⁴.

5. O notație pe marginea valorii probante a recunoașterii.

Obiect de preocupare al legiuitorilor tuturor timpurilor, al oamenilor de ști-
ință precum și al practicienilor dreptului, ale cărei începuturi se confundă cu
însăși înfăptuirea justiției ca activitate instituționalizată, valoarea probantă a
mărturisirii a traversat, de-a lungul vremurilor, o cale sinuoasă: de la eticheta-
rea acesteia drept cea mai convingătoare probă (regina probationum, probatio pro-
batissima) care, independent de alte surse putea fi așezată la baza oricărei ho-
tărîri de condamnare, pentru a se ajunge, în procesul penal modern, la conside-
rarea acesteia drept un mijloc obișnuit de probă, supus aprecierii organelor ju-
dicare.

Faptele și împrejurările de fapt astfel cum acestea se reflectă în conținutul
declarațiilor invinutului sau inculpatului, sînt susceptibile de o evaluare globală,
de ansamblu, apreciere ce poartă asupra tuturor aspectelor la care se referă re-
cunoașterea. În urma operației de verificare a unor atare declarații organul ju-
dicar, motivat, le poate reține sau le poate înlătura după cum acestea se dove-
desc a fi integral sincere sau integral false. În astfel de situații ne aflăm în pre-
zența așa-numitei recunoașteri simple, care nu caracterizează decît în parte ati-
tudinea invinutului sau inculpatului.

Într-adevăr, cei mai adeseori invinutul sau inculpatul nu face declarații
total sincere sau total false, ci, acesta, urmărind o finalitate utilitară, la faptele
real săvîrșite adaugă sau omite împrejurări ori circumstanțe de natură fie a înlăt-
tura, fie a atenua răspunderea sa penală. În aceasta a doua situație ne aflăm în
prezența așa-numitei recunoașteri calificate⁵, cînd, datorită complexității lor,

³ Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Ili-
escu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Co-
dului penal român*, vol. IV, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 240.

⁴ Propunerile adoptate de Conferința Națională a Partidului cu privire la
perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii
Socialiste România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de In-
terne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste, RRD,
nr. 12/1977, p. 3.

⁵ R. Garraud, *Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de
procédure pénale*, Tome deuxième, Paris, 1909, p. 242.

declarațiile nu se pretează la o evaluare globală, de ansamblu, ci, potrivit regulii divizibilității mărturisirii în materie penală, elemente, părți determinate ale acestora vor dobîndi o valoare diferită în raport cu împrejurările asupra cărora poartă recunoașterea. În astfel de situații se impune a preciza cu exactitate obiectul recunoașterii, adică detașarea, identificarea din conținutul nu o dată complex, prolix și contradictoriu al declarațiilor, a acelor componente care în raport cu împrejurările ce urmează a fi dovedite sînt susceptibile a dobîndi o valoare de sincritătoare, independentă deoarece comportă grade diferite de credibilitate.

După cum se știe, declarațiile celor ce compar în procesul penal în calitate de părți nu pot fi desprinse de poziția lor procesuală, cu alte cuvinte, declarațiile acestora se asociază întotdeauna cu interesul soluționării într-un anumit fel a pricinii.

Privite prin prisma finalității urmărite, a interesului în vederea apărării căruia sînt relevate anumite împrejurări, declarațiile învinuitului sau inculpatului se pot înfățișa astfel : — declarațiile învinuitului sau inculpatului ori părți ale acestora urmăresc un scop utilitar — îmbunătățirea condiției sale procesuale — deoarece susțin interese actuale sau viitoare ale acestuia în vederea soluționării într-un anumit mod a cauzei ; — declarațiile învinuitului sau inculpatului ori părți ale acestora sînt neutre, indiferente în raport cu poziția acestuia, deoarece nu sînt nici de natură a-l inculpa, nici de natură a-l disculpa ; — declarațiile învinuitului sau inculpatului ori părți ale acestora sînt direct sau indirect contrarii intereselor sale personale, deoarece sînt de natură a-l acuza.

Examinată din perspectiva raporturilor în care declarațiile de recunoaștere se află cu interesele învinuitului sau inculpatului ca pricina să fie soluționată într-un anumit mod, se poate formula o constatare de ordin general de natură a investi cu o anumită valoare probantă sau cu un anumit grad de certitudine asemenea declarații ?

În respectul tuturor precauțiilor ce se impun, dictate de infinitele forme de manifestare ale celui ce compare în fața organului judiciar în calitate de învinuit sau inculpat, pe care soluția cauzei îl implică în cel mai înalt grad, în raport cu variatele motivații ce pot justifica o atitudine sau alta, socotim că răspunsul poate fi, nuanțat, afirmativ. Astfel, cînd declarațiile se înscriu pe o linie neechivoc defensivă, cînd concordă cu interesele actuale sau viitoare ale învinuitului sau inculpatului, în principiu, credibilitatea acestora e minimă deoarece o atare atitudine e impusă de pornirea quasi tipică a învinuitului sau inculpatului de a-si asigura o situație favorabilă ; — cînd declarațiile se înscriu pe linia unei tonalități neutre, indiferente în raport cu interesele învinuitului sau inculpatului, acestea dobîndesc o valoare sporită, deoarece astfel de declarații nu sînt de natură a-l angaja în nici un mod ; — În fine, cînd declarațiile contravin direct sau indirect intereselor învinuitului sau inculpatului această împrejurare e de natură a le investi cu cel mai înalt coeficient de probabilitate, deoarece o atare atitudine se opune acelei porniri primare, originare — instinctului de autoconservare — care dictează tăgăduirea faptelor. Răspunsul afirmativ acceptat mai sus trebuie, însă, să se încadreze în limitele aprecierii declarațiilor învinuitului sau inculpatului, prevăzute de art. 69, C. pr. pen.

NOTES CONCERNANT L'AUDITION DE L'INCLUPÉ

Résumé

Le Code de procédure pénale (l'article 68, premier alinéa) défend, entre autres, aux organes judiciaires d'utiliser des promesses ou des incitations dans le but d'obtenir des déclarations.

Pour assurer le respect des normes de l'éthique professionnelle qui doivent gouverner les rapports des organes judiciaires avec l'inclupé, l'auteur entreprend une analyse détaillée des situations où l'utilisation de ce genre de promesses ou incitations est défendue par la loi aussi bien que l'étude des cas où la pratique de ce genre de promesses ou incitations est admise légalement.

A. D. XENOPOL — LE PROFIL DU JURISTE

PAR

MARIA DVORACEK

A. D. Xenopol est un historien, un philosophe et un sociologue dont la figure est très représentative pour la culture roumaine à la fin du XIXe siècle. Mais son profil juridique reste moins connu, quoique ses études dans ce domaine lui confèrent dès le commencement de son activité une place de précurseur.

L'analyse des institutions politiques et juridiques présentées par A. D. Xenopol dans des études successives impose un filtre qui discerne les aspects valeureux de ses conceptions, les éléments de continuité dans le domaine politique et juridique.

Quelques dates biographiques sont nécessaires pour l'intelligence de la formation de ses conceptions juridiques.

Né à Iassy, le 25 mars 1847, A. D. Xenopol a passé son enfance et l'adolescence dans l'atmosphère intellectuelle de sa maison paternelle et de sa ville natale. Dès l'enfance il a été le témoin des agitations politiques qui ont précédé l'union des Pays Roumains et les événements qui ont succédé.

A la fin de l'année 1867, grâce à une bourse donnée par la Société culturelle de Iassy, „Junimea”, il part pour Berlin. Là, il entre à la Faculté de Droit et aussi à la Faculté de Philosophie. Au commencement, ses préférences se dirigent vers le droit¹, avec une inclination particulière pour le droit romain. A la Faculté de Droit de Berlin, il fréquente les cours et il étudie les ouvrages de quelques personnalités de l'époque, comme : Mommsen, Ranke, Curtius. En 1871, à Berlin, il devient docteur en droit, „magna cum laude”, le sujet de sa thèse étant pris de l'histoire du droit romain, la matière des obligations („De societatum publicanorum Romanorum historia ac natura iuridicali”). Il revient dans son pays en 1871 et il fait valoir ses études juridiques pour obtenir un emploi. Il est nommé procureur à Iassy en 1871 et procureur en chef en 1876. Depuis 1877 jusqu'à 1883 il a pratiqué la profession d'avocat, puis il est entré dans l'enseignement universitaire. A partir de cette date, la profession d'avocat est éclipsée par l'activité didactique et scientifique.

Les opinions de A. D. Xenopol sur les institutions politiques et juridiques ne sont pas exprimées dans des ouvrages d'un caractère homogène, mais nous les trouvons dispersées autant dans ses principales oeuvres, que dans une série d'autres études. On ne peut pas intégrer ses opinions d'une manière simpliste dans quelques principaux courants de son temps. Les conceptions juridiques de Xenopol ont été déterminées d'abord par le climat social et spirituel du pays, avec certaines influences, qui ont été assimilées et intégrées dans l'ensemble de son système original.

En analysant les conceptions politiques et juridiques, abordées et reprises par Xenopol dans des études successives, je vais me rapporter, d'une manière concise, à ses opinions concernant : 1. La notion du droit ; 2. Les partis politiques et le

¹ Xenopol reprend le diction de l'historien français L. E. Ortolan : „Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte”. Voir I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, București, 1933, vol. IV, p. 368—417.

parlement; 3. La constitution et le système électif; 4. La loi et la procédure de légiférer.

1. Le plus important de ses ouvrages, groupés dans la sphère de la philosophie de la culture, et qui préfigure le profil du juriste Xenopol, est *La culture nationale*².

Cette étude représentait l'acte de début du jeune Xenopol dans les publications philosophiques et sa note originale étant soulignée, par l'auteur même, dans *L'histoire de mes idées*³. Pourtant, dans le traitement des éléments de la culture nationale, l'appel, aux différentes sources bibliographiques laisse entrevoir les influences des travaux de spécialité d'une large circulation dans ce temps-là. La Vème chapitre, intitulé *Le droit et les moeurs*, présente un intérêt particulier concernant le trait d'union de la culture nationale (langue, science, littérature et traditions, beaux-arts etc.).

En considérant que les différences culturelles entre les peuples doivent être cherchées dans les différences psychologiques, Xenopol, démontre, à cette occasion, l'idée que chaque peuple — conformément à son histoire — a créé une direction spécifique, manifestée sur tous les plans. Essayant de faire une distinction entre les moeurs et le droit, Xenopol considère que justement cette distinction détermine le caractère des moeurs⁴, l'histoire de ces moeurs reflétant l'histoire du peuple respectif. Mais, soutient Xenopol, pendant que les moeurs expriment les sentiments qui mettent les gens en certaines relations les uns avec les autres, le droit réglemente les rapports qui naissent entre les hommes par la volonté. La notion de volonté, chez Xenopol, n'apparaît pas dans l'acceptation de volonté de classe, mais de volonté individuelle manifestée dans un rapport juridique donné.

Quoique, comparé avec le problème des moeurs, le problème du droit est plus difficile, Xenopol l'attaque hardiment dans le cadre des vraies théories de la philosophie du droit. En considérant le droit comme une expression scientifique, institutionnalisée des moeurs, Xenopol fait la distinction entre les sciences exactes — les mathématiques — qui se rapportent à „l'esprit pur“ et les sciences — parmi lesquelles il inclut aussi la science du droit — que „se réalisent dans la sphère matérielle, donc, il faut tenir compte de la matière, du monde extérieur et du monde intérieur qui en découle“.

En considérant le droit comme l'un des éléments de la culture nationale, A. D. Xenopol analyse deux faits historiques qui, en apparence, pourraient infirmer une bonne partie de ses théories concernant le droit. Le premier, se rapporte à la manière de recevoir le droit romain par la plupart des États européens, qui ont assimilé graduellement les idées du droit romain, en les adaptant comme droit national. Mais, Xenopol mentionne que dans ce combat lent se sont modifiés, en même mesure, les institutions romaines par leur transmission dans l'esprit de ces peuples. Le combat a eu comme résultat pratique le fait qu'il a donné une base juridique commune „presque à toutes les nations européennes“. Le second fait historique analysé par Xenopol résulte du développement des rapports entre „les individus des différents peuples“. Or, le droit, et le droit romain⁵, qui par ses normes, reflétait d'une manière parfaite la production des marchandises (et qui avait été reçu dans les principaux États de l'Europe), ayant comme but la

² Parue en „Convorbiri literare“, 1868, en huit numéros. Intégralement, l'ouvrage a paru à peine en 1967 par les soins des N. Gogoncață et Z. Ornea.

³ „Cet ouvrage présente intérêt parce qu'il est un ouvrage tout à fait original“, voir A. D. Xenopol, *L'histoire de mes idées* (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, Bucaresti, 1933), p. 384.

⁴ „Les dons peuvent constituer, un exemple, lorsqu'ils découlent des moeurs d'un peuple. Par exemple, la coutume d'offrir quelque chose à l'occasion de la Nouvelle Année découle des moeurs, mais le fait même d'offrir, comprenant, en outre le sentiment exprimé sous une telle forme, un acte de volonté aussi, est soumis lui aussi à la sphère du droit“. Voir, *La culture nationale*, dans *Serieri sociale și filozofice*, Bucaresti 1937, p. 117.

⁵ *Ibidem*, p. 118.

⁶ M. Jacotă, Gh. Piticar, *Drept privat roman*, Litografia Universității „A. I. Cuza“ — Iași, 1986, p. 20 și urmât.

règlementation de ces rapports („mettre en harmonie ces espèces de rapports“), dépassait la sphère de la nationalité et aspirait, dans certains cas, à devenir universel.

Xenopol remarque l'évolution de ce phénomène dans la période contemporaine, quand le droit romain „se retire“ dans la sphère de la science, laissant libre le développement du droit, dans l'esprit des peuples. Ce second aspect s'élargissait seulement, sur certaines relations sociales, opérant en particulier sur la terminologie scientifique, juridique, universellement consacrée.

La conclusion pratique, que Xenopol extrait de ce chapitre, se réfère à l'oeuvre de codification qui doit être l'expression de la conscience juridique du peuple respectif („le droit développé au milieu du peuple“), et non pas une réglementation arbitraire des relations de ce peuple par des lois étrangères ou imitées d'après les étrangers

2. *Les partis politiques et le parlement.* Préoccupé par l'évolution de notre vie politique, après avoir abordé le problème de l'origine de parti conservateur et du parti libéral, Xenopol présente, en 1909, deux communications à l'Académie Roumaine (la section historique), communications qui envisagent deux événements historiques rapports aux pays roumains: *Les Unionistes et les Séparatistes* et *Les partis politiques dans la Révolution de 1848 dans les Principautés Roumaines*, pour qu'en 1910, apparaisse — comme un corollaire de ses conceptions sur la construction de l'Etat — l'étude intitulé, *Le changement de la vie politique en Roumanie*. Une étude à la lecture de laquelle on ne peut pas se prononcer en quelle mesure le juriste est doublé par l'historien ou l'historien paraît doublé par le juriste. Dans cette étude, A. D. Xenopol précisait que, jusqu'en 1910, la politique interne de la Roumanie a été partagée entre les deux partis surnommés historiques, les libéraux et les conservateurs, mais il exprime son doute sur la possibilité de la continuation d'un tel état de choses, parce que d'autres partis constitués auparavant commençaient à manifester des prétentions de gouvernement. „Les événements sont néanmoins plus puissants que les opinions des hommes, ils nous montrent une direction historique qui prouve que les serpentelements du développement aspirent à broyer la vie politique et à substituer au jeu alternatif de ces deux partis historiques un autre, plus compliqué, fondé sur la multiplication des groupements“⁷. Les exemples donnés en ce sens nous apparaissent édifiants.

En 1866, apparaît le *Parti fractionniste* qui combattait le règne étranger et qui, en même temps, était un représentant de l'antisémitisme. Après le Traité de Berlin, paraît le *Parti libéral modéré* avec son important rôle combatif concernant le plan de naturalisation de tous les juifs et qui a contribué beaucoup à la rédaction du texte de l'article 7 de la Constitution. Le *Parti radical de Iassy* passe au *Parti conservateur*. Une dissension se produit dans le Parti libéral d'où se séparent les „porteurs du drapeau“. Un autre parti, détaché d'une société littéraire („Junimea“), pour revêtir une forme politique, est assimilé au parti conservateur. Le *Parti socialiste*, peu solide au commencement, est réalisé en cachette. A l'intérieur du parti conservateur apparaît un grand désaccord par la constitution du *Parti conservateur — démocrate*. Les socialistes s'organisent dans un *Parti social-démocrate*.

Or, tous ces partis divers, montre Xenopol, étaient groupés autour de quelques faisceaux d'idées, résultées de l'ensemble des intérêts qui les représentaient et ces idées-ci, assez irréductibles, ne permettaient plus leur unification. En même temps, le nombre des éléments qui les composaient, en s'ajoutant sans cesse par l'extension de la vie politique, leur donnaient la possibilité de vivre une vie propre et donc, ils n'étaient plus forcés à perdre leurs caux dans les grands courants d'où ils se sont séparés“.

La réponse donnée par Xenopol à la question sur laquelle lui-même s'interroge: „comment est ce possible de diriger un pays dans de telles conditions?“.

⁷ *Le changement de la vie politique en Roumanie*, dans „Noua revistă română“, no. 12, Bucarest, 1910, p. 179.

peut apparaître simple en principe, bien que difficile à réaliser : „par la constitution des majorités artificielles formées par l'union de plusieurs groupes dans un esprit commun”.

Critique véhément du régime politique de son temps, il intervient, le 17 octobre 1910, par une riposte sans ménagements, dans l'article *Le changement du gouvernement*, où il met en évidence le fait que, dans les Etats constitutionnels, le changement du gouvernement ne part pas du chef de l'Etat, mais il est imposé par l'opinion publique. Chez nous, les choses se passaient dans le sens contraire, parce que le changement des dirigeants de l'Etat était fait par le roi et, chose encore plus étrange, cette initiative était sollicitée au roi et exigée de lui avec insistance par les partis politiques. En conclusion, Xenopol attire l'attention sur la réalité suivante : si on laisse le changement du gouvernement à l'arbitraire du roi, le système constitutionnel restera toujours, dans notre pays, une parodie à laquelle un absolutisme franc serait préférable.

Mais, généralement, la forme parlementaire de l'organisation des Etats modernes avait commencé à se discréditer et elle se maintenait encore seulement parce qu'on „ne trouve rien de mieux à sa place”.

3. *La constitution et le système électoral.* Les opinions de A. D. Xenopol concernant l'organisation d'Etat sont exposées dans une série d'études sur le règne constitutionnel, en plusieurs articles relatifs à la vie politique de la Roumanie : *Le parlementarisme chez nous*, *Le changement du gouvernement* et dans d'autres ouvrages où le juriste utilise, avec maîtrise, les dates historiques dans l'argumentation des problèmes juridiques.

La Constitution et son histoire se trouvent au centre de ses préoccupations relatives à l'organisation d'Etat. De telle sorte, dans la séance de la section historique de l'Académie Roumaine du 27 mars 1898, il fait connaître à ses collègues la modalité par laquelle il est arrivé dans la possession du manuscrit du projet de la Constitution de la Moldavie de 1822, manuscrit trouvé par hasard dans l'archive du Consulat russe de Iassy. Xenopol exposait la genèse de ce projet, attachée implicitement aux origines du parti conservateur et du parti libéral.

Xenopol considère le projet de 1822 comme le projet d'une Constitution⁸ dans l'acception habituelle du mot : „C'est à dire une élaboration légale d'un gouvernement d'Etat” et qui, opposée au régime absolu⁹ — *lex legibus solutus* — consacre les principes constitutionnels de la suprématie de la loi.

En analysant le texte de l'article 74 qui se rapporte à l'activité des principaux organismes de l'Etat¹⁰, il souligne le fait que les actes élaborés par le roi et le Conseil public — impliquaient d'abord leur respect par ces organismes — tant ces organismes jusqu'à l'intervention d'une modification faite d'une manière légale. Dans ce sens, Xenopol considérait que la première lueur d'une limitation de la puissance du roi, cédée par celui-ci de son gré, nous nous offre Nicolae Mavrocordat qui, à la fin de chaque année de son règne, venait de rendre compte au Divan sur l'emploi de l'argent public. Bine que, dit Xenopol, il procédait ainsi seulement pour pouvoir obtenir de l'Etat „un certificat” pour la somme dépensée de sa bourse dans l'intérêt d'Etat. Cette mesure prise par Mavrocordat reste assez importante, parce qu'elle donnait au Divan la possibilité du contrôle concernant les finances. Ce contrôle s'observe mieux encore dans la conduite de ce voévode en Valachie, où il n'avait rien dépensé de lui et il n'avait pas besoin de se procurer un certificat, mais il rend compte au Divan de ce pays,

⁸ Sous ce titre est indiqué dans les documents du temps, comme, par exemple, dans le *Mémoire sur l'administration du lieutenant Vogoride en Moldavie, 1824.*

⁹ Xenopol citait les commentaires de Dimitrie Cantemir en *Descriptio Moldaviae* sur le gouvernement absolu.

¹⁰ Xenopol les indique conformément à la théorie de la séparation des pouvoirs, sous la dénomination des „pouvoir de l'Etat”.

en soulignant le fait qu'il n'a pas eu de reste. L'exemple donné par Mavrocordat est resté unique et sans conséquence immédiate pour l'avenir.

D'ailleurs, dans ces conditions-là, même le Divan n'aurait pas pu demander au voïevode une telle réduction de ses prerogatives. En revenant à 1822, Xenopol tire la conclusion que le voïevode ne pouvait s'opposer aux demandes de réforme de ceux qui représentaient, tant bien que mal, les intérêts du pays.

En se rapportant au système constitutionnel, Xenopol militait pour un système constitutionnel représentatif, respectif, pour „un organisme qui représente la volonté du peuple dans l'élaboration des normes dirigeantes”¹¹; car, toute rudimentaire qu'elle fut, cette représentation avait le rôle d'imposer ses opinions au voïevode, d'être plus puissante que lui quand il était question d'élaborer les normes de redressement de la vie sociale¹²: Le texte de l'article 23¹² est édicatoire, indiquant que, dans l'hypothèse de la nonconcordance d'opinions entre le voïevode et le Conseil public sur une mesure, la volonté du Conseil était prépondérante¹³.

La manière dont on recrutait ce corps, qui devait incarner la pensée et la volonté du peuple, ne correspondait à la conception du penseur de Iassy sur le système représentatif. Le projet reconnaît seulement à l'aristocratie le droit de représenter les intérêts du peuple, sans mentionner les autres couches sociales que dans les textes où il est question de leur état économique.

Les études de Xenopol en matière constitutionnelle sont continuées dans des ouvrages parus ultérieurement dont deux nous attirent particulièrement l'attention: l'étude sur la réforme électorale¹⁴ et la conférence intitulée *Le droit de vote et la représentation des minorités*, publiée en 1922, à côté d'autres 22 conférences publiques organisés par l'Institut Social Roumain, dans le volume intitulé *La nouvelle Constitution de la Roumanie*¹⁵. En abordant le problème de la souveraineté nationale et le droit de vote, Xenopol, considérait que la forme d'Etat moderne démocratique-constitutionnelle se fondait sur le principe de la souveraineté nationale, principe qui forme la base du droit public moderne. L'organisme de manifestation de la souveraineté nationale étant la volonté générale du corps social qui constitue la nation et l'expression de cette volonté générale étant la loi, la manifestation principale de la souveraineté nationale dans un Etat moderne, soutient Xenopol, est l'action de légiférer qui, dans le gouvernement direct, se réalise directement par le peuple et, dans le système du gouvernement représentatif, par les représentants élus qui, légifèrent, exerçant la souveraineté au nom de la nation.

En ce qui concerne la notion de volonté, Xenopol, en se rapportant aux conditions de son temps, considérait que celle-ci ne pourrait être presque jamais la volonté unanime de tous les membres du corps social (une telle volonté était impossible à réaliser), mais la volonté de la plupart. La volonté unanime ne pouvant se réaliser, il est logique d'admettre la volonté de la majorité. La minorité, même par l'essence de la volonté sociale, devra se soumettre à la volonté de la majorité, sans laquelle on ne peut pas concevoir une structure sociale et politique.

En militant pour le vote universel et égal pour tous les citoyens, A. D. Xenopol écrivait qu'on ne peut pas fixer des conditions de cens, de fortune, d'instruction etc., parce que nous tomberions dans l'arbitraire, incompatible à l'égalité entière qui est à la base du principe de la souveraineté nationale. Le seul système de vote conforme à ce principe est le vote universel et égal pour tous les citoyens.

En se dressant contre le vote plural, Xenopol, en se rapportant même à Duguit, le partisan de ce système, remarque qu'un tel système se fonde sur l'iné-

¹¹ L'art. 76 du projet de la Constitution de 1822: „Le Conseil public est la chose la plus recherchée par toute la communauté de la terre”.

¹² Du projet de la Constitution de la Moldavie de 1822.

¹³ Un principe considéré pour la première fois dans les Pays Roumains.

¹⁴ Publiée en „Arhiva pentru studiul și reforma socială”, Iassy, 1907, no. 1—3, 4.

¹⁵ Rapport à la Constitution de 1923.

galité en fait de gens et, implicitement, par son intermède, on s'assurait une influence de „l'élite“.

Adeptes de l'harmonie sociale, Xenopol expose d'une manière tout à fait claire son point de vue en se rapportant au système de la représentation des intérêts ou des professions qui, d'après sa conception, sans être un suffrage de classe, divise néanmoins les citoyens en classes du point de vue de leur droit de vote¹⁶. Or, d'après son opinion, pour répondre à son but, un système électoral doit aspirer à l'harmonie sociale, à la réconciliation et au mélange des intérêts de toutes les classes et catégories sociales.

En se rapportant au système de la représentation des minorités, en analysant avec la compétence d'un érudit les principaux systèmes proposés ou pratiqués, il conclut d'une manière qui néglige les conditions de la Roumanie de son temps, mais projette une lumière sur l'avenir, en disant que : les citoyens d'origine hongroise, allemande etc. habitant en groupes compactes certaines régions du pays, dans les circonscriptions administratives de ces régions, vont élire leurs représentants dans le parlement. Mais, le nombre de ces représentants ne pouvait être parfaitement proportionnel avec la force numérique de l'élément respectif du pays, parce que le parlement roumain était l'assemblée politique d'un Etat national unitaire et, par conséquence, l'élément dominant devait être prépondérant en parlement.

En ce qui concerne le stade de l'évolution politique-sociale du peuple roumain dans la période contemporaine à lui, Xenopol considérait que le seul critérium pour établir une discipline solide dans la représentation nationale c'est le critérium du vote universal, égal, direct et obligatoire, reconnu pour le moment aux hommes, citoyens roumains, majeurs, capables et qui n'avaient pas souffert des condamnations déshonorantes. Conformément à ce critérium, les élections se faisaient par le scrutin uninominal, avec la majorité relative des votes, par circonscriptions électorales qui doivent se confondre avec les circonscriptions administratives existantes.

4. *Sur la loi et la législation.* Dans une étroite liaison avec le parlementarisme, Xenopol traite le problème de la loi¹⁷ et du procès de légiférer. En ce qui concerne sa conception sur la loi et le procès de légiférer, il faut faire la distinction entre son attitude progressiste de critique réaliste de son temps, ayant beaucoup de clairvoyance sur l'avenir, et le caractère limité de quelques-unes de ses propositions de „*lege ferenda*“.

Dans l'article *Le parlementarisme chez nous*, Xenopol considérait que les lois d'un peuple doivent tenir le pas avec les changements de son état social et culturel, mais il se demande si ces normes dirigeantes doivent changer au moindre souffle des renouvellements de la société ou si elles ne doivent constituer un tissu plus durable qui doit s'élargir seulement lorsque les matières réunies pourraient faire éclater la forme, devenue trop étroite¹⁸.

A cet égard, Xenopol, voit le mal dans la procédure de légiférer ou, plus exactement, dans la pratique de légiférer, présentant ouvertement le fait que, souvent, la majorité des projets des lois sont élaborés, dans le mystère des bureaux ministériels et qu'ils ne sont pas divulgués qu'au moment où ils sont présentés au parlement où ils sont discutés et débattus en hâte. Cette situation conduisait à la nécessité presque immédiate des amendements après l'application de la loi. Xenopol nomme cet état de choses, un gouvernement absolu dans le sens d'un absolutisme accepté par la plupart et, spécialement, par les dirigeants du parti au pouvoir.

Opinant pour un établissement des réglementations ordinaires, A. D. Xenopol propose la constitution d'une commission extraparlamentaire composée des spécialistes du domaine respectif, commission qui va élaborer le projet de la loi. Ensuite, ce projet va être présenté au parlement une année avant d'être voté (exception les cas urgents), publié pour être discuté dans la presse et puis rédigé en forme définitive par les corps législateurs. Ainsi, l'opinion publique, éclairée

¹⁶ Voir *La nouvelle Constitution de la Roumanie, 1922*, p. 138—140.

¹⁷ Référence à la loi juridique (*Les idées de lois et des prévisions*).

¹⁸ Xenopol se rapporte à la fluctuation des lois ordinaires et non à la loi fondamentale ou aux codes des lois.

par les débats, imposet aux gouvernants d'en tenir compte d'elle et, en Roumanie, sous l'influence de la culture, qui s'élargit sans cesse, l'opinion publique commença à devenir une force dont les dirigeants de l'Etat doivent s'en occuper.

Les conceptions de Xenopol, sur l'application des lois sont tout à fait révolutionnaires pour son époque ; elles sont si catégoriques, qu'elle demandent assez impétueusement que le parlement intervienne pour exercer le contrôle de l'application des lois (déployer le contrôle sur la administration de la part des corps législateurs). Une telle proposition pouvait être considérée comme une abdication du prince constitutionnel de la séparation des pouvoirs dans l'Etat. Elle aurait soulevé l'objection de la tentative de transformer le parlement dans un organisme administratif.

En prévenant telles objections, Xenopol attire l'attention sur le fait que la plupart des lois votées dans le parlement (exceptées les lois fiscales), restent inscrites sur le papier, dans le sens que leur application ne se réalise selon la volonté du législateur. Par conséquent, il serait plus utile d'élaborer moins de lois, mais bien larges, dans lesquelles il faut entrevoir la diversité des rapports sociaux, en se réalisant ainsi un contrôle du parlement sur l'application des lois. Ce contrôle se réalise d'une manière constitutionnelle, même sur la voie des interpellations. Or, un élargissement du système des interpellations cumulé de fréquents déplacements des députés pour "étudier le pays et ses besoins" (le permis sur les chemins de fer des députés et des sénateurs était autorisé seulement en ce but), avec la préoccupation spéciale du parlement pour les finances, tous ceux, auraient contribué d'avantage au redressement de la situation existante. De ce dernier point de vue, Xenopol attirait l'attention sur le fait que le budget n'y était presque discuté¹⁹, il était voté dans sa totalité à la fin de la session, souvent pendant la nuit. Mais l'indifférence des représentants de la nation concernant l'argent public ne se manifestait pas seulement dans la constitution des budgets. Bien plus grand et plus incompris apparaît ce désintéressement dans le règlement de comptes, parce que la justification des dépenses avait lieu devant la cour des comptes où „s'enfoncent tous les comptes de l'Etat". Par conséquent, Xenopol considérait que l'élaboration d'une loi qui dispose que les comptes annuels, vérifiés d'avance par la Cour des comptes, examinées par le parlement, discutées publiquement et approuvées, s'imposait nécessairement.

Sans résoudre le problème des déficiences du parlementarisme chez nous, les propos du penseur de Iassy qui se rapportent à la modification de l'activité parlementaire le situe dans la catégorie des précurseurs de son temps, qui voyaient dans la parlement un organisme de représentation des intérêts du peuple.

A la fin de ces pages qui présentent seulement quelques réflexions sur les ouvrages juridiques du penseur roumain (auxquels on peut ajouter ceux qui analysent la propriété, le droit d'auteur, etc.), rendrons notre hommage à celui qui fut un grand promoteur dont l'historien Nicolae Iorga²⁰ disait : „Lorsque notre combat pour le droit a commencé, combat qu'il avait initié, par la propagande qui avait détruit ses dernières forces, ses succès furent la dernière consolation du malade écrasé charnellement et le destin ne lui a pas refusé la joie consolatrice de toutes ses souffrances, de voir le miracle d'une Dacia Traiana dont il avait écrit l'histoire".

¹⁹ Tandis qu'une loi ridicule comme l'institution des robes pour les avocats et celle, plus ridicule encore, de leur abolition après avoir été instituées, a occupé plusieurs séances des corps législateurs et allait provoquer même une crise ministérielle" (*Le parlementarisme chez nous*).

²⁰ *Hommes qui étaient*, vol. III, Bucarest, 1936, p. 37.

REFLEXII ASUPRA VÎNZĂRII ÎN DREPTUL INTERN ȘI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT

Vînzarea se analizează în mod obișnuit ca un contract bilateral sau sinalagmatic în care părțile au poziții diferite și interese oarecum contrare: vînzătorul urmărește prețu¹, iar cumpărătorul, lucrul promis. Plecînd de la constatarea aceasta, care este clasică, literatura juridică se axează cu predilecție asupra aspectului opoziție, confruntare, sancțiuni, răspundere și eforturile științei par a se îndrepta spre perfecționarea reglementărilor legate de această problematică. (Julietta Manoliu și Ștefan Răuschi, **Drept civil**, vol. I, **Contracte**, Iași, 1984, Centrul de multiplicare al Universității Iași, p. 1 și următoarele). Reflectînd asupra acestui fel de a vedea fenomenele, am putea spune că se datorește printre altele faptului că problemele arzătoare ale vînzării par a se vădi mai ales cu ocazia litigiului. Ce este caracteristic fenomenului juridic? Două idei s-au desemnat în această privință. Pentru unii autori, fenomenul juridic, „juridicitatea” s-a caracterizat prin eventualitatea unei sancțiuni susceptibilă de a fi impusă pe cale de constrîngere (Michel Viraly, **Un tiers droit? Reflexions théoriques**, în **Le droit des relations économiques internationales**, Etudes offertes à Berthold Goldman, Paris Litec, Librairies techniques, f.d., p. 374; în aceeași direcție, Hans Kelsen, Rousseau, Herman Kantorowicz, Haim Perelman, Carbonier și alții). Procesul și judecata ar fi atît de caracteristice dreptului încît devin indicativul „juridicității” (P. Gothot, **Le non-droit: précautions introductives**, în **L'Hypothèse du non-droit**, XXX-e Séminaire organisé à Liège, 1977, Liège, 1978, p. 14). Pentru alți autori, ar fi caracteristic dreptului fenomenul de organizare a relațiilor în societate.

Dar, dacă vînzătorul și cumpărătorul au la vînzare poziții diferite și urmăresc scopuri diferite, aceasta nu înseamnă că interesele lor sînt numai decît și totdeauna opuse sau nu înseamnă că sînt din toate punctele de vedere contrare. Atunci, putem noi spune că la vînzare există și un scop comun al părților? La aceasta, nu numai că putem răspunde afirmativ, dar am mai putea adăuga și împrejurarea că, pe lîngă interesul comun al partenerilor, mai putem recunoaște și un interes al societății naționale, al statului căruia îi aparțin unul sau altul dintre parteneri, cît și un interes al comunității internaționale, interes care se concretizează în străduințele comunității de a organiza cîmpul acesta de activități economice. Rezultatul străduințelor de organizare se vădește în convențiile internaționale, în interesul cu care sînt urmărite lucrările de edificare ale reglementărilor internaționale în această direcție de către toate statele, în comentariile literaturii juridice pe marginea acestor reglementări internaționale.

Dar care este scopul comun al partenerilor în vînzarea internațională?

Dacă privim lucrurile din altă perspectivă decît cea obișnuită, există într-adevăr un scop comun la vînzare. Astfel, în momentul cînd se încheie vînzarea (și dacă lăsăm deoparte o eventuală și numai rar probabilă rea-credință a uneia din părți, adică o intenție ascunsă de la început de a face ca operația să eșueze sau de a dobîndi avantaje unilaterale de pe urma operației), în marea majoritate a cazurilor partenerii doresc să facă o operație viabilă, care să fie realizată. Realizarea unei operații viabile constituie un scop comun al partenerilor, pe de-a-supra motivațiilor diferite ale părților — motivații determinate de poziția lor diferită la vînzare. Vînzarea este realizată în momentul în care vînzătorul pri-

mește prețul și cumpărătorul intră în posesia liniștită a lucrului, iar lucrul primit răspunde în modul cel mai complet pretențiilor pe care le-a formulat în contract sau condițiilor impuse de reglementările care, prin ipoteză, se aplică operației respective. Autorii au sesizat bine că de multe ori partenerii sînt interesați să continue fără tulburări un flux de schimburi stabil și de lungă durată care s-a statornicit între ei. Un proces, cu atît mai mult o purtare neloială a unuia din parteneri duce la intreruperea fluxului de schimburi între ei.

Dar, pentru ca vînzarea să fie complet realizată, ca fiecare partener să-și vadă așteptările împlinite, se cere ca, cel puțin într-o anumită măsură, părțile să-și coordoneze activitățile, eforturile lor. Ceea ce, față de starea în care se găsesc multe legislații interne, constituie încă o simplă precauție pe care o ia partea care are prudența necesară, în reglementarea modernă, internă și internațională, se găsește fixat într-o măsură mai mică sau mai mare în texte. Dat fiind caracterile vînzării internaționale de lucruri mobile corporale, coordonarea activităților partenerilor în vederea atingerii scopului comun propus (care coincide cu scopul urmărit de fiecare din parteneri de a avea lucrul și a primi prețul în cadrul unei operații viabile) este oarecum necesară pentru a duce la bun sfîrșit, rapid, fără incidente, fără pierderi, operația considerată.

Dar care sînt caracterile vînzării internaționale de lucruri mobile corporale, care impun coordonarea activităților partenerilor mai puternic decît în vînzarea internă?

Vînzarea internațională este o operație complexă, de durată, între parteneri care se găsesc la mare distanță, în țări diferite, care sînt cîrmuite de legi diferite. Vînzarea internațională este o operație economică complexă. Ea se compune din numeroase acte materiale ori intelectuale și acte juridice, separate, dar legate între ele prin scopul comun urmărit. Din punctul de vedere al dreptului conflictelor de legi, vînzarea internațională poate fi cîrmuită de mai multe legi (în funcție de anumite împrejurări concrete), printre care una sau mai multe legi străine. O vînzare cu predarea lucrurilor undeva în străinătate răspunde la condițiile cerute pentru a i se aplica eventual, pe lângă legea română, una sau mai multe legi străine. În situația unei vînzări cu predarea lucrurilor mobile corporale în străinătate, distingem, pe lângă contractul de vînzare, contractul de transport al mărfii pe uscat, pe mare (dacă este cazul), contractul de asigurare a mărfii, contractul de depozit al mărfii, contractele speciale de finanțare a operației, contractele de intermediere în comerțul internațional, contractele cu întreprinderile care prestează servicii portuare, contractul de mandat pentru controlul calității produselor care urmează a se vinde și altele. Toate aceste acte juridice sînt necesare pentru desfășurarea operației economice internaționale.

Putem privi vînzarea internațională, adoptînd punctul de vedere al economistului, al sociologului, al lucrătorului din comerțul exterior, al întreprinderilor de comerț exterior și al întreprinderilor care produc pentru export, ca și punctul de vedere al celorlalte organe sau organizații interesate în conducerea operațiilor de vînzare în exterior, ca un tot, ca o desfășurare a unui fenomen unic, indivizibil, ca un proces („processus”) care are o individualitate proprie pe deasupra actelor și faptelor din care este alcătuit. Din punctul de vedere mai sus enunțat, vînzarea internațională, mai ales, vînzarea cu predarea lucrului în străinătate, se compune dintr-o succesiune de momente organice legate între ele: toate formează o operație unică de vînzare internațională. Unele momente preced încheierea contractului principal, (în cazul nostru, vînzarea în exterior), altele îi urmează.

Contractul principal este elementul caracteristic și semnificativ: el dă numele întregii operații (vînzare, montaj în străinătate sau altă operație). Lucrările care se desfășoară încă înainte de încheierea contractului pot consta în activități materiale sau intelectuale diverse, cum ar fi studierea pieții externe, publicitatea, alegerea partenerului extern, pregătirea tratativelor comerciale, prenegocierea, negocierea. Ele pot consta în acte juridice, unilaterale ca oferta fermă, confirmarea de comandă (Ioan Macovei, **Dreptul comerțului internațional**, Iasi, Ed. „Junimea”, 1980, p. 131—191). Pentru lucrătorul din comerțul exterior, vînzarea în exterior începe odată cu studierea pieții externe, cu publicitatea comercială, cu căutarea partenerului străin. *Tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra acestor activități: „Sînt necesare prospectarea continuă a conjuncturii economice externe, cunoașterea temeinică a tendințelor noi care se manifestă pe*

piața mondială, pentru ea, pe această bază, să se organizeze în mod adecvat producția destinată exportului", (Nicolae Ceaușescu, **Opere**, vol. 5, București, Ed. Politică, 1971, p. 432—433). Într-o nouă viziune, lucrătorii din comerțul exterior au sarcini, atribuții și responsabilități din momentul când se declanșează operația de vânzare în exterior (sau de import), și pînă cînd ia sfîrșit. Răspunderea lor privește întregul proces, care există ca un singur tot.

Actele normative recente au cuprins în reglementarea lor și aspectele de „tehnică a comerțului exterior” (pe lîngă cele juridice, care preced sau urmează încheierii contractului principal, cel care dă numele întregii operații: vânzare, montaj sau altfel), cum ar fi studiul pieții, contactarea eventualilor parteneri, corespondența cu eventualii clienți, prezența la licitații în străinătate, dacă este cazul și altele.

Am amintit mai sus interesul societății naționale la operațiile de vânzare în exterior. Printre actele normative care evidențiază interesul societății naționale pentru întregul proces, ne oprim la D. nr. 215/1973 privind obligativitatea rezolvării cu promptitudine a cererilor de oferte de export și a corespondenței privind relațiile economice externe. Prevederile decretului ne arată că o serie de lucrări de „tehnică” sînt luate în considerare de normele de drept care creează în privința aceasta sarcini obligatorii lucrătorilor din comerțul exterior. D. nr. 687/1973 reglementează participarea unităților române cu activitate de comerț exterior la licitații în străinătate. Actul normativ trasează sarcini concrete lucrătorilor din domeniul nostru.

Optica veche s-a schimbat și în privința momentului cînd ia sfîrșit procesul vânzării internaționale. „Trebuie schimbată mentalitatea că procesul de producție se încheie odată cu fabricarea mărfii” a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu (**Opere**, vol. 5, București, 1971, p. 305). Vânzarea internațională ia sfîrșit numai după ce întreprinderea de comerț exterior a încasat prețul în valută și i-a decontat întreprinderii producătoare contravaloarea mărfii exportate la prețul extern transformat în lei. Decontarea se face cînd se încasează prețul de la clientul străin și pe măsura încasării valutei la termenele prevăzute în contractul extern. Pînă la încasarea contravalorii în lei a mărfii exportate, întreprinderea poate primi credite în lei de la Banca Română de Comerț Exterior. Întreprinderea producătoare pentru export este astfel interesată în rezultatul procesului de vânzare în exterior. În felul acesta, vânzarea externă apare pentru întreprindere ca un tot indivizibil. Rezultatul economic al operației se oglindește în bugetul întreprinderii. Întreprinderea de comerț exterior și întreprinderea producătoare se găsește solidare în operația economică internațională. Astfel, la exportul de utilaj și instalații complexe, cota aferentă garanției pentru buna funcționare, pentru atingerea parametrilor tehnici și de calitate, este decontată unităților producătoare la expirarea termenelor de garanție sau la atingerea parametrilor. Clientul extern trebuie să fie satisfăcut de contraprestația primită. Conform art. 32 al Legii nr. 12/1980, „la export, unitățile producătoare răspund pentru deficiențele de calitate ale mărfurilor livrate partenerilor externi... În cazul unor reclamații privind mărfurile exportate, unitățile producătoare și întreprinderile de comerț exterior sînt obligate să acționeze cu promptitudine...”.

Din cauza interdependenței economice a statelor, a ponderii comerțului cu exteriorul în economie, relațiile economice internaționale preocupă, dintr-un alt punct de vedere comunitatea națională în ansamblul ei. Din Legea contractelor economice (L. nr. 71/1969, modificată prin L. nr. 3/1979) rezultă clar cele două aspecte subliniate de noi: vânzarea este un proces unic, de durată (a) și interesul cu care comunitatea națională privește acest proces și cum înțelege să participe la succesul lui (b).

Conform art. 37 din Lege, întreprinderea de comerț exterior are sarcina să verifice în cursul executării produsului contractat la export modul cum unitatea producătoare îndeplinește clauzele convenite cu privire la calitate (uneori, în această fază, își dă concursul și întreprinderea străină beneficiară indicîndu-i precis preferințele ei sau chiar punîndu-i la dispoziție anumite materiale pe care le folosește în procesul de producție).

Întreprinderea de comerț exterior este obligată să stabilească împreună cu unitatea producătoare programe pentru executarea mărfurilor prevăzute în contractele externe (art. 67). Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale și cu întreprinderile de comerț exterior au îndatorirea de a

controla prin reprezentanții proprii, la uzine și fabrici, cum se introduc în fabricație și cum se realizează mărfurile contractate la export sau pentru activitățile de cooperare economică internațională. Cei vizați de dispoziții au obligația de a lua măsuri operative pentru a se respecta obligațiile contractuale. Nu se admite să se livreze partenerilor străini mărfuri care nu corespund condițiilor prevăzute în contracte (art. 68, al. I). Intreprinderile de comerț exterior pot să efectueze controlul calității produselor pe fluxuri de fabricație și prin organe specializate de control, pe bază de contract (art. 68, al. II). Organele de control tehnic al calității din unități și cele ale Inspectoratului General de Stat pentru Controlul Calității Produselor au obligația de a controla pe fluxuri de fabricație modul cum se respectă procesele tehnologice pentru a evita producerea de mărfuri calitativ necorespunzătoare față de prevederile din contractele externe (art. 68, al. III). În fine, Camera de Comerț și Industrie a R.S.R. poate, în condițiile legii, să efectueze controlul calitativ și cantitativ al mărfurilor exportate în baza mandatului dat de partenerii străini. Dacă este să ne referim la un aspect mai concret al vânzării înțelegem ca un proces care începe încă înainte de momentul introducerii în fabricație a mărfurilor, atunci ne putem referi la unele cazuri în care cooperarea dintre parteneri precede acest moment.

Comunitatea internațională este și ea interesată în desfășurarea nestingherită a relațiilor economice internaționale. Printre alte motive, am putea să ne oprim la aspirațiile privind progresul economic mai rapid al țărilor în curs de dezvoltare. Interesul comunității internaționale este relevat de importanța reglementării care privește vânzarea între parteneri din țări diferite. Am putea aminti Convenția Națiunilor Unite privind vânzarea internațională de mărfuri (din 1980), Convenția Națiunilor Unite privind transportul de mărfuri pe mare (din 1978), Condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1968—75 (modificate și în 1980), Condițiile generale de montaj C.A.E.R. 1973, Condițiile generale de deservire tehnică C.A.E.R. 1973, cele patru Convenții de la Haga privind vânzarea internațională de lucruri mobile corporale și altele. Comunitatea internațională a luat act de lipsa unei reglementări uniforme (unificate sau comune) și nu poate permite ca procesul îndelungat, complicat și delicat al vânzării internaționale să depindă doar de talentul, cunoștințele, abilitatea sau prudența părților. Ținând seama poate și de experiența unora dintre partenerii la vânzările externe, comunitatea internațională caută să introducă un echilibru între prestațiile reciproce, favorizând prin aceasta interesul țărilor în curs de dezvoltare. Bineînțeles, reglementarea uniformă este pusă la dispoziția țărilor, care pot să o primească aderând la Convenție sau să o refuze.

La începutul acestei Cronici am atras atenția asupra scopului comun al partenerilor la vânzarea internațională. Pentru ca o vânzare internațională să reușească, este necesar ca partenerii să-și coordoneze eforturile. Această coordonare a eforturilor partenerilor rezultă din convențiile internaționale în vigoare. Pentru a ilustra coordonarea activităților partenerilor ne referim cu titlu de exemplu la *momentul predare-preluare a mărfurilor*, așa cum se oglindește în reglementarea internațională, luând ca exemplu Convenția Națiunilor Unite privind vânzarea internațională de mărfuri.

Vinzătorul pune la dispoziția cumpărătorului marfa la locul prevăzut în contract sau, în lipsă de clauză în contract, la locul prevăzut de reglementarea competentă (în cazul nostru, reglementarea competentă este Convenția privind vânzarea internațională de mărfuri). Să presupunem că destinatarul nu ia în primire marfa, creștând pericolul ca ea să se piardă sau să se deterioreze. Evident, sîntem aici în fața unei lipse de coordonare a activităților partenerilor. În lipsa unei reglementări (sau a unei clauze în contract) care să împiedice părăsirea mărfii undeva, pe drumul dintre vânzător și cumpărător, marfa ar pieri sau s-ar deteriora pentru partea în culpă. Dar Convenția din 1980 are în vedere că neprezentarea cumpărătorului la locul de primire-predare a mărfii poate avea cauze obiective și temporare și intervine pentru a preîntîmpina un prejudiciu care s-ar produce pentru una din părți (și, poate, o rupere a legăturilor dintre ele care ar prejudicia comunitatea internațională interesată în menținerea unui flux de relații economice necesar dezvoltării unor state din lume). Art. 85 al Convenției privind vânzarea internațională de mărfuri obligă pe vânzătorul care are posesia mărfurilor sau controlul lor adică, poate dispune material de ele sau poate da ordine eficiente în privința administrării lor) la anumite activități (adevărate obligații

de *facere*). Vînzătorul este obligat să ia măsuri potrivite cu împrejurările pentru conservarea mărfurilor. În mod obișnuit, prima măsură constă în depozitarea corespunzătoare a mărfurilor, dar mai pot fi posibile și alte măsuri ca marfa să fie ferită de degradare sau pierdere. Dacă marfa face parte din categoria celor care se deteriorează repede, vînzătorul poate să vîndă marfa.

Un caz deosebit este acel în care părțile s-au înțeles ca marfa să fie predată numai atunci cînd se plătește prețul și cumpărătorul întîrzie să se execute. Aceeași obligație de a face ceea ce este necesar pentru conservarea mărfii revine vînzătorului.

Tot în cursul predării-preluării mărfii (și aceasta este o ipoteză frecvent întîlnită în comerțul exterior) cumpărătorul a primit marfa, care se găsește în posesia sa ori sub controlul său, dar nu este mulțumit de calitatea ei și dorește să-și exercite facultatea pe care i-o recunoaște reglementarea (*Convenția privind vînzarea internațională de mărfuri*) de a o refuza. În acest caz, el nu poate părăsi marfa undeva pe un chei de port sau un peron de gară. El trebuie să ia măsurile care se impun pentru a asigura conservarea mărfii pînă cînd vînzătorul este în situația de a o lua în posesiune sau de a dispune într-un fel oarecare în privința ei. Cînd nu existau texte (cum există, în *Convenția privind vînzarea internațională de mărfuri*) coordonarea activităților partenerilor era asigurată prin clauze contractuale. Dacă astfel de clauze lipseau din contract, soarta întregii operații era lăsată la discreția uneia sau alteia din părți (se putea ca reglementarea internă aplicabilă să aibă unele dispoziții în privința acestora). Convenția din 1980 impune, cînd vînzătorului, cînd cumpărătorului, o serie de *obligații de facere* cu scopul de a menține legătura între parteneri, de a coordona activitățile lor. Fără o astfel de imbinare a activităților, ambele părți, comunitatea internațională interesată în deslășurarea continuă a unui flux de schimburi cît mai viu, cît mai regulat, ar avea de suferit. Iată cum, prin reglementări adecvate, Convenția din 1980 asigură coordonarea activităților partenerilor la vînzare, fără de care nu s-ar realiza operația în conformitate cu interesul părților și al comunității interne și internaționale.

Detalii privind organizarea juridică și coordonarea activităților în vînzarea externă întîlnim în toate convențiile internaționale, dar cele mai numeroase, mai sistematice prezentate, mai semnificative și generale se găsesc în condițiile generale redactate sub auspiciile C.A.E.R. Explicația se găsește în specificul relațiilor dintre țările membre ale C.A.E.R., în natura organizațiilor de comerț exterior care iau parte la circuitul economic extern.

Un aspect este relevat de paragraful 67-B, punctul 4, din Condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1968—75, introdus în redactarea din 1975. Acest text prescrie creditorului să acorde debitorului toată asistența datorită în îndeplinirea obligațiilor sale. Același text (par. 67-B, punctul 1) prescrie creditorului să se abțină de la orice acțiune ilicită. În acest caz, autoritatea sesizată cu litigiul va trebui să respingă total sau parțial cererea de penalități sau de despăgubiri formulată de creditor, în măsura în care comportarea sa ilicită a avut o influență asupra îndeplinirii obligațiilor care reveneau debitorului. Textul acesta, cum se vede, se aplică în egală măsură vînzătorului și cumpărătorului: ambii au în contract calitatea de creditor și debitor. Paragraful 67-D, punctul 4, creează o obligație de *facere* suplimentară pentru creditor. Creditorul trebuie să dea dovadă în relațiile cu debitorul de o diligență obișnuită în acest fel de relații. Dacă înțelegem bine, creditorul trebuie să colaboreze cu debitorul. Dacă creditorul încalcă această obligație de diligență, el nu mai poate cere penalități și despăgubiri pentru prejudiciile suferite din cauza neexecutării, a executării parțiale, a executării necoforme cu contractul ori penalitățile sînt reduse în măsura în care pagubele sînt datorite faptului creditorului.

Mihai JACOTĂ și Ioan MACOVEI

QUESTIONS SOCIALES DANS LA LITTÉRATURE DE DROIT ROMAIN. À propos des travaux de Gérard Boulvert sur les esclaves, les affranchis et quelques questions connexes.

Gérard Boulvert a été l'auteur d'un nombre imposant d'études sur les esclaves et les affranchis qui font autorité. Il a commencé par la justement célèbre „Esclaves et affranchis impériaux“ (Naples, 1974, photocopié : 1964), continuée par „Domestique et fonctionnaire. La condition de l'affranchis et de l'esclave du prince“ (Paris, 1974), „Le droit de l'esclavage sous le Haut-Empire“ (par G. Boulvert et Marcell Morabito : Sonderdruck aus : „Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neuen Forschung“, herausgegeben von Hildegard Temporini und Wolfgang Haase. II. Principat, vierzehnter Band, herausgegeben von H. Temporini, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1982, p. 98—182), par ses notes dans l'Index, 9/1980 et 10/1981, auxquelles on doit ajouter : „L'autonomie du droit fiscal : le cas des ventes, dans ANRW cité dessus, I, Principat, p. 821 et beaucoup d'autres. Si l'on prend un peu la distance, le centre de son intérêt paraît bien être le côté social des problèmes du droit romain, les problèmes juridiques, bien entendu, restant toujours au premier plan, mais il fait toujours attention aux aspects économique des problèmes envisagés. C'est ce qui forme une liaison intime entre ses divers travaux. Si „Le droit de l'esclavage“ est centré sur la période du Haut-Empire, l'auteur néanmoins nous renseigne un peu sur le caractère de l'esclavage à la fin de la république et aussi pour la période de „crise“ du système esclavagiste. C'est du principat que nous possédons le plus de documents, c'est pendant cette période que l'esclavage a reçu sa forme juridique la plus précise et complète, et c'est aussi la période du plein épanouissement du système. Pendant la république l'esclavage était certes une institution coutumière, mais la réglementation en était rudimentaire. Le plus gros des aspects concernant l'esclavage était laissé à la discrétion des maîtres ce qui pouvaient donner lieu éventuellement, si d'autres conditions étaient remplies, à des révoltes en masse, ce qui a eu lieu à la fin du second siècle et au commencement du premier siècle av.n.è. Pendant la république, le travail qu'on demandait aux esclaves était encore physique, avec quelques exceptions pour Rome (la région de Rome), les régions hellénistiques, mais dans les régions hellénistiques l'esclavage était régi par d'autres principes, par exemple, on ne faisait pas une nette différence entre le libre de condition inférieure et l'esclave. Au commencement, pendant les premiers siècles de Rome, l'esclave se trouvait à proximité de son maître, sous sa surveillance directe et le pouvoir sur l'esclave avait quelque chose de matériel. En absence d'intervention de l'autorité publique, la justice domestique s'exerçait sans limites. Beaucoup d'aspects, régis plus tard par des règles minutieuses et précises, dépendaient uniquement du bon plaisir des maîtres. Le principat, les auteurs opportunément nous le rapellent, représente un renforcement de l'exploitation, une consolidation du système (p. 101), l'épanouissement, puis la „crise“ du système, depuis les derniers Antonins (années 161—193) et les prodromes de la crise. Le principat représente, par rapport à la période antérieure, un degré supérieur d'organisation de la société romaine (un peu chaotique au dernier siècle de la république). Dans cette société, le principat, beaucoup des fantaisies des maîtres ont certes dû céder devant les exigences de l'intérêt général, ce qui explique le renforcement de la répression, comme aussi un terme mis à la volonté capricieuse des maîtres. Une préoccupation principale du régime paraît avoir été le maintien de la paix publique (très significatif à cet égard le rescrit de l'empereur Antoninus Pius que nous trouvons dans la *Mosaicarum et romanarum legum collatio*, 3, 3, 1, *Ulpianus libro octavo de officio proconsulis*

sub titulo de dominorum saevitia : „Dominorum quidem potestatem in servos suos inlibatam esse oportet, nec cuiquam hominem ius suum detrabi : sed dominorum interest, ne auxilium contra saevitiam vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur his, qui iuste deprecantur. 3. Ideoque cognosce de querelis eorum qui ex familia Iuli Sabini ad statuum confugerunt, et si vel durius habitos, quam aequum est, vel infami iniuria adfectos cognoveris, venire iube, ita ut in potestatem Sabini non revertantur“). Cette préoccupation se retrouve déjà dans Cicéron (Ad Quintum fratrem) comme aussi plus tard dans les écrits des jurisconsultes destinés aux gouverneurs de province. „Le droit de l'esclavage“ comprend une première partie ayant pour titre „Les esclaves dominés par le droit“ et une deuxième, „Le droit dominé par l'esclavage“, distinction qui nous annonce que les auteurs vont traiter successivement de la condition juridique des esclaves, puis de l'empreinte que les rapports de production esclavagistes ont pu laisser sur l'organisation administrative de l'Etat, sur le droit privé, sur la pensée des juristes.

Dans la première partie, nous rencontrons des titres bien suggestifs, comme „le maintien du système esclavagiste (la répression, l'amélioration de la condition des esclaves et affranchis). Il nous faut souligner l'heureuse idée des auteurs de ne pas s'arrêter mécaniquement au moment de la manumission, mais, en considérant le phénomène en profondeur (l'exploitation continue sous une autre forme), de voir ce qui unit les esclaves et affranchis, de nous permettre une plus ample appréciation du phénomène. Parmi les questions que pose l'élaboration du droit de l'esclavage“ pendant le principat, nous nous arrêterons au „perfectionnement de l'esclavage“ qui se traduit par une certaine protection de la famille de l'esclave et par un élargissement de la capacité juridique, mais toujours accordée parcimonieusement, parce que chaque concession pourrait avoir la signification d'une négation des bases idéologiques du système, ce que la classe dominante doit éviter. De là, des mesures toujours contradictoires. Il y a certes, un perfectionnement de la réglementation de l'esclavage, mais, le plus souvent, les changements se sont effectués presque à l'insu de la classe dominante, parce qu'elle n'a pas toujours été consciente de ce qui se passait et nous nous référons au grand nombre de solutions d'espèce (voir, par exemple, notre *Esclave créancier*, dans *Studi in onore di Giuseppe Gross II*, Torino, 1968, p. 215 et notre *Les pactes de l'esclave dans son nom propre*, dans „Revue internationale des droits de l'Antiquité“, 13, 1966, p. 205—230), où l'on admettait la capacité des esclaves en nom propre sans s'apercevoir ou sans vouloir s'apercevoir que les solutions contredisaient le principe fondamental que l'esclave n'est pas une personne. En ce qui concerne les sources cachées du perfectionnement, nous remarquerons qu'à un certain moment le progrès atteint par les forces de production impose qu'une certaine capacité une certaine liberté de mouvement et un certain intérêt soient reconnus aux esclaves et ce dans l'avantage de leurs maîtres. Mais nous pensons que ça s'applique seulement aux esclaves d'une certaine catégorie, que nous appellerions provisoirement „les esclaves privilégiés“. Ce sont les esclaves qui dans une économie assez développée pour l'époque menaient des affaires délicates. Nous pensons à l'esclave banquier, dispensator, institor, exercitor, à l'esclave conductor, fermier, qui paye en argent sa redevance. Il apparaissent ainsi des esclaves qui ne possèdent de leur condition que le nom et la situation juridique du point de vue formel : ils peuvent éventuellement appartenir du point de vue économique à la classe des possédants et ont une position sociale et quelques fois juridique intermédiaire entre les libres et les esclaves.

La seconde partie de l'étude met en relief le caractère esclavagiste de l'Etat et du droit. Les structures de l'administration, le droit privé, l'idéologie enfin, sont dominées par le caractère des rapports de production qui sont des rapports esclavagistes, des rapports entre maîtres et esclaves. Les auteurs nous offrent une courte, mais très précise analyse du droit privé, puis une vue sur l'emploi de l'esclave dans l'administration de l'Etat. Depuis Auguste, qui lui-même, a continué, en la renforçant et en le perfectionnant, un usage des magistrats républicains, on a constitué un corps d'esclaves et affranchis au service du prince. Leur rôle, leur pouvoirs et leur importance sont devenues de plus en plus considérables à mesure que le régime du principat s'affermissait. La condition juridique des esclaves et affranchis s'en est ressentie (G. Boulvert, *Domestique et fonctionnaire. La condition de l'affranchis et de l'esclave du prince*, Ann. litt. Univ. Besançon 61, Centre de recherches d'histoire ancienne 9, (Paris, 1974). Le déclin de l'esclavage commence

dès la seconde moitié du II-e siècle, affirmation confirmée par les résultats statistiques obtenus par les auteurs de l'examen des textes. La protection de la famille des esclaves continue à être prise en considération par le droit, mais en ce qui concerne la sanction des actes juridiques des esclaves en leur nom propre (nous pensons aux esclaves que nous avons nommés privilégiés¹), l'évolution s'est nettement arrêté au moment indiqué par les auteurs, dans la période qui commence par l'année 161 et finit en 193, période appelée par les auteurs „les prodromes de la crise“ et sous l'action conjuguée de divers facteurs comme le manque d'intérêt pour de telles solutions, l'emploi des esclaves n'étant plus rentable, le déclin économique avec un retour partiel à l'économie naturelle etc. Les auteurs constatent, eux-aussi, que l'esclavage n'est pas mis en cause comme institution, ni au IV-e siècle, ni aux siècles suivants, ni par l'Eglise, ni par les juristes, et il continue à exister bien des siècles après Justinien. Comment le phénomène esclavagiste est-il perçu par les juristes? En se posant cette question, les auteurs entreprennent une étude statistique. De 21.001 paragraphes contenus au Digeste, 5185 concernent l'esclavage. Les résultats obtenus ont été réparties par périodes comme suit : la république (I), la phase de consolidation de l'empire (27 av. n. è. — 96 n. è.) (II), l'appogée de l'empire ou les premiers Antoninus, 97—161 (III), les prodromes de la crise ou les derniers Antoninus, 161—193, (IV), la crise, 193 — la fin du III-e siècle (V). Il ressort de l'analyse des textes se rapportant à l'esclavage que le pourcentage le plus élevé de textes appartient à la III-e et à la IV-e période.

Les esclaves et les affranchis ayant été entraîné dans l'administration, surtout, dans l'administration des biens du prince (*fiscus principis*), voilà l'auteur qui est amené à s'occuper du droit fiscal qui a une certaine autonomie par rapport au droit civil. Parmi les très nombreuses opérations exécutées par le fisc, l'auteur s'arrête aux cas très fréquents, étayés par beaucoup de textes, des ventes fiscales. Est-ce que les conventions conclues par l'administration ont-elles des traits propres par rapport aux conventions régies par le droit civil? Est-ce que la vente fiscale a-t-elle une figure juridique propre, différente dans une certaine mesure de la vente civile? L'auteur remarque que l'administration utilise à côté des actes du droit civil, des actes du pouvoir public comme la levée d'impôts et la confiscation. Les biens personnels du prince (*res privata, patrimonium, fiscus*) dont les éléments se trouvent un peu partout dans l'empire, sont administrés par des *procurateurs*, le plus souvent d'origine servile. Leurs pouvoirs dérivent d'un *iussum* du prince, acte unilatéral, et la procuratèle ne rentre pas, du moins au début du principat, dans un cadre contractuel (G. Boulvert, L'autonomie du droit fiscal : le cas des ventes, dans „Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung“, herausgegeben von Hildegard Temporini und Wolfgang Haase, II, Principat, vierzehnter Band herausgegeben von H. Temporini, Walter de Gruyter, Berlin — New York, 1962, p. 821, note 30). La procuratèle est sanctionnée par une *actio negotiorum gestorum*. Pour l'élaboration du droit fiscal, spécialement pour la vente, on est parti du droit civil, mais il y a eu dès le commencement des règles qui excédaient le droit commun. Les contrats *verbis* et les échanges utilisés par les fisc sont en dehors du droit commun. Pour les conventions passées par le fisc, on note le rapport inégal de force entre les parties à l'acte, la constitution progressive d'un droit de privilèges en faveur du fisc. Les ventes fiscales se font parfois de gré à gré ou par vente aux enchères (*auctio*). La vente passé par le fisc connaît éventuellement la garantie du vendeur (p. 830). Pour la chose vendue et le prix, on reste aux principes du droit privé. Si le prix n'est pas juste, soit qu'on ait vendu à vil prix la chose du débiteur du fisc ou la chose du fisc, on a à sa disposition une *nuntiatio ad fiscum*. Mais si la terre du débiteur du fisc a été vendue pour un prix inférieur à sa valeur, l'empereur refuse d'accorder la rescission parce que l'acte a été accompli, dit-il „régulièrement“ du point de vue de la forme (*solemniter*, C. I., 4, 46, 2). Est-ce que les procurateurs avaient-ils la faculté de disposer des biens qu'ils administraient au fallait-il une autorisation de la part du prince? Une constitution de l'an 293, de Dioclétien et Maximin, impose un *mandatum distrahendi*, mais l'auteur pense qu'il était difficile pour l'administration de demander dans toutes les occasions une autorisation du prince. Il semble que le plus souvent le prince prescrivait aux procurateurs de vendre ou de ne pas vendre (p. 836—837). Dans la vente fiscale, le vendeur promettait au commencement la possession paisible de la chose (*vacua possessio*). Depuis une certaine époque, on mentionne le transfert de la propriété en liaison surtout avec le paiement du

prix. Il semble que les autorités fiscales ne respectaient pas toujours les droits acquis par les nouveaux propriétaires (p. 842), parce que les empereurs reviennent plusieurs fois sur la question. Une constitution de Dioclétien et Maximin rappelle que personne ne peut remettre en cause une vente faite par le fisc. Mais il y a des exceptions : vers le commencement du Ve siècle, il est interdit de vendre les terres du fisc et les ventes ainsi consenties peuvent être rescindées. Il est très important de signaler, avec l'auteur, que les procès du fisc étaient jugés par le procureur fiscal, mais on pouvait lui adjoindre un juge de droit commun. Il y avait des règles de procédure spéciales pour le procès fiscal, comme une **nuntiatio** qui précédait le procès. Au temps de Gordien encore, en 239, la vente pouvait être prouvée par tout moyen, mais plus tard, la vente des propriétés doit être faite par écrit, faute duquel le fisc peut revendiquer le bien de celui qui a une possession de moins de 30 ans. Pour la garantie, le fisc a une situation privilégiée : il n'est pas tenu pour les vices cachés de la chose, il ne garantit pas contre l'éviction s'il s'agit de la vente d'un **praedium** saisi par le fisc. S'il s'agit de promesse de garantie, le procureur ne peut promettre que le simple.

Avec l'étude sur les ventes fiscales, on a devant soi une page d'histoire juridique et sociale. La vente fiscale part des règles du droit civil, mais, dès le début, dès que le besoin se fait sentir, la pratique soutenue par la littérature y déroge. On arrive ainsi par petits pas à une vente fiscale qui s'éloigne des principes du droit commun. Au commencement, les juristes de l'époque classique, soucieux des droits des citoyens et secondant la politique libérale des premiers empereurs, ont cherché à introduire les rapports des particuliers avec l'administration fiscale dans le cadre du droit privé, en assurant ainsi aux individus une protection. La vente civile à notre avis, était elle-même en cours d'élaboration pendant l'époque classique (voir Gaius, Institutes 3, 139—142, controverses sur le **pretium : in numerata pecunia consistere debet** ?) ce qui laissait aux autorités une assez large marge de manoeuvre. L'insistance des empereurs sur le fait que pour la vente on devait suivre les règles du droit civil, pouvait très bien être due au fait que les fonctionnaires sentaient confusément du moins que les données du problème n'étaient pas les mêmes : la présence de l'empereur à l'acte, les besoins énormes du fisc, toujours insatiable, créaient les conditions pour que le droit fiscal devienne peu à peu un droit de privilèges. Les auteurs modernes peuvent à présent reconstituer la figure juridique de la vente fiscale à partir des textes qui sont restés. Les juristes romains n'ont pas essayé une construction systématique de la vente fiscale. C'est parce que la matière ne s'y prêtait guère. La vente fiscale échappait à la construction juridique dans la mesure où regnait l'arbitraire du fonctionnaire, où toute prévisibilité était exclue et aussi il n'y avait pas d'égalité des parties, ni de protection du particulier.

Mihai JACOTA

GHEORGHE BOBOȘ, *Teoria generală a statului și dreptului*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983

În literatura juridică postbelică din țara noastră și îndeosebi în cea destinată învățămîntului juridic universitar, apariția unui nou manual de **Teoria Generală a Statului și Dreptului** constituie un eveniment remarcabil, am putea spune, de referință. De altfel, în afara unor manuale litografiate de Universitățile din București și Cluj, în Editura Didactică și Pedagogică a mai apărut un singur manual în 1967.

Apariția în anul 1983 a unui nou manual a fost astfel primită cu deosebit interes și satisfacție de către juriști în general și de către studenții juriști în special. De-a lungul celor 278 de pagini, Conf. Dr. Gh. Boboș de la Facultatea de Drept din Cluj analizează în 18 capitole cele mai vitale elemente ale problematicii statului și dreptului.

Din capul locului trebuie remarcată maniera novatoare, uneori chiar îndrăzneată a autorului în raport cu vechile tipare conceptuale și metodologice ale unor manuale de gen. Avem aici în vedere nu numai noua organizare a întregii tematici, ci și abordarea în premieră într-un manual a constantelor statului și dreptului, continuității și discontinuității în domeniul statului și dreptului, a problemei alienării și dezalienării politice și juridice în socialism, a constanței și variabilității mecanismului de stat socialist, etc.

În partea întâi, introducerea în teoria generală a statului și dreptului surprinde definierea acestei discipline prin analiza obiectului, metodei, trăsăturilor ei caracteristice, a rolului și locului ei în sistemul general al științelor și în cel al științelor juridice, precum și a categoriilor și conceptelor privind organizarea socială și de stat. Capitolul al doilea grupează în cadrul noțiunilor generale de stat și drept considerații privind dimensiunea lor teoretică, natura lor sistemică, originea și esența, funcțiile lor.

În ceea ce privește definițiile date statului, la pagina 33 și dreptului la pagina 35, deși componentele lor sînt anterior argumentate, ni se par mult prea ample, prea explicative și mai puțin elastice atunci cînd în una și aceeași definiție se indică implicațiile specifice ale fenomenului dat în condițiile social-istorice pre-socialiste și apoi separat ale celor socialiste. Este un punct de vedere practicat în literatura juridică și de Prof. Dr. Doc. I. Ceterchi. În ce ne privește însă, noi considerăm că celor două fenomene fundamentale ale suprastructurii juridice le sînt proprii anumite laturi universal valabile în definirea lor unică pentru toate tipurile istorice de stat și drept. Chestiunea e desigur discutabilă în ambele variante.

Partea a doua a manualului recenzat aduce în atenția cititorului și mai ales a cercetătorului tipologia și constanțele statului și dreptului, în trei capitole consistente, în esență, și formulate. Ținînd seama de faptul că potrivit specificului acestei discipline, analiza proceselor și fenomenelor sociale proprii suprastructurii juridice are loc mai întîi printr-o metodă generalizatoare a componentelor stat-drept și numai apoi apelîndu-se la evocarea particularului, am fi considerat mai oportună dezbateră inițială a „constantelor” după care să fie pusă în discuție „tipologia”.

Dealtfel, sugestia decurge logic și din împrejurarea că autorul a abandonat clișeuul clasic de evocare amplă a fiecărui tip istoric de stat și drept. Cu altă mai mult, în această optică se puteau realiza comparativ diferite constante în particularitatea lor tipologică. Autorul însă apreciînd pe bună dreptate, ponderea categorică a statului și dreptului socialist, a dat o dezvoltare amplă acestei părți, trecînd însă peste ceea ce putea demonstra în concret la fiecare tip istoric de

stat-drept. Sînt de înțeles dificultățile teoretice, ideologice și chiar de înscriere în spațiul limitat al paginajei admise, dar interesează desigur și rezonanța pe care mesajul teoretic o are asupra beneficiarilor specifici ai manualului. Pentru un specialist, desigur că discuția pare a se contura în domeniul exclusiv metodologic dar în faptul particularizării destinatariilor manualului, observația ar putea fi pertinentă.

Oricum, așezarea față în față a celor două categorii ale teoriei generale a statului și dreptului, „tipologie” și „permanențe” este nu numai de un real interes teoretic, ci și de o largă eficiență practică din punctul de vedere al scopului urmărit de autorul manualului. În ce privește cercetarea primei categorii, se observă o concentrată și competentă atitudine sintetizatoare a unui bogat volum de considerații istorico-filozofice în profil juridic adăugînd manualului un plus de consistență și valoare. Realmente cu mult mai dificilă, chiar pe planul literaturii juridice universale pare a fi problematica constantelor juridico-statale. Aici ne-am oprit, observînd că ținînd seama de genul și nivelul lucrării, ne-am fi așteptat ca atunci cînd se analizează mult disputata problemă a constantelor (permanențelor) statului și ale dreptului să se facă cel puțin în treacăt vorbire cu privire la concepțiile lui Fr. Gény, E. Picard, M. Djuvara, I. Gh. Maurer etc. Tot în legătură cu această temă, s-ar putea ca pentru cititorul mai puțin avizat, dar corect inițiat în tezele marxiste, să fie dificil a desprinde din context raportul dintre constante și continuitate, precum și mecanismul și proporțiile discontinuității la obiect.

De altfel, termenii de „constante” (permanențe), „continuitate” și „dat”, deși tratați de autor oarecum distinct, nu vădese în context nici natura lipsei de coincidență și mai ales nici cauza pentru care după o singură pagină de discuție despre „constante”, urmează douăsprezece pagini de analiză a fenomenelor de „continuitate și discontinuitate” în domeniul statului și dreptului. Aici s-ar mai putea observa că autorul privește numai constantele dreptului ca un „dat” tot în sens de „continuitate” în timp ce în domeniul statului „continuitatea” s-ar exprima numai prin teritoriul și „continuitate de viață economică”. Dată fiind esența și interdependența celor două fenomene fundamentale ale oricărei suprastructuri juridico-statale, maniera analizei lasă loc unor posibile confuzii.

Partea a treia încheie analiza problematicii statului prin abordarea esenței, sistemului democrației și funcțiilor statului socialist. Textul este echilibrat și ilustrat cu date și trimiteri aduse la zi din bibliografia națională și străină, avînd numeroase elemente originale de conținut și formă.

Partea a patra deschide de fapt cea de-a doua jumătate a manualului, dedicată studiului dreptului socialist. Ea debutează cu conștiința juridică, atacă problema conținutului și formei în drept, elaborarea dreptului și tehnica legislativă, utilizînd o tehnică analitică specifică mai ales cercetării și mai puțin scopurilor pedagogice. În rest, celelalte capitole ale acestei părți analizează problematica considerată clasică a dreptului: sistemul de drept, izvoarele și principiile sale fundamentale, normele și raporturile juridice, acțiunea normelor juridice în timp și spațiu, aplicarea și interpretarea acestora. În ultimul capitol, al X-lea, al acestei părți, autorul se ocupă de răspunderea juridică, de principiile și condițiile ei. Deși analiza cuprinde o vastă gamă de laturi specifice, ea omite și probabil nu întîmplător, chestiunea responsabilității raportate la cea de răspundere și apoi a acestui raport pe plan juridic. Desigur că ceea ce era esențial pentru manual a fost deosebit de clar și concret înserat, dar observația are în vedere o anumită instabilitate care atinge în speță confuzia chiar în literatura de specialitate.

Așadar, un manual deosebit de bine venit, cu un conținut bogat de teze, idei, argumetri și explicații, cu concluzii adeseori originale, vizînd convingeri ce pledează pentru certitudinî, într-un domeniu atît de complex și dificil, cum este cel al Teoriei generale a statului și dreptului.

Manualul îl prezintă pe autor în toată vigoarea intelectual-creativă de jurist original al epocii pline de semnificații care străbat statul și poporul român pînă în zilele noastre.

C. Zotta

IOAN CETERCHI, MOMCILO LUBURICI, *Teoria generală a statului și dreptului*, Universitatea din București, 1983, 455 p.

Manualul întocmit de profesorii Ioan Ceterchi și Momciilo Luburici pentru studenții anului I ai facultăților de drept constituie un prețios îndreptar, atît pentru aceștia cît și pentru specialiștii din domeniul cercetării juridice, punînd

la îndemina tuturor analiza clară și precisă a unor principii diriguitoare pentru toate ramurile științelor dreptului, analiza esenței fenomenelor juridice și desprinderea legăturilor multiple care se stabilesc între acestea.

După cum e și firesc, Partea I — Conceptul statului și dreptului — debutează prin clarificarea problemelor privind obiectul și metoda *Teoriei generale a statului și dreptului*, dezvăluind natura socială și caracterul complex — politic și juridic — al acestei științe, precum și sarcinile deosebite pe care le are ca disciplină științifică și didactică. Apoi, având în vedere faptul că studiul fenomenelor statale și juridice intră în sfera de preocupare a mai multor științe, autorii explică principalele interferențe ale *Teoriei generale a statului și dreptului* cu filozofia marxist-leninistă, socialismul științific, sociologia politică, sociologia juridică și științele istorice, pentru ca, în finalul capitolului, să abordeze probleme privind metodele de studiu ale acestei științe, precum și caracterul ei de clasă.

În capitolul II — Formarea și dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului — se analizează condițiile în care au apărut primele teorii, concepții privind statul și dreptul și modul în care acestea au evoluat, o dată cu evoluția societăților bazate pe exploatare, precum și condițiile care au făcut posibilă crearea teoriei materialist-dialectice a statului și dreptului și, apoi, dezvoltarea acesteia în situația creată de apariția sistemului statelor socialiste, pentru ca, în final, să se sublinieze contribuția Partidului Comunist Român la dezvoltarea teoriei generale a statului și dreptului.

Dezvăluind — în capitolul III — principalele legături ce există între stat, drept și societate, autorii proiectează statul și dreptul înăuntrul sistemului social, clarificând principalele probleme referitoare la locul și rolul acestora în cadrul societății, relațiile dintre baza și suprastructura politico-juridică, rolul determinant al primei și influența fenomenelor politico-statale și juridice asupra condițiilor vieții materiale, asupra modului de producție, scoțind în evidență meritul deosebit al teoriei marxiste în dezvăluirea esenței acestor fenomene, în stabilirea corelației dintre stat și drept, pe de o parte și clasele sociale, pe de altă parte. Apoi, subliniind faptul că lupta de clasă constituie factorul fundamental în determinarea esenței statului și dreptului, precizează că în analiza acestora trebuie să se țină cont de rolul important pe care îl joacă factorul etnic, național, pentru că statul întotdeauna a fost organizat în cadrul unor comunități umane — neamuri, popoare, națiuni — care au constituit cadrul uman în limitele căruia s-a organizat puterea de stat. În acest context autorii, găsind proporția justă, apreciază rolul mediului geografic, influența pe care o exercită asupra dezvoltării statului clima, poziția geografică, bogățiile naturale, flora, fauna etc., ajungând la concluzia că acestea nu au un rol determinant în apariția și dezvoltarea lui. Precizând, în continuare că statul constituie un element al suprastructurii politice iar dreptul un element al suprastructurii juridice a societății, aceștia ajung la concluzia că, având în vedere multiplele și complexe legături dintre stat și drept, se poate vorbi de o suprastructură politico-juridică ale cărei principale laturi sînt conștiința politico-juridică, relațiile politico-juridice și instituțiile avînd acest caracter, încheiînd acest capitol prin sublinierea principalelor raporturi dintre stat și drept, precum și a locului și poziției individului în societate și în stat.

Capitolul IV este afectat analizei originii statului. În cadrul acestuia se pornește de la caracterizarea generală a societății pre-statale pentru a demonstra că evoluția societății, determinată în principal de dezvoltarea forțelor de producție, a determinat apariția statului. Analizîndu-se în continuare principalele căi de apariție a statului acest capitol, se încheie cu referiri la apariția primelor formațiuni statale pe teritoriul țării noastre.

În capitolul următor preocupările continuă în sensul dezvăluirii esenței statului și desprinderii trăsăturilor lui esențiale, ajungîndu-se la definirea acestuia ca organizație politică care exercită puterea suverană a clasei conducătoare în societatea dată, deținînd în acest scop monopolul elaborării și aplicării dreptului (p. 72). În încheiere sînt supuse criticii cele mai cunoscute teorii idealiste cu privire la originea și esența statului.

Capitolul VII, *Conceptul dreptului*, cuprinde probleme privind apariția dreptului, esența acestuia, specificul reglementării juridice, conținutul și forma dreptului, dreptul și conștiința juridică, dreptul și politica și se încheie cu definirea dreptului ca sistem al normelor stabilite sau recunoscute de stat, în scopul reglementării relațiilor sociale conform voinței clasei dominante, a căror respectare este garantată de forța coercitivă a statului (p. 98).

În finalul primei părți este analizat dreptul în sistemul reglementării relațiilor sociale, arătându-se principalele forme de reglementare a conduitei umane și raporturile dintre ele, după care se face o analiză critică a celor mai importante teorii cu privire la drept.

Partea a II-a a cursului, *tipologia statului și dreptului*, cuprinde mai întâi un capitol consacrat clarificării unor concepte — tip istoric de stat și tip istoric de drept —, descrierii trăsăturilor esențiale ale statelor și sistemelor de drept de tranziție și elucidării principalelor probleme privind succesiunea tipurilor de stat și de drept. În capitolul următor sînt arătate trăsăturile comune tipurilor de stat bazate pe exploatare pentru ca, apoi, să se analizeze succint caracteristicile esențiale ale statului sclavagist, ale celui feudal și ale celui burghez. În continuare, în capitolul XII, se utilizează aceeași metodă în analiza tipurilor istorice de drept ale societăților bazate pe exploatare. Apoi, înainte de a aborda statul și dreptul de tip socialist, autorii fac o scurtă prezentare condițiilor care au dus la destrămarea sistemului colonial și formarea unor state independente, scoțînd în evidență structura lor social-economică și de clasă, caracteristicile puterii politice și ale dreptului.

În ultimele două capitole ale acestei părți obiectul analizei îl constituie principalele probleme pe care le ridică dezvăluirea trăsăturilor caracteristice pe care le prezintă statul de tip socialist și dreptul corespunzător acestuia, acordîndu-se un spațiu mai larg esenței statului socialist român în cele două perioade pe care le-a parcurs în evoluția sa, esenței și principiilor fundamentale ale dreptului socialist român, precum și raporturilor dintre drept și morală.

Partea a III-a, *Funcțiile și organizarea statului*, cuprinde principalele probleme pe care le ridică analiza statului în general și analiza statului socialist, în particular. Mai întâi sînt clarificate conceptele de funcție a statului, latură a funcției statului, activitate de stat etc., după care sînt analizate funcțiile statului sclavagist, ale statului feudal și ale celui burghez. Un spațiu mult mai larg este atribuit — după cum e și firesc — problemelor pe care le ridică analiza funcțiilor statului socialist, a statului socialist român, în mod deosebit. Metoda utilizată în analiza funcțiilor statului este apoi folosită în analiza formei acestuia, abordîndu-se mai întâi probleme generale privind forma de stat — forma de guvernămînt, structura și regimul politic — pentru ca, apoi, să se treacă la analiza formelor statelor bazate pe exploatare și a formelor de guvernămînt și de structură a statelor socialiste, a regimului lor politic. Un loc aparte, în cadrul acestui capitol, este acordat analizei organizării politice a societății socialiste românești, a evoluției sistemului democrației socialiste din țara noastră, caracterizat azi prin ponderea crescîndă a activității organizațiilor obștești, apariția noilor forme ale democrației muncitorești, revoluționare, creșterea rolului statului în procesul edificării socialismului și a rolului conducător al partidului în cadrul sistemului politic socialist.

Ultima parte a cursului, *Structura, elaborarea și realizarea dreptului*, constituie o „introducere în studiul dreptului” în cadrul căreia autorii întreprind o profundă analiză a celor mai importante probleme referitoare la elaborarea, realizarea și consecințele nerespectării dreptului. Astfel, un prim capitol este afectat normelor juridice, mai precis, caracterizării și definirii lor, în raport cu alte norme sociale, structurii și clasificării lor. Apoi sînt analizate izvoarele dreptului, pornindu-se de la definirea conceptului și expunerea unor principii de sistematizare a acestora și continuînd cu caracterizarea principalelor izvoare de drept din țara noastră. În cadrul acestora un loc aparte este recunoscut legii, care se bucură de o forță juridică superioară. Înăuntrul acestui capitol sînt, de asemenea, expuse principalele probleme pe care le ridică aplicarea normelor juridice în spațiu, timp și asupra persoanelor.

În capitolul următor sînt analizate raporturile juridice, începîndu-se cu dezvăluirea caracterelor lor principale și definirea conceptului și continuînd cu elementele acestuia — subiecte, obiect și conținut — după care sînt definite și clasificate faptele juridice. În continuare, autorii, avînzînd dreptul atît prin prisma unității normelor sale cît și prin prisma împărțirii lor în ramuri și instituții de drept, abordează principalele probleme legate de împărțirea dreptului în ramuri atît în orînduirile de tip exploatare cît și — mai ales — în orînduirea socialistă. Demarcînd noțiunile de sistem al dreptului și sistematizare a dreptului autorii arată că „dreptul dintr-un stat ni se înfățișează nu ca o simplă sumă aritmetică dată de totalitatea normelor juridice în vigoare, ci ca un ansamblu al acestora, structurate, organizate într-un sistem, pe baza anumitor principii” (p. 377).

Elaborarea și sistematizarea dreptului formează obiectul Capitolului XXX, înăuntrul căruia autorii tratează probleme privind activitatea normativă socialistă și principiile ei, tehnica juridică, tehnica elaborării dreptului și tehnica sistematizării actelor normative. Apoi, capitolul care urmează este afectat analizei realizării dreptului, acordându-se un spațiu mai larg aplicării acestuia de către organele statului socialist. Privind interpretarea normelor juridice ca o condiție necesară a procesului de aplicare a dreptului, autorii abordează în acest context necesitatea interpretării dreptului, formele și metodele de interpretare, precum și raportul dintre conținutul real la care se ajunge prin interpretare și conținutul aparent al normelor juridice. Ca o urmare logică a faptului că dreptul, odată instituit, trebuie respectat și realizat pentru îndeplinirea cerințelor în virtutea cărora a fost elaborat, în ultimele două capitole ale părții a IV-a sînt analizate respectarea dreptului — cerințele fundamentale ale legalității socialiste și asigurarea legalității — și încălcarea dreptului — condițiile răspunderii juridice și formele ei.

Manualul recenzat de noi cuprinde un foarte bogat material, original sistematizat, care acoperă o arie vastă de probleme a căror elucidare este de natură a înarma, atît pe studenți cît și pe practicieni, cu cunoașterea celor mai importante categorii juridice, a esenței fenomenelor politice și statale, fapt pentru care apreciem că apariția acestui volum constituie un fapt de cultură, de mult așteptat în țara noastră.

Genoveva Vrabie

I. P. FILIPESCU, *Drept internațional privat*, Universitatea București, vol. I, 266 p., 1982; vol. II, 296 p. 1984

Cursul de drept internațional privat al prof. dr. doc. I. P. Filipescu de la Universitatea din București se remarcă, prin problemele care le abordează și le rezolvă și prin documentația științifică pe care se sprijină, ca o lucrare deosebit de valoroasă și de referință în domeniul dreptului internațional privat.

Cursul prezintă utilitate deosebită, atît pentru studenții facultăților de drept din țară, cît și pentru practicienii din acest domeniu, deoarece abordează o serie întregă de aspecte teoretice și practice din materia dreptului internațional privat. Pentru o mai bună argumentare a aspectelor teoretice care sînt analizate, în curs se fac frecvente trîntiri la cele mai interesante spețe din practica judiciară și arbitrară pentru comerțul exterior, elaborată de Comisia de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a R.S.R.

În primul volum, autorul se ocupă pe larg de problemele generale ale dreptului internațional privat. Astfel, sînt tratate probleme controversate, ajungîndu-se la cele mai juste soluții în această materie. Raportul juridic ca element de extraneitate (cap. V) este tratat atît în ceea ce privește noțiunea, cît și în ce privește caracterele juridice, scotîndu-se în evidență faptul că raportul de drept internațional privat cuprinde unul sau mai multe elemente de extraneitate, care, însă, arată autorul, nu se confundă cu elementele structurale ale raportului juridic, v. A. Pop, *Drept civil*, 1980, p. 102 și urm.: structura raportului juridic). Elementul de extraneitate poate, totuși, să se suprapună uneori cu un element din structura raportului juridic, spre exemplu într-un raport de succesiune lucrurile mobile care fac obiectul succesiunii se găsesc în străinătate și în acest caz elementul de extraneitate este același cu obiectul material al raportului juridic de succesiune. Sînt, însă, situații cînd elementul de extraneitate se referă la locul producerii delictului, locul decesului unei persoane, locul executării actului juridic, locul judecării litigiului etc. (cap. I, p. 11). În toate aceste cazuri, acesta nu se suprapune peste elementele raportului juridic. Trebuie să menționăm, totodată, că raportul juridic cu un element de extraneitate nu este altceva decît un raport juridic de drept civil care are legătură cu unul sau mai multe sisteme de drept.

Dreptul internațional privat ca ramură distinctă a sistemului de drept socialist are rolul să indice legea aplicabilă în cazul apariției raporturilor cu un element de extraneitate. În această parte a cursului sînt analizate „raporturile care pot fi și cele care nu pot fi obiect al dreptului internațional privat” (p. 12). Sînt prezentate aici raporturile de drept civil cu un element de extraneitate, de dreptul familiei, de drept procesual civil și unele raporturi de dreptul muncii (răspunderea pentru prejudicii, participarea unui străin la raporturile de muncă în țara noastră) (v. Sanda Ghimpu, *Cetățenii străini și persoanele juridice străine, subiecte ale*

raportului juridic de muncă în România, R.R.D., nr. 1/1971, p. 27). Autorul conchide că acestea sînt rapoarturi juridice civile în sens larg. De asemenea, arată că dreptul internațional privat, adică dreptul conflictual „presupune posibilitatea aplicării legii străine” (p. 13).

Alături de autor, susținem că orice interpretare care nu ar lua în considerare și posibilitatea aplicării legii străine în țara noastră, în cadrul unui sistem de soluții ale conflictelor de legi din care nu poate fi exclusă legea națională a străinului, ar duce la negarea dreptului internațional privat.

În același sens, autorul englez R. H. Graveson susține că dreptul conflictual este acea ramură a dreptului care „se ocupă de cazurile în care un fapt relevant are legătură cu un alt sistem de drept, fie pe bază teritorială, fie pe bază personală” și de aceea poate ridica problema aplicării legii alternative mai potrivite, de obicei a legii străine sau în vederea exercitării jurisdicției de către tribunalul propriu sau unul străin” (v. R. H. Graveson, *Conflict of Laws, Private International Law*, London, 1974, p. 3 și urm.).

Observăm că problema aplicării legii străine se pune în toate marile sisteme de drept. Sistemul de drept englez, cunoscut la început prin aplicarea consecventă a principiului teritorialității, recunoaște totuși posibilitatea aplicării legii străine atunci cînd aceasta este mai potrivită pentru soluționarea cazului. Denumirea de conflict de legi apare ca improprie, deoarece creează impresia că este vorba de legi aparținînd unor state diferite, care urmăresc concomitent să rezolve un anumit caz, astfel ca pînă la urmă să se aplice legea cea mai puternică. În realitate, instanța ascultă numai de legea proprie, din care face parte și norma conflictuală, care indică ce lege să se aplice, care poate fi legea instanței sau legea străină. (v. M. Jacotă, *Drept internațional privat*, Ed. did. și ped., București, 1976, p. 21—22).

În volumul I, pe lângă problemele pe care le-am semnalat mai sus, sînt aprofundate problemele legate de izvoarele și istoricul apariției dreptului internațional privat, sînt analizate, de asemenea, instituțiile generale ale dreptului internațional privat, cum sînt calificarea, retrimiteră, ordinea publică, fraudea legii, conflictele de legi în timp și spațiu etc. Subliniem distincția pe care autorul o face între conflictele de legi în timp și spațiu și conflictul mobil de legi.

Din această parte vom reține pentru o succintă discuție instituția retrimiterii. O dată cu apariția conflictelor între legi naționale, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, s-a recurs la diferite modalități pentru a înlătura aplicarea legii străine. Astfel, s-a apelat la retrimiteră, calificare, ordine publică, etc. Toate aceste instituții, dar în special retrimiteră, au creat în dreptul internațional privat multă nesiguranță, constituind excepții de la cazurile certe și normale de aplicare a dreptului străin. Retrimiteră este întîlnită numai în cazul conflictelor negative de legi, cînd nici una din normele conflictuale în prezență nu pretinde soluționarea raportului respectiv pentru sistemul de drept căruia îi aparține. Autorul prezintă pe larg și bine documentat toate argumentele care pledează pentru admiterea retrimiterii, cît și cele care sînt împotriva retrimiterii. În dreptul nostru, arată autorul, retrimiteră de gradul I trebuie admisă (cap. II, p. 135) în situația în care nu avem o reglementare expresă în acest sens, în scopul menținerii și dezvoltării relațiilor economice și culturale internaționale. Normele conflictuale admit în anumite condiții și cu anumite limite aplicarea legii materiale străine. Această aplicare nu se face în temeiul autorității legii străine, ci datorită faptului că așa prevede norma conflictuală română.

În încheierea primului volum, sînt analizate aspectele referitoare la persoana fizică și juridică în dreptul internațional privat român. Condiția juridică a străinului este tratată sub multiple aspecte, stabilindu-se totodată care este regimul aplicabil acestora în dreptul internațional privat român. În dreptul internațional privat al țării noastre, așa cum rezultă din cursul recenzat, regimul juridic al străinului se caracterizează prin profundul democratism și respect față de demnitatea omului, îmbinate cu asigurarea suveranității și securității statului nostru. Persoanele juridice și reglementarea lor în dreptul internațional privat constituie un capitol important al lucrării, care tratează statutul persoanei juridice, naționalitatea persoanei juridice și determinarea naționalității, precum și legea care cîrmuiește capacitatea civilă a persoanei juridice.

În volumul al II-lea, sînt dezvoltate principalele categorii de norme conflictuale în diferite materii. Astfel, sînt analizate categoriile de norme conflictuale din domeniul stării și capacității persoanelor fizice, al bunurilor și drepturilor

reale, formele actelor juridice, condițiilor de fond și efectelor contractelor, faptelor juridice, raporturilor de familie și raporturilor succesoriale. În sfârșit, în titlul al III-lea din volumul al II-lea, sînt tratate în patru capitole conflictele de jurisdicție, cu care, de altfel, se încheie lucrarea. Din vasta problematică prezentată în cel de al doilea volum, ne vom opri asupra citorva probleme. Astfel, conflictele de legi privind starea și capacitatea persoanei au în vedere raporturile cu un element străin privitoare la capacitatea civilă a persoanei fizice, starea civilă, actele și faptele de stare civilă etc. Reglementarea acestora are la bază principiile cuprinse în art. 2, al. 2 din Codul civil, care prevede că „legile relative la starea civilă și capacitatea persoanelor urmăresc pe români chiar cînd ei își au reședința în străinătate”. Această soluție trebuie privită — după părerea noastră — într-un sistem de soluții din care să facă parte atît aplicarea legii naționale, cît și legea domiciliului, legea reședinței obișnuite și legea locului unde se află persoana. În cazul bunurilor și al altor drepturi reale, sînt enunțate în mod precis limitele de aplicare a regimului prevăzut de „lex rei sitae”. În privința formei actelor, este consacrată regula „locus regit actum”. Referitor la condițiile de fond și efectele contractelor în dreptul internațional privat, s-au adoptat mai multe soluții care au în vedere legea locului încheierii contractului, legea locului executării contractului sau legea pe care părțile contractuale o preferă.

Asupra celorlalte instituții de drept internațional privat prezentate în acest al doilea volum ne-am rezumat numai la o succintă enumerare din cauza lipsei de spațiu, cu toate că acestea au aceeași importanță, iar autorul le-a consacrat aceeași analiză aprofundată.

Cursul prezentat se ridică la nivelul celor mai înalte exigențe, făcînd dovada unei deosebite probități științifice. Pe lîngă meritele subliniate în prezenta recenzie, cursul pune în fața studenților, cît și a practicienilor, o tratare sistematică și concisă, servită de o frază clară, constituind un instrument deosebit de util pentru cunoașterea dreptului internațional privat.

Gheorghe Piticari

EMILIAN STANCU, *Criminalistica (Criminalistique)*, vol. II, București, 1983, 300 p.

Le tome second du *Cours de criminalistique*, élaboré par Emilian Stancu, docteur en droit, chargé de cours à la Faculté de droit de Bucarest, adoptant une structure devenue en quelque sorte classique — la technique, les méthodes tactiques et la méthodologie de recherche de certains genres d'infractions — accorde une espace large aux questions de tactique et de recherche de diverses catégories d'infractions, comme le montre d'ailleurs le sous-titre du travail : „Eléments de tactique et de méthodologie criminalistique”. Comme il était naturel, le chapitre introductif du travail examine une activité qui précède les investigations qui tiennent de la recherche de la plupart des infractions, activité qui assure, à toutes les étapes de l'instruction, un cadre organisé, scientifique : il s'agit de la planification de l'instruction.

Le II-ème chapitre est réservé à une étude approfondie et motive scientifiquement d'une activité opérative — la descente sur les lieux — qui présente un intérêt tout à fait particulier pour les organes judiciaires, parce que, le lieu où le délinquant a commis l'infraction constitue, le plus souvent, pour les organes judiciaires, la source des informations les plus amples et les plus fidèles.

Le III-ème chapitre examine la tactique et la psychologie de l'audition des témoins, des accusés ou des inculpés, opération qui se détache par son importance parmi les activités destinées à récolter les preuves, ayant la fréquence la plus élevée.

Dans les deux premières sections du IV-ème chapitre l'auteur examine deux des activités intimement liées à l'audition proprement-dite des participants au procès pénal, à savoir, la tactique de la confrontation et la tactique concernant la présentation en vue de la reconnaissance des personnes, d'objets etc., liés à l'infraction.

Les deux dernières sections du même chapitre présentent la tactique de la réalisation de la perquisition et de l'enlèvement des objets et de l'écrits. La réalisation d'une activité procédurale — la reconstitution — son organisation, la manière de l'effectuer, constitue le point final des considérations de l'auteur concernant la tactique criminalistique. Pour avoir une image d'ensemble sur les pro-

blèmes abordés dans la tome second du Cours de criminalistique, élaboré par Emilian Stancu nous devons mentionner, en passant, comme nous avons d'ailleurs procédé jusqu'ici, l'objet d'une autre partie componente de cette discipline — les méthodes de recherche de différents genres d'infractions.

Suivant la catégorie ou le genre d'une infraction ou d'une autre, la méthode élabore les procédés adéquates de recherche des infractions de meurtre, des infractions portant sur l'avoir public et personnel (les infractions de dilapidation, de brigandage, de vol, la recherche des accidents de travail et de circulation, etc., qui constitue l'objet des chapitres V, VI et VII du travail en discussion, chapitres sur lesquels nous n'insistons pas, la manière scientifique dont on aborde les problèmes faisant inutile tout commentaire.

La tentative de faire même un simple inventaire des qualités de ce travail nous semble d'une part inutile, et d'autre part, cette tentative mettrait son auteur dans une situation difficile parce que Emilian Stancu réussit dans tout ce qu'il a entrepris dans ce cours. Nous allons nous limiter donc à mettre en évidence les aspects positifs les plus significatifs, autrement, il faudrait souligner les mérites de chaque chapitre à part.

En dépit du fait que la discipline en discussion, surtout dans sa partie technique opère avec des termes, notions, catégories, adaptées des sciences naturelles et techniques, l'auteur, sans pécher par une excessive technicité, qui dépasserait la formation humaniste du juriste, présente les notions propres à la criminalistique d'une manière équilibrée, modérée, en les dosant avec justesse, dans une forme accessible même à ceux qui ne sont pas spécialistes en la matière. De même, la bonne compréhension des aspects théoriques est facilitée d'une part, par un choix judicieux d'exemples, significatifs de la pratique et de la littérature de spécialité, et d'autre part, par les explications presque exhaustives de différentes notions qui figurent dans la littérature de spécialité roumaine et étrangère. Pour ne pas charger le travail par des aspects considérés par l'auteur d'une moindre importance, mais qui sont utiles aux étudiants aussi bien qu'aux spécialistes désireux d'associer les connaissances d'ordre pratique aux connaissances théoriques, l'auteur utilise souvent les notes, au bas de la page, où l'on explique en détail les différentes notions, catégories, aspects théoriques dont on opère la criminalistique.

De même, les nombreux aspects théoriques sont heureusement accompagnés, d'un but à l'autre du travail, par une iconographie en blanc et noir et polychrome, riche, intéressante et adéquate, très réussie du point de vue technique, qui rend le cours le plus accessible en lui conférant un caractère démonstratif. Grâce au style élevé, d'une rare élégance, adapté aux questions traitées, et qui nous fait reconnaître facilement dans l'auteur du cours un spécialiste doublé d'un homme de culture, le travail peut être consulté sans effort même par le lecteur moins avisé dans les problèmes de criminalistique.

Etant donnée la quantité immense d'informations dans notre littérature de spécialité aussi bien que dans la littérature étrangère du domaine, l'auteur a été obligé d'opérer une sélection rigoureuse, insistant sur les travaux vraiment importants, renonçant délibérément aux travaux d'un moindre intérêt. Les sources utilisées ont été mises en valeur d'une manière tout à fait personnelle.

L'auteur s'avère être un bon connaisseur des langues de circulation utilisant, outre la littérature roumaine de spécialité, une ample bibliographie anglaise, russe, française, allemande aussi bien que des travaux traduits des langues d'une circulation plus restreinte. Le travail dont nous nous occupons, le tome second notamment, répond à une nécessité majeure, de stricte actualité : celle d'intégrer l'enseignement à la pratique. En effet, ce tome a un caractère visiblement pratique, étant accompagné par de nombreux modèles d'actes de procédure pénale qui présentent l'avantage de familiariser les étudiants aux principaux actes de procédure qu'on dresse à l'occasion de diverses activités d'instruction.

Pour conclure, et nous n'avons pas mentionné toutes les qualités de ce travail, il faut dire, avec le risque de nous répéter que le Cours de criminalistique élaboré par Emilian Stancu peut être considéré comme le meilleur travail dans notre littérature de spécialité grâce, en résumé, au grand nombre et à la complexité des problèmes abordés, par les solutions strictement scientifiques proposées, grâce aussi à la richesse de l'information, à la probité scientifique, à l'originalité dont on aborde un matériel si vaste.

Aurel Ciopraga

Lucrarea redă substanța unui curs „liber” predat la Facultatea de Drept a Universității Libere din Bruxelles în anul academic 1974—1975. Cursul „liber” i-a permis autorului să aleagă un subiect limitat pe care l-a aprofundat într-un mod convenabil. Domeniul tratat de Fr. Rigaux este un domeniu care se situează la granița între dreptul public și dreptul privat, între dreptul intern și dreptul internațional. De la început trebuie să știm că autorul neagă distincția între dreptul „public” și „privat” (distincție primită încă în Belgia), după cum privește cu prudență distincția prea absolută între dreptul internațional și dreptul intern. În ce ne privește, poate ar trebui să subliniem că nu este vorba atât despre granița între dreptul public și privat, cât de situații speciale, pe care le numim relații economice internaționale și mai general, situații cu un element străin, care au o astfel de natură sau se prezintă în astfel de condiții, încât solicită în același timp reglementarea internă și internațională, reglementarea civilă, administrativă, constituțională, penală, procedurală, de dreptul muncii sau altele (dar chestiunile se află încă în stadiu de discuție). Astfel de situații (care se prezintă la granița între domeniul civil sau domeniul administrativ între domeniul intern sau internațional) pot fi circumuite de reguli de drept intern sau internațional sau conștient de reguli din ambele domenii. S-ar putea spune că, pentru astfel de situații, ar fi nimerite soluții speciale sau, cum spun unii autori, un drept internațional special al relațiilor economice internaționale, un drept internațional economic sau al dezvoltării, cum îl numesc unii autori. De-a lungul lucrării, tocmai pentru că natura cursului „liber” îi permite, autorul abordează un număr mare de teme depărtate unele de altele, pe care însă le leagă criteriul pe care îl anunță titlul: „drept public și drept privat în relațiile internaționale”. Lucrarea cuprinde patru părți de cel mai mare interes.

„Poziția individului în dreptul internațional” formează obiectul părții întâi. Aici găsim un număr de probleme foarte diferite unele de altele. Sub titlul *Situațiile juridice individuale în mediul internațional*, găsim tratate chestiuni ca „funcționarea autorităților și a jurisdicțiilor naționale care sînt sesizate cu situațiile ca un element străin”; „efectele actelor administrative și ale condamnărilor penale străine”; „avaliabilitatea actelor juridice făcute în împrejurări excepționale”, cum ar fi dispozițiile de ultimă voință ale unui deținut politic, formele încheierii căsătoriei de către victimele persecuțiilor național-socialiste etc.; aplicarea dreptului internațional de către organe ale unui stat; represiunea crimelor de război de tribunalele unui stat; condiția statelor și a guvernelor nerecunoscute în fața tribunalelor unui alt stat; limitele fixate de dreptul internațional exercitării competenței în cauze cu un element străin de către autoritățile unui stat; aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică internă; situațiile juridice individuale în fața jurisdicțiilor internaționale (aici autorul dă ca exemplu conflictele de naționalitate și condiția juridică a străinilor, oprindu-se la drepturile cîștigate pe care, din alte puncte de vedere, le reia și în alte părți ale studiului), exercițiul jurisdicției penale, conflictele de legi, conflictele de autorități și altele.

Partea a doua se ocupă de aplicarea dreptului „public” a unui stat în fața tribunalelor altui stat. Dintre numeroasele chestiuni, cităm aplicarea dreptului fiscal străin, posibilitatea acceptării unor acțiuni civile introduse de un stat sau de organe ale unui stat străin în exercițiul puterii publice; teritorialitatea legilor de drept administrativ și constituțional (aici, autorul distinge între aplicarea dreptului străin și cazul în care dispoziția străină este o condiție pentru aplicarea legii locale (*lex fori*); forța obligatorie a contractelor în teoria și practica actuală este discutată în cap. VI, iar în cap. VII, se prezintă teoria și practica în privința naționalizărilor proprietății străinilor. Poate ar trebui să subliniem că autorul apreciază „selectiv” situațiile pe care ni le înfățișează. Astfel, „drepturile cîștigate” sînt privite favorabil dacă este vorba de drepturile cîștigate ale statelor în curs de dezvoltare asupra lucrurilor naționalizate, drepturi pe care le invocă în fața unui tribunal străin. Dar sînt defavorabil privite, dacă se referă la drepturile cîștigate de o societate străină pe teritoriul unui stat în curs de dezvoltare. Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție ne permite să evităm asemenea situații. Nu aflăm opinia precisă a autorului asupra drepturilor cîștigate, despre care există opinii atât de diferite în prezent. Autorul nu pare prea favorabil nici acordurilor prin care statul investitor asigură stabilitatea situațiilor juridice în curs desfășurării activității de cooperare.

Partea a treia are titlul *Spațiul economic comun*. Ne este foarte greu să definim în câteva cuvinte cuprinsul părții, pentru că, sub acest titlu, sînt înmănușiate chestiuni foarte diferite, despre care nu negăm că ar fi în concepția autorului legate din punct de vedere logic. Aici, găsim o teorie a cadrului teritorial în care un stat își poate exercita puterile sale („Cadrul teritorial al puterii”; „diversele forme ale constrîngerii etatice”; „îndeplinirea de organele unui stat a unor acte pe teritoriul unui alt stat”; „eficacitatea internațională a legislației antitrust”; „imposibilitatea constrîngerii etatice față de contractele ilicite”; acest ultim titlu prepară capitolul următor, *Spațiul economic transnațional*, în care sînt denunțate societățile „transnaționale” și implicit „dreptul transnațional”, despre care autorul susține că există și care ar ieși din sfera de conducere a statului. Aici (p. 389—390), noțiunea de drepturi cîștigate este din nou atinsă, aceasta pentru a se refuza orice drepturi cîștigate societăților transnaționale. În paragraful 211 (p. 393), autorul (*Arbitrul în fața regulilor de competență exclusivă legate de punerea în aplicare a dispozițiilor imperative a unui drept etatic*) este contra tendinței instanțelor din țările capitaliste de a da efect clauzei de atribuire a competenței unui tribunal străin sau unui arbitraj în cauzele de acest fel. Reamintim în legătură cu aceasta favoarea cu care este primit arbitrajul în relațiile economice internaționale, împrejurarea că arbitrajul în relațiile economice internaționale este recomandat de Actul final al Conferinței de la Helsinki, cît și în multe alte documente internaționale, că există chiar o Convenție a Națiunilor Unite privind arbitrajul în relațiile economice internaționale, că arbitrajul este mijlocul apt prin excelență de a rezolva litigiile internaționale. Autorul se gîndește desigur la țările arabe și țările din America Latină, care văd cu defavoare arbitrajul în relațiile economice internaționale și propun competența exclusivă cel puțin în anumite domenii (țările arabe se gîndesc la concesiunile de exploatare petroliere acordate unor societăți europene și nord-americane) a instanțelor proprii în cauzele privind asemenea concesiuni. Din punct de vedere formal, țările latine au adoptat reglementarea defavorabilă arbitrajului de la legislația italiană. Țările din America Latină nu au aderat la Convenția din 18 martie 1965 privind reglementarea litigiilor relative la investiții între state și persoane aparținente altor state. Prin această Convenție încheiată sub auspiciile Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare, s-a creat un Centru internațional pentru arbitrajul litigiilor născute din investiții între state și persoane aparținînd altor state. Dar în schimb, țările din America Latină, au încheiat convenții internaționale de garantare a investițiilor făcute pe teritoriul lor. Tendința ostilă arbitrajului există în țările arabe deținătoare de zăcăminte petroliere. Consiliul de Miniștri al Arabiei Saudite, prin decretul din 25 iunie 1966, a interzis organizațiilor de drept administrativ („*établissement publics*”) să accepte arbitrajul ca mijloc de soluționare a litigiilor dintre ele și persoane străine (investitori), cu excepția unor cazuri cu totul deosebite. Organizația țărilor producătoare de petrol (O.P.E.C.) la Conferința a XVI-a de la Viena a hotărît: „Examinarea litigiilor, afară dacă nu s-a hotărît altfel în sistemul juridic al țărilor membre, va fi de competența organelor judecătorești din țara O.P.E.C. primitoare, dacă sînt litigii între guvern și investitori străini. Recursul la arbitraj nu este cu totul interzis. Există o ordine publică internațională și se poate vorbi de asemenea despre reguli interne imperative. Dar ordinea publică este a statului și regulile imperative sînt regulile interne ale unui anumit stat. Lăsăm pentru moment problema ordinii publice internaționale. Judecătorul statului asigură respectul regulilor de ordine publică și respectul regulilor imperative ale țării respective. Regulile de ordine publică ale unui stat nu pot fi susținute de judecătorii din alt stat. Același lucru se poate spune despre un arbitru. El poate invoca ordinea publică, dar propria sa regulă de ordine publică. Iată ce spune autorul: „Astfel, principiul după care arbitrul este incompetent ca să se pronunțe într-un litigiu atingînd ordinea publică nu este aplicat de judecătorii de stat care sînt sesizați cu ocazia executurii unei sentințe arbitrale”. „Numai o violare a ordinii publice fie în contractul principal, fie în clauza de arbitraj sau de compromis, fie în sentința însăși, ar permite judecătorului etatic să refuze executurii” (p. 396). La p. 391, autorul se întreabă: „Ce sistem național va furniza arbitrului criteriul ordinii publice și de ce legi imperative trebuie el să țină seama, fie pentru a aplica din oficiu, fie pentru a deduce din aplicabilitatea lor incompetența sa?”. În discuție este facultatea de a compromite a statului și a organizațiilor de drept administrativ („*établissements*

publics"). Se știe că statele în curs de dezvoltare au arătat mereu că statul nu se poate judeca decît în fața organelor sale judecătorești, deși tot statul respectiv semnase contracte prin care convenea să meargă în caz de litigiu la un arbitru internațional sau străin.

Partea a patra cuprinde o încercare de sinteză doctrinară și anume critica diviziunii dreptului în public și privat, critica unei distincții prea tranșante între dreptul intern și dreptul internațional. Astfel de distincții ar permite „societăților transnaționale” să-și creeze un spațiu propriu, un drept propriu, ignorînd pentru cele mai multe și mai grave situații reglementările imperative ale statelor, iar aici, autorul se gîndește la dreptul statelor în curs de dezvoltare care au ridicat de nenumărate ori problema respectului internațional al reglementărilor lor interne imperative sau de ordine publică. În concluzie, cercetarea originală și de mare interes a profesorului Francois Rigaux ilustrează o serie de teze majore la care literatura de drept internațional privat de la noi subserie: depășirea diviziunii dreptului în public și privat și apariția unor noi situații economice și sociale pentru care distincția prea absolută între dreptul intern și dreptul internațional este de respins.

Mihai Jacotă,
Ioan Macovei

Hommage à Paul de Visscher, Evolution constitutionnelle en Belgique et relations internationales, Paris, Pédone, 1984, 218 pagini.

Paul de Visscher, profesor de drept internațional și de drept constituțional la Universitatea din Louvain, s-a retras din învățămînt. Cu această ocazie, prietenii și admiratorii săi i-au dedicat un volum omagial care cuprinde o introducere și opt studii în domeniul dreptului internațional și constituțional, domenii în care sărbătoritul s-a ilustrat în mod excepțional. Toate studiile se axează pe ideea relațiilor dintre dreptul internațional și dreptul constituțional, probleme de mare actualitate pentru Belgia, cît și pentru alte țări aflate într-o situație similară sau apropiată cu ea.

Primul studiu are de altfel un titlu sugestiv: „Expansiunea dreptului internațional și constituțiile naționale, un caz semnificativ: trecerea unor facultăți către organizații internaționale și constituția belgiană” (N. Valticos). Autorul constată că dreptul internațional, după ce a început prin a reglementa relațiile dintre state, a ajuns să privească și relațiile dintre state și indivizi (autorul se referă la Convenția europeană a drepturilor omului și la alte convenții încheiate între statele Europei occidentale și care nu ni se aplică nouă). Dreptul internațional și-a creat un număr de organe speciale și se dau ca exemplu organele pe care le cunosc statele din Comunitatea Economică Europeană. Între statele din C.E.E. s-au încheiat mai multe convenții care obligă statele participante să introducă în dreptul intern unele instituții sau reglementări adoptate pe cale de convenții internaționale. Se dă ca exemplu art. 25 din constituția belgiană care permite ca anumite „facultăți” (pouvoirs) să fie atribuite pe cale de tratat unor instituții de drept internațional public.

Joe Verhoeven, în *Izvoare și principii ale dreptului ginților și ordinea juridică belgiană: certitudini și verosimilități* (p. 23—53), urmărește modul în care instanțele au aplicat în practică regulile din convențiile internaționale. Autorul distinge convențiile care au forță obligatorie și convențiile care au numai un caracter declarativ, cum este *Declarația universală a drepturilor omului* (și, în mod general, toate declarațiile care emană de la Adunarea Generală a Națiunilor Unite).

Francis Delpêré, *Regele face tratatele*, (p. 53—68) ne împărtășește unele reflexii asupra constituției belgiene din 1831 (art. 68) și problemele care se pun astăzi juriștilor în lumina evoluțiilor pe care le-a cunoscut sistemul constituțional în Belgia, cît și a evoluției societății internaționale.

Incidența tratatelor internaționale asupra amenajării funcției judiciare (p. 68—111). În acest studiu, J. Van Compernelle se referă la noile reglementări din cadrul Comunităților Europene și de impactul lor asupra funcțiilor judiciare în Belgia, insistînd asupra incidenței tratatelor internaționale și asupra impactului lor asupra organizării judiciare în Belgia. Autorul studiază în special influența pe care o are Convenția de la Bruxelles din 27 septembrie 1968 între statele

membre ale C.E.E., privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială asupra reglementării interne din Belgia. O dispoziție importantă este aceea din art. 2 al Convenției care dă competență pentru cauzele cu un element străin instanței din statul pe teritoriul căruia își are domiciliul pîrîtul: cînd însă domiciliul pîrîtului se găsește într-un stat din afara C.E.E., atunci intră în aplicare regulile de competență internă (deci: dreptul comun).

Paul Tapie (*Libertățile publice și drepturile omului*) descrie într-un prim capitol sistemul judecătoresc instaurat de Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale, iar, în al doilea, citeva aplicațiuni în activitatea practică a Curții europene a drepturilor omului.

În *Statutul administrativ al străinilor și ordinea publică internațională*, Charles Huberliant se ocupă de libertățile acordate străinilor în Belgia și de limitele pe care interesele statelor le impun acestor libertăți.

Sub titlul *Cîteva reflexii asupra evoluției constituționale a Belgiei și relațiile internaționale* Francois Rigaux reunește probleme foarte diferite, cum ar fi interpenetrarea ordinii juridice internaționale cu ordinea internă sau problema societăților transnaționale și ordinea internă din Belgia și multe altele. În privința relațiilor dintre dreptul internațional și dreptul intern, Fr. Rigaux respinge și teoria monistă și teoria dualistă. Dreptul intern și dreptul internațional sînt două ordini juridice independente. Între aceste două ordini există numai raporturi de coordonare. Este teoria care am întîlnit-o la noi în literatura juridică sub pana lui N. Țatomir și Gr. Geamănu și care ni se pare exactă, în sensul că traduc în sfera teoriei realitățile vieții sociale și juridice. Desigur, sînt cazuri cînd dreptul internațional declară o normă direct aplicabilă în sfera internă. Pentru Belgia; cazul acesta este foarte frecvent, deoarece ea a aderat în cadrul Comunității Economice Europene, la mai multe convenții ale căror norme sînt obligatorii pentru autoritățile interne. Așa ar fi Convenția europeană a drepturilor omului, convenția privind recunoașterea și executarea hotărîrilor judecătorești străine și altele. Convenția privind recunoașterea și executarea hotărîrilor judecătorești îi dă ocazie autorului să examineze mecanismul și aplicarea regulilor internaționale: acestea se impun în ordinea internă, dar autoritățile interne trebuie să cerceteze dacă într-un anumit caz cel care invocă regula internațională nu-i dă o interpretare care lărgeste mult competența care îi este recunoscută de convenție. Aici, autorul examinează „repartiția competențelor între dreptul internațional și dreptul intern” și apoi, „punerea în aplicare de către organele unei ordini juridice a normelor emanînd de la o altă ordine juridică” și „interpretarea juridică a normelor împrumutate de la altă ordine juridică”. Se vor citi cu mare interes și cu profit paginile consacrate hotărîrilor date de organe judecătorești interne, prin care interpretează normele internaționale cit și chestiunea unei nepotriviri între interpretarea pe care o dă unei norme internaționale instanța internațională (de exemplu, *Curtea internațională a drepturilor omului*) și interpretarea pe care o dă instanța internă (de exemplu, *Curtea de casație din Belgia*). Pe lîngă alte chestiuni, asupra cărora nu ne putem opri, reținem aceea a grupurilor de societăți (cunoscute în literatura burgheză sub denumirea de „societăți transnaționale”), despre care autorul este de părere că micșorează sensibil suveranitatea statului în domeniul economic. Societatea mamă înființează una sau mai multe filiale în țări străine. Din punct de vedere juridic, filialele sînt cu totul independente față de societatea mamă. În fapt, ele sînt subordonate societății mamă de la care primesc ordine. Datorită faptului că societățile transnaționale operează într-un spațiu denumit de autor „transnațional”, statele (burgheze) nu-și pot exercita convenabil autoritatea asupra lor și de multe ori nici nu doresc.

În încheiere, am dori să subliniem caracterul cu totul nou al problemelor puse și discutate în această carte.

Mihai Jacotă

Legatum kalendarii. Mutuo feneratorio e struttura contabile del patrimonio nell'età del principato (Pubblicazioni della Facoltà Giuridica dell'Università di Napoli. Casa Editrice dott. Eugenio Jovene, Napoli, 1984, 113 p.

Kalendarium este un registru ținut în familiile romane și numele lui vine de la *kalendarae*, termen întrebuintat și pentru a desemna luna. Definiția dată kalendarului de Isidor de Sevilla (Etym, 1, 44, 1. De generibus historiae și Ovidiu,

Faste, 3. 99), este aproximativă. Alte registre de însemnări se numeau *diarium* (însemnări zilnice), altele *kalendarium* (însemnări lunare) sau *annales* (cărți în care trecerea evenimentelor se nota pe ani). În casa cetățeanului găsim și alte registre (adversaria, codex accepti et expensi) și raporturile dintre ele este destul de greu de stabilit pentru că nici romanii nu ajunseseră la concluzii precise în această privință. *Kalendarium* pare a fi avut o oarecare forță probantă, în anumite condiții. Autorul a găsit calea cea mai bună de abordare a subiectului: el este tratat din punct de vedere juridic, dar nu sînt neglijate nici aspectele sociale și economice.

Astfel, în cap. I. La „*ratio kalendarii*”. *Fonte letterarie*, autorul se ocupă de împrumutul de bani cu dobîndă, *foenus*, de problema dobînzilor, de rolul lor în viața socială a romanilor. Posesiunea pămîntului era o sursă solidă de bogăție. Dar marii proprietari funciari plasau o parte din cîștigurile din agricultură cu dobîndă. Erau numeroși agricultorii care aveau nevoie de împrumuturi. Există o opinie publică privind cămătarii și activitatea lor și autorul înfățișează pe rînd citate din Martial, Tertullian și pseudo-Ciprian (p. 9—15). *Mutuum* fiind un contract gratuit, dobînzile la mutuum se promiteau printr-o stipulație. Autoritățile publice făceau excepție: lor dobînda li se promitea printr-un simplu pact. La fel se întîmpla în provincie.

În *kalendarium* se notau *nomina*, creanțele (cu numele debitorilor și data scadenței), și *pecunia, res*, banii care se încasau de la debitori și care erau destinați să fie din nou dați cu împrumut. O observație pentru întregul studiu: parcurgînd subiectul ales, autorul înfățișează un număr mare de chestiuni, oarecum colaterale, pe care trebuie să le lămurească în trecere fie că sînt de ordin juridic, economic sau social. Interesul lucrării sporește prin aceea că în jurul nucleului principal de idei se adună studiul condensat al unui număr mare de chestiuni adiacente pe care cititorul le urmărește cu mult folos. Chiar literatura adunată de autor pentru noi este deosebit de utilă.

Cap. I privește „obiectul legatului de *kalendarium*”. Izvoarele ne arată că registrul era considerat în anumite condiții ca un ansamblu de lucruri și autorul dă ca exemplu *fundus, taberna, ratio dominica, pecunia, res Italicae, bona provincialia, domus instructa, suppellex, penus*. Ele nu erau *universitates rerum* ca *hereditas, bona*. Considerat ca o unitate cu o individualitate proprie (conținînd *nomina* și *res*, creanțe și bani încasați din creanțe), *kalendarium* putea face obiectul unui legat sau prelegat. Cu această ocazie, autorul evocă termenii latini care desemnau un grup de bunuri, cit și problemele care se puneau în literatură.

Cap. II se ocupă de legatele de creanțe notate în *kalendarium (nomina ex kalendario)*, de „*praeceptio pecuniae*”, de „*pecunia kalendario destinata*”, de „*kalendarii ususfructus*”. El cercetează de asemenea excluderea kalendașului dintre legatele de *fundus* și *domus instructa*.

Cap. III și ultimul se întitulează „administrația capitalului destinat cămătăriei. *Servus kalendario praepositus*”. *Kalendarium* putea fi administrat de pater familias în interesul lui sau al fiului, de fiul de familie, de un tutore, de un libert, de un sclav sau de alte persoane. Administratorii răspundeau de prejudiciile cauzate. În acest capitol, autorul face exegeza unor texte privind răspunderea tutorelui pentru pierderea creanțelor, cazul unui libert *praepositus kalendario* al unui *praepositus kalendario* care trebuia să dea socoteală de *reliqua*. Se mai examinează texte privind sclavii care sînt debitori *ex ratione kalendarii*. În fine, se studiază texte privind alte grupuri de bunuri lăsate cu titlu de legat: *rationes argentarii* și *lateralia viatoria* (sacii de voiaj) ai cămătarului. În legătură cu interpretarea textului din Africanus, liber 8 quaestionum, D. 12. 1. 41 (p. 82—83) reținem împreună cu autorul că juriconsultul nu ar enunța nici un fel de regulă, ci, de fapt, ne găsim în fața unei simple soluții. Poate aici ar sta cheia multor controverse între romanistii de azi: sintem de multe ori în fața unor domenii nereglementate sau insuficient reglementate. Sentințele juriconsultilor exprimă aprecierea în cazul dat. Aprecierea se baza pe principiile de drept, dar, de foarte multe ori, ea se baza pe considerații de echitate și conveniență. În activitatea lui Scaevola, cazul este patent (*Scaevola* 15 dig., D. 33, 8, 23; idem, 5 dig., D. 15, 1, 58; idem, 16 dig., D. 32, 101 pr.; idem, 16 dig., D. 32, 101, 1). Soluțiile indică o apreciere arbitrară a situației și, în aceeași speță, s-ar putea da și alte soluții. Cazul pare mai frecvent decît cred romanistii. Acolo unde romanistii înclină să vadă o regulă enunțată sau fixată de jurist, formulată explicit, consem-

nată în rezolvarea cazului, ne găsim în realitate în fața unei simple soluții. Din cauza pierderii celei mai mari părți a literaturii juridice latine, din cauza transformării de către Iustinian a literaturii cuprinse în Digeste, noi nu avem proba că speța care ni se înfățișează exprimă o soluție, printre două sau mai multe propuse în aceeași chestiune. De multe ori, se poate ca o mică modificare din partea comisiei de alcătuire a Digestelor să dea textului original factura, tonul sau valoarea unei formulări care exprimă o regulă sau starea dreptului la epoca respectivă (starea practicii), pe când, la vremea respectivă, reprezenta o simplă opinie, mai mult sau mai puțin sprijinită, pe principii și pe faptele relatate de consultant. Ceea ce ni se pare azi o regulă în textul pe care-l avem în față, a fost o simplă opinie mai mult sau mai puțin admisă de contemporani. Dar aceea soluție a fost preferată de Iustinian și sub pana compilatorilor s-a transformat în regulă de drept sau face figură de regulă de drept (G. Archi, *Le classicisme de Justinien*, RHD 46, (1968) 601; F. de Visscher, *Le Digeste, couronnement de la politique des empereurs vis-à-vis des prudents*, „Conferenze per il XIV Centenario delle Pandette, Milano, 1931, 76).

Modificând asupra studiului eminentului autor italian, căruia trebuie să-i fim recunoscători pentru cercetarea întreprinsă, am spune că el atinge un subiect de graniță în care unele fapte sociale apar reglementate de drept, altele însă rămân în domeniul simplei aprecieri a autorității. Este un domeniu de creație continuă, laborioasă, dat fiind condițiile economice în care avea loc activitatea de creație.

Mihai Jacotă

